

ศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในวิมานวัตถุ
A STUDY OF THE BUDDHA'S DOCTRINES AS APPEARED
IN VIMANAVATTHU

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

ศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในวิมานวัตถุ

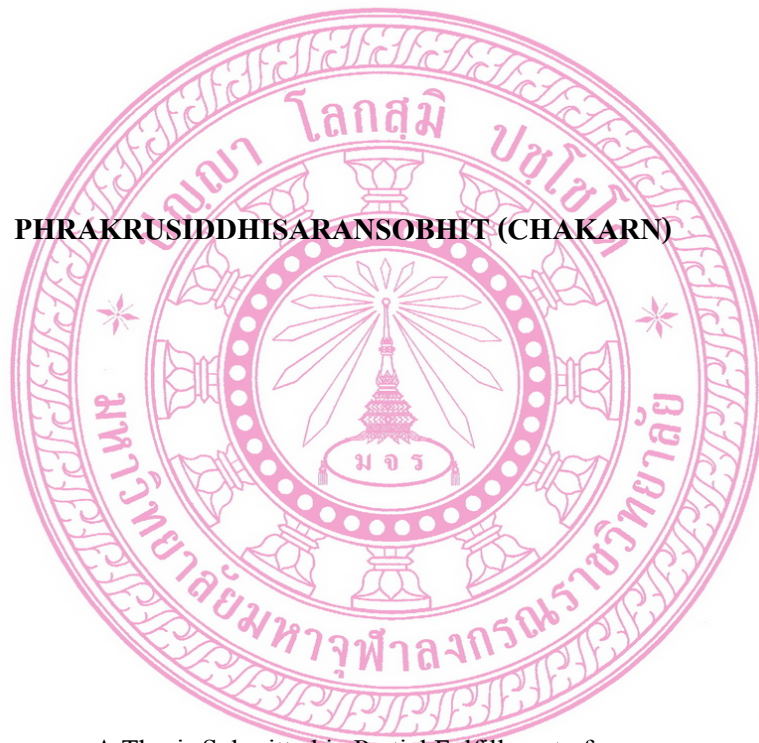

พระครูสิทธิสารโสภิต (ชาคาร)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔
(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**A STUDY OF THE BUDDHA'S DOCTRINES AS APPEARED
IN VIMANAVATTHU**

PHRAKRUSIDDHISARANSOBHIT (CHAKARN)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of

The Requirement for The Degree of

Master of Arts

(Buddhist Studies)

2011

Graduate School

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

Bangkok, Thailand

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับ
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

.....
(พระสุธีธรรมานุวัตร)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์..... ประธานกรรมการ
(พระมหาทวี มหาปญฺโญ, ผศ.ดร.)
.....กรรมการ
(พระมหาบาง เขมานนฺโท, ดร.)
.....กรรมการ
(ผศ.ดร.โสวิทย์ บำรุงศักดิ์)
.....กรรมการ
(ผศ.ดร. อภิญวัฒน์ โพธิ์सान)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ พระมหาบาง เขมานนฺโท, ดร. ประธานกรรมการ
ผศ.ดร.โสวิทย์ บำรุงศักดิ์ กรรมการ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับ
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

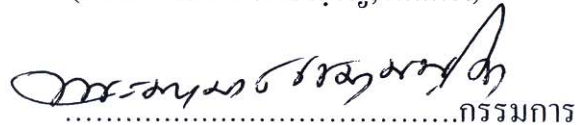

(พระสุธีธรรมานุวัตร)

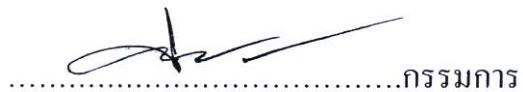
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์..... ประธานกรรมการ

(พระมหาทวี มหาปญฺโญ, ผศ.ดร.)

(พระมหาบาง เขมานนฺโท, ดร.)

(ผศ.ดร. โสวิทย์ บำรุงภักดิ์)

(ผศ.ดร. อภิภูวัฒน์ โพธิ์सान)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระมหาบาง เขมานนฺโท, ดร. ประธานกรรมการ

ผศ.ดร. โสวิทย์ บำรุงภักดิ์ กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์ : ศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในวิมานวัตถุ

ผู้วิจัย : พระครูสิทธิสาร โสภิต (ชาคาร)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระมหาบาง เขมานนุโท, ดร. ปธ.๕., B.A., (Pali), M.A., (Phil),
M.A. (Bud), Ph.D. (Phil).

: ผศ.ดร. โสวิทย์ บำรุงศักดิ์, พธ.บ., พธม., พธ.ค.

วันสำเร็จการศึกษา :/...../.....

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ เรื่อง “ศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในวิมานวัตถุ” มีวัตถุประสงค์ในการวิจัย ๓ ประเด็น ได้แก่ ๑) ศึกษาความเบื้องต้นเกี่ยวกับวิมานวัตถุในพระสูตรตันตปิฎก ๒) ศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในวิมานวัตถุที่ถูกปฏิบัติเหตุให้ได้วิมาน และ ๓) ศึกษาคุณค่าของหลักพุทธธรรมในวิมานวัตถุที่มีผลต่อพุทธศาสนิกชน ตำบลหนองเรือ อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น สรุปผลการศึกษามีดังนี้

ความเบื้องต้นเกี่ยวกับวิมานวัตถุในพระสูตรตันตปิฎก พบว่า วิมานวัตถุ คือ แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท ประกอบด้วย อิตถีวิมานและปฐวิมาน มีจำนวน ๘๕ วิมาน และแบ่งย่อยออกเป็น ๓ วรรค คือ ปฐวรรค มี ๑๗ วิมาน, จิตตดาวรรค มี ๑๑ วิมาน, ปาริจัตตกาวรรค มี ๑๐ วิมาน, มัชฌิณฐกาวรรค มี ๑๒ วิมาน (๔ วรรคนี้ จัดอยู่ในอิตถีวิมาน คือ วิมานของเทพธิดา ๕๐ วิมาน), มหารถวรรค มี ๑๔ วิมาน, ปายาสีวรรค มี ๑๐ วิมาน, และสุนิกขิตตวรรค มี ๑๐ วิมาน (๓ วรรคนี้ จัดอยู่ใน ปฐวิมาน คือ วิมานของเทพบุตร ๓๕ วิมาน) รวมเป็น ๘๕ วิมาน ส่วนหลักธรรมในวิมานวัตถุ พบว่า มีการให้ทาน การรักษาศีล การฟังธรรม การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม เช่น ศรัทธาต่อพระรัตนตรัย การบูชาพระชาติเจดีย์สถาน เป็นต้น วิมานวัตถุ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการทำความดีของเหล่าเทวดาและเทพธิดาว่าในสมัยที่ตนเป็นมนุษย์ ได้ประกอบคุณงามความดีอะไรไว้บ้าง เช่น บางคนก็ให้ข้าวน้ำเป็นทาน บางคนก็ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน

หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในวิมานวัตถุที่ถูกปฏิบัติเหตุให้ได้วิมาน พบว่า ในวิมานวัตถุ มีหลักพุทธธรรมที่เป็นแนวทางปฏิบัติในการดำเนินชีวิตหลายข้อ ได้แก่ ปฏิสันถาร ๒ บุญกิริยาวัตถุ การดูแลบิดามารดา การบูชาบุคคลที่ควรบูชา อนุบุพพิททา ๕ อริยสัจ ๔

พระรัตนตรัย ๓ ปัจจัยให้เกิดสัมมาทิฐิ ๒ และวัตตบท ๗ ประการ ซึ่งเนื้อหาทั้งหมดนี้ มีแทรกอยู่ในเรื่องเดียวกันและต่างเรื่องกันก็มี นอกจากนั้น พุทธธรรมในวิมานวัตถุยังเป็นประโยชน์ใน ๒ ด้าน คือ (๑) ประโยชน์ตน เช่น การเจริญภาวนามัยบุญสำเร็จด้วยกรเจริญภาวนาหรือปฏิบัติธรรม เจริญกรรมฐาน ๒ อย่าง คือ สมถะและวิปัสสนา ย่อมทำให้บุคคลผู้ปฏิบัตินั้น ได้รับความสงบสุขแห่งจิตและทำให้จิตมีปัญญาสามารถที่จะแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี เพราะสภาพจิตมีความเข้มแข็งปรับตัวได้ดีและรู้เท่าทันต่อสถานะของธรรมชาติของโลก เช่น ความรัก ความชัง ความหลง ความตระหนี่ นิินทา สุข เป็นต้น แล้วปฏิบัติให้เหมาะสมแก่สภาวะธรรมนั้นๆ ที่ตนประสบอยู่ (๒) ประโยชน์สังคม คือ สังคมส่วนรวมได้รับอานิสงส์หรือประโยชน์จากการปฏิบัติของตน เช่น การบริจาคทานเป็นสาธารณประโยชน์ มีสร้างถนนหนทาง การช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ในยามพิบัติต่างๆ เช่น อุทกภัยภัยเกิดจากน้ำท่วม เป็นต้น

คุณค่าของหลักพุทธธรรมในวิมานวัตถุที่มีผลต่อพุทธศาสนิกชน คำบาลหนองเรือ อำเภอนองเรือ จังหวัดขอนแก่น พบว่า กลุ่มเป้าหมายสามารถที่จะเข้าใจหลักพุทธธรรม และสามารถนำไปสู่การปฏิบัติที่ถูกต้องได้ เช่น เป็นคนมีสติและสัมปชัญญะดียิ่งขึ้น เพื่อไม่ตกเป็นเหยื่อของการบริโภคนิยมและวัตถุนิยมจนเกินไม่รู้จักเศรษฐกิจพอเพียงพอประมาณตน นอกจากนั้น ยังพบว่า กลุ่มเป้าหมาย รู้จักคุณค่าของการทำสมาธิเพื่อให้มีจิตใจตั้งมั่นในการทำงาน รู้จักการต้อนรับแขกด้วยธรรมปฏิบัติสันถาร เช่น การให้คำปรึกษา การแก้ไขปัญหาต่างๆ อีกทั้งต้อนรับด้วยวัตถุสิ่งของตามหลักบุญกิริยาวัตถุ เช่น รู้จักสามัคคีช่วยเหลือแก่สังคม เช่น ช่วยงานทำบุญบ้าน รู้จักคุณค่าของศีล รู้จักการบูชาบุคคลที่ควรบูชาและศาสนสถานที่ควรเคารพ รู้จักปฏิบัติตนตามหลักอนุพุพิภคตา เช่น รู้จักการพูดเรื่องโทษของกามและเรื่องการหาทางออกจากกาม รู้จักพูดถึงเรื่องสวรรค์ รู้จักคุณค่าของหลักพุทธธรรมที่บุคคลสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันให้เกิดประโยชน์ตนและประโยชน์สังคม

Thesis Title : A Study of Buddhadhamma in Vimāna-vatthu

Researcher : Phrakrusittisarasobhit (Chakarn)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Phramaha Bang Khemanandho, Pali V, B.A. M.A.(Phil),
M.A. (Bud), Ph.D. (Phil)

: Assist. Prof. Dr. Sowit Bamrungphak, Pali VII, B.A. (Phil.),
M.A. (Bud.), Ph.D. (Bud.)

Date of Graduation :/...../.....

ABSTRACT

The thesis, “A Study of Buddhadhamma in Vimāna-vatthu” had three main purposes to study the introduction of Vimāna-vatthu in Suttanta Pitaka, Buddhadhamma in Vimāna-vatthu as a factor to bring beings into a paradise, and the value of Buddhadhamma in Vimāna-vatthu that had the influence on Buddhists at Nongruea sub-district, Nonruea district, Khonkaen province.

A result of this research study was found that Vimāna-vatthu was divided into two kinds: Itthīvimāna and Purisavimāna including eighty-five stories or Vimāna. In addition, this paradise had seven sub-divisions: Pītha-vagga, Cittalatā-vagga, Pāricchattaka-vagga, Manchitthaka-vagga, Mahāratha-vagga, Pāyāsi-vagga, and Sunikakhitta-vagga. The essence of Vimāna-vatthu was about good action of all male Devas and female Devas in a time when they were a human being. The examples of their action were that some of them made only giving and the others helped human beings, etc.

In Vimāna-vatthu, there were Buddhadhamma as principles for a way of life: friendly welcome, items of meritorious action, the father-and-mother care, respect to the good persons, gradual instruction, Four Noble Truths, Three Refuges, factors to cause Right View, and seven vattapadas. All of these Buddhist teachings were mixed in the same story or the different stories. Moreover, Buddhadhamma in Vimāna-vatthu had two benefits. The

first was individual benefits—merit from practicing meditation until mind was happy and wise to resolve various problems in the daily life. Mind was strong, moderate and wise about all things—love, hate, gossip, praise, etc. as they really were. Finally, people selected to practice in a proper way that they had experienced. The second was social benefits that all people would get the benefits from their good deeds: to make the public giving, to construct a road, to save people in a time of a disaster, etc.

The value of those Buddhist teachings for a target group—Nongruea Buddhists was to understand the Buddha's teachings that became a factor to bring them into the properly practical course of meditation. For example, they were mindful and conscious of things; they were not a victim of consumerism and materialism; and they lived with sufficiency and economic ideas. In addition, the target group of those Buddhists was conscious of value to practice meditation in order to make mind stable in working. They learned to welcome the guests with friendly welcome of material and Dhamma, ways of meritorious action, value of morality, respect to the good people and ecclesiastical places, practice in gradual instruction—sexuality, ways to quit sexuality, heaven, and the Buddhist teachings that could be practiced in the daily life until it produced great benefits for an individual and the public for an eternity.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้ สำเร็จด้วยดีด้วยความช่วยเหลือจากผู้มีอุปการคุณ ดังนี้

ในส่วนคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ผู้วิจัยขอขอบคุณ พระมหาดวง
เขมานนุโท, ดร. ประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์, ผศ. ดร. โสวิทย์ บำรุงศักดิ์ คณะกรรมการที่
ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ซึ่งได้กรุณาให้คำแนะนำปรึกษา ชี้แนะและตรวจสอบ ตั้งแต่เริ่ม
ดำเนินการจนแล้วเสร็จอย่างไม่รู้สึกเหน็ดเหนื่อย เอาใจใส่อย่างใกล้ชิด ในส่วนผู้ถวาย
ทุนการศึกษาและอุปถัมภ์จตุปัจจัยต่างๆ ให้สามารถดำเนินการจัดทำวิทยานิพนธ์ขึ้นเป็นที่
เรียบร้อย ผู้วิจัยขอขอบคุณพุทธศาสนิกชนในอำเภอหนองเรือที่ได้ช่วยเหลือด้วยดีตลอดมา

ขอขอบพระคุณ พระมหาทวี มหาปัญญา, ผศ.ดร. ประธานกรรมการวิทยานิพนธ์
และ ผศ.ดร.อภิญฺญวัฒน์ โพธิ์สถาน กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่ได้ช่วยชี้แนะเพิ่มเติมให้
วิทยานิพนธ์มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณ เจ้าหน้าที่ทุกท่าน ของศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น ที่ได้
เมตตาในการตรวจรูปแบบวิทยานิพนธ์ และแนะนำเพิ่มเติมในงานวิทยานิพนธ์ครั้งนี้

ขอขอบคุณ/เจริญพร เจ้าหน้าที่และบุคลากรห้องสมุดวิทยาเขตขอนแก่น ที่ได้
เอื้อเฟื้อตำรา วิทยานิพนธ์ หนังสือ และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการค้นคว้าข้อมูลต่างๆ
ซึ่งได้อนุเคราะห์ด้วยดีมาตลอด

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัย ขอมอบงานวิทยานิพนธ์ให้เป็นวิทยาทาน เพื่อเป็นอนุสรณ์แด่
บุพการี คือ บิดาและมารดา ผู้ที่ให้กำเนิดแก่ผู้วิจัยได้เจริญเติบโตจนกระทั่งได้มีโอกาสบวช
เรียนในพระพุทธศาสนาได้ศึกษาพระธรรมวินัยและศึกษาในระดับอุดมศึกษา คือ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น และขออน้อมจิตอุทิศผลงาน
วิทยานิพนธ์เล่มนี้ แด่พระอุปัชฌาย์ อาจารย์ เพื่อบูชาพระคุณท่านเหล่านั้นที่ข้าพเจ้าได้มี
ความรู้ในพระธรรมวินัยมาตั้งแต่บรรพชากระทั่งอุปสมบทและประสบความสำเร็จในหน้าที่
การงานในปัจจุบันนี้

พระครูสิทธิสาร โสภิต (ชาคาร)

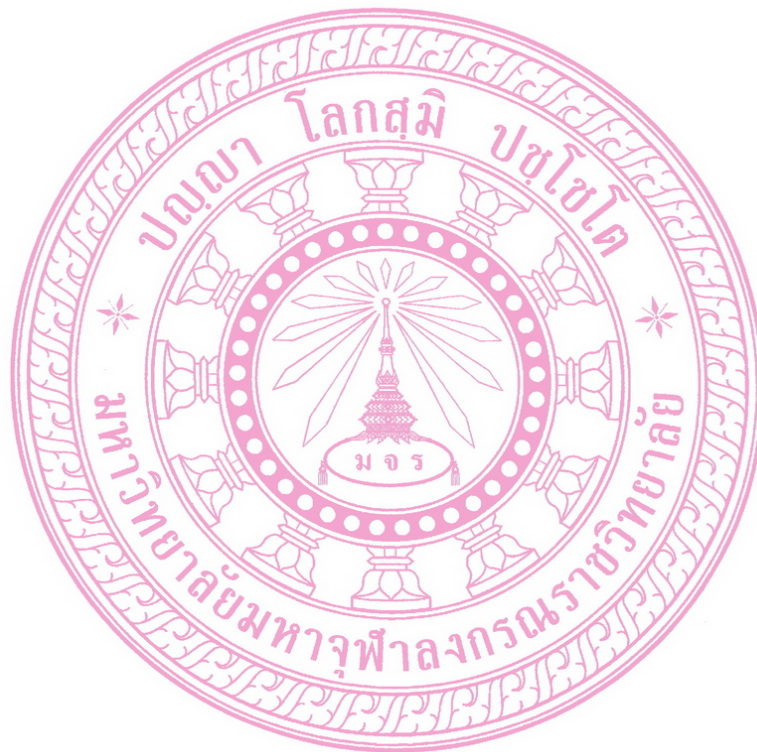
๘ ธันวาคม ๒๕๕๔

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ณ
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๔ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔
๑.๕ ขอบเขตของการวิจัย	๑๐
๑.๖ วิธีการดำเนินการวิจัย	๑๑
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๒
บทที่ ๒ ความเบื้องต้นเกี่ยวกับวิมานวัตถุในพระสุตตันตปิฎก	
๒.๑ ความหมายและที่มาของวิมานวัตถุ	๑๓
๒.๑.๑ ความหมายของ “วิมานวัตถุ”	๑๓
๒.๑.๒ ความหมายในทัศนะของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา	๑๔
๒.๑.๓ ที่มาของวิมานวัตถุ	๑๕
๒.๒ ลักษณะของวิมานวัตถุ	๑๖
๒.๓ โครงสร้างของวิมานวัตถุ	๒๐
๒.๓.๑ ประเภทของวิมาน	๒๐
๒.๓.๒ วรรคในอิตถีวิมานและปฐวิมาน	๒๑
๒.๓.๓ วิมานในแต่ละวรรค	๒๒
๒.๔ แนวคิดเรื่องเทวดา และวิมานในวิมานวัตถุ	๓๕
๒.๔.๑ แนวคิดเรื่องเทวดาในสวรรค์ ๖ ชั้น	๔๐
๒.๔.๒ แนวคิดเรื่องเทวดาในวิมานวัตถุ	๔๓

๒.๔.๓ แนวคิดเรื่องวิมานในวิมานวัตถุ	๔๕
๒.๕ สรุป	๔๕
บทที่ ๓ หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในวิมานวัตถุที่เป็นเหตุให้ไปเกิดในวิมาน	
๓.๑ การให้วัตถุทานตามแนวพุทธธรรม	๔๖
๓.๑.๑ องค์ประกอบของทักษิณาทานมีองค์ ๖ ประการ	๔๖
๓.๑.๒ วัตถุทานอันควรให้ทาน	๔๖
๓.๑.๓ การให้วัตถุทานตามที่ปรากฏในวิมานวัตถุ	๔๕
๓.๒ การปฏิบัติตนตามแนวบุญบุญกิริยาวัตถุ ๑๐	๕๐
๓.๒.๑ ความหมายและประเภทของบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ในพระพุทธศาสนา	๕๑
๓.๒.๒ การปฏิบัติตนตามแนวบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ที่ปรากฏในวิมานวัตถุ	๕๑
๓.๓ การรักษาศีลตามแนวพุทธธรรม	๕๖
๓.๓.๑ ความหมายของศีลในพุทธทัศนะ	๕๖
๓.๓.๒ การรักษาศีลตามที่ปรากฏในวิมานวัตถุ	๖๑
๓.๔ การปฏิบัติธรรมตามแนวพุทธธรรม	๖๔
๓.๔.๑ ความหมายของการปฏิบัติธรรม	๖๔
๓.๔.๒ การปฏิบัติธรรมตามที่ปรากฏในวิมานวัตถุ	๖๖
๓.๔.๓ ประโยชน์ที่มีต่อบุคคล	๗๕
๓.๔.๔ ประโยชน์ที่มีต่อสังคม	๗๕
๓.๕ สรุป	๘๑
บทที่ ๔ คุณค่าของหลักพุทธธรรมในวิมานวัตถุที่มีผลต่อพุทธศาสนิกชนอำเภอหนองเรือ	
ตำบลหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น	๘๒
๔.๑ แนวคิดคุณค่าทางการปฏิบัติ	๘๒
๔.๑.๑ ความหมายของคุณค่า	๘๔
๔.๑.๒ แนวคิดว่าด้วยคุณค่าทางการปฏิบัติของหลักพุทธธรรม	
๔.๒ คุณค่าของหลักพุทธธรรมที่มีผลต่อพุทธศาสนิกชน ตำบลหนองเรือ	
อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น	๘๕
๔.๒.๑ ความรู้และความเข้าใจในหลักธรรม	๘๖
๔.๒.๒ การพิจารณาตามหลักไตรลักษณ์	๘๗

	๗
๔.๒.๓ การปฏิบัติตนตามหลักจริยธรรม	๘๕
๔.๒.๓ คุณค่าของการประยุกต์พุทธธรรมในวิมานวัตถุ	๑๐๘
๔.๓ สรุป	๑๐๕
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ	
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๑๐
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๑๑๒
บรรณานุกรม	๑๑๔
ภาคผนวก	๑๒๐
ประวัติผู้วิจัย	๑๓๑

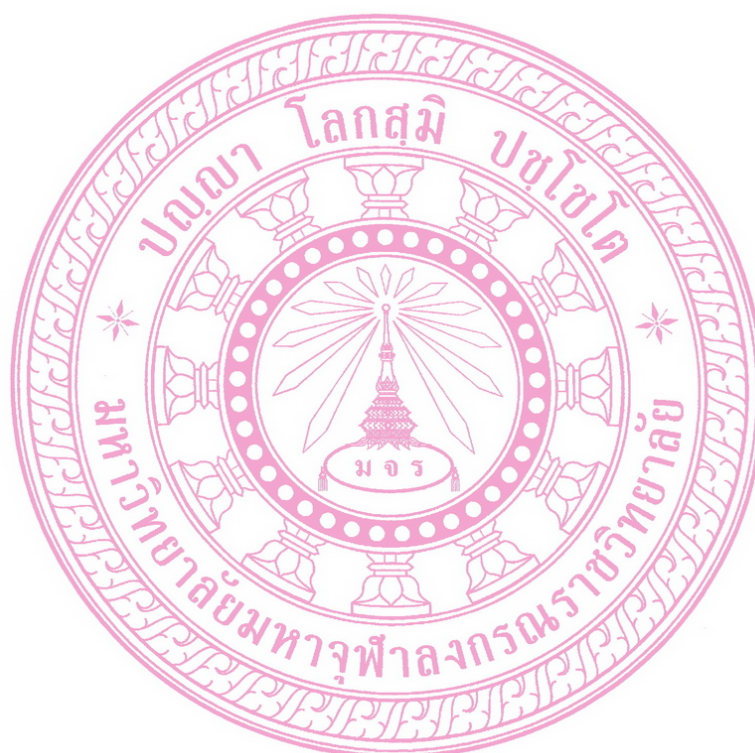
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

การใช้สัญลักษณ์และอักษรย่อในวิทยานิพนธ์นี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยได้กล่าวถึงแหล่งที่มา/เล่ม/ข้อและหน้า ตามลำดับ เช่น อจ.ติก. (ทย) ๒๑/๓๕/๑๘๕ หมายถึง อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต เล่มที่ ๒๑ ข้อที่ ๓๕ หน้า ๑๘๕ และพระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๐๐. เช่น อจ.ติก.(บาลี) ๒๑/๔๐/๒๓ หมายถึง อังคุตตรนิกาย ติกนิปาต ปาลี เล่มที่ ๒๑ ข้อที่ ๔๐ หน้า ๒๓. ส่วนคัมภีร์อรรถกถา จะแจ้งที่มา เล่ม หน้า เช่น ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๘๕/๔๐๓. หมายถึง ทีฆนิกาย สุมังคลวิสาลินี มหาวคคอฎฐกถา เล่มที่ ๒ ข้อที่ ๘๕ หน้า ๔๐๓ ฉบับอฎฐกถามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

พระสูตรต้นตปิฎก

ที.สี. (ไทย)	=	สูตรต้นตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขนธวคค	(ภาษาไทย)
ที.ม. (ไทย)	=	สูตรต้นตปิฎก ทีฆนิกาย มหาธวคค	(ภาษาไทย)
ที.ปา. (บาลี)	=	สูตรต้นตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฐิกวคค	(ภาษาบาลี)
ม.มู. (บาลี)	=	สูตรต้นตปิฎก มัชฌิมนิกาย มุลปณณาสก	(ภาษาบาลี)
ส.ส. (บาลี)	=	สูตรต้นตปิฎก สงยุตตนิคาย สกาลวคค	(ภาษาบาลี)
ส.นิ. (บาลี)	=	สูตรต้นตปิฎก สงยุตตนิคาย นีทานวคค	(ภาษาบาลี)
ส.ม. (บาลี)	=	สูตรต้นตปิฎก สงยุตตนิคาย มหาวคค	(ภาษาบาลี)
อจ.ทุก. (ไทย)	=	สูตรต้นตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกนิปาต	(ภาษาไทย)
อจ.จตุกก. (ไทย)	=	สูตรต้นตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิปาต	(ภาษาไทย)
อจ.ปญจก.(บาลี)	=	สูตรต้นตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปญจกนิปาต	(ภาษาบาลี)
อจ.ฉกก. (บาลี) =	=	สูตรต้นตปิฎก อังคุตตรนิกาย ฉกกนิปาต	(ภาษาบาลี)
อจ.สตตก. (บาลี)	=	สูตรต้นตปิฎก อังคุตตรนิกาย สตตกนิปาต	(ภาษาบาลี)
อจ.อฎฐก. (บาลี)	=	สูตรต้นตปิฎก อังคุตตรนิกาย อฎฐกนิปาต	(ภาษาบาลี)
ขุ.ขุ. (บาลี)	=	สูตรต้นตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ	(ภาษาบาลี)
ขุ.ธ. (บาลี)	=	สูตรต้นตปิฎก ขุททกนิกาย ธมมปท	(ภาษาบาลี)
ขุ.อิตติ. (บาลี)	=	สูตรต้นตปิฎก ขุททกนิกาย อิตติวุตตก	(ภาษาบาลี)
ขุ.จู. (บาลี)	=	สูตรต้นตปิฎก ขุททกนิกาย จูฬนิตุเทศ	(ภาษาบาลี)

บ.ช. (บาลี)	=	สุตตปิฎก ขุททกนิกาย ชาตก	(ภาษาบาลี)
บ.สุ. (บาลี)	=	สุตตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิပါတ	(ภาษาบาลี)
บ.วิ. (ไทย)	=	สุตตปิฎก ขุททกนิกาย วิมานวตถุ	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในโลกปัจจุบันนี้ ยังมีปัญหาอยู่หลายเรื่องที่อยู่ในความสงสัยและความอยากรู้ อยากรู้อยากเห็นของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาเกี่ยวกับโลกและจักรวาล ชาตินี้ ชาติหน้า ความดี ความชั่ว ตายแล้วเกิด นรกสวรรค์^๑ เรื่องดวงวิญญาณที่จะต้องเกิดใหม่ เป็นมูลเหตุให้เกิดนรก และสวรรค์ขึ้น เป็นที่อยู่ของคนทำความชั่วและทำความดี สวรรค์จึงกลายเป็นรูป เป็นถิ่นที่อยู่ อันสำราญบริบูรณ์ด้วยทรัพย์ศฤงคาร และมีนางในมากคอยห้อมล้อมผู้ทำความดี ส่วนนรก กลายเป็นที่เต็มไปด้วยทุกข์ทรมาน มีแต่ความน่าเกลียด น่ากลัว และทรมานกรรม เป็นที่ต้อนรับผู้ทำความชั่วเมื่อตายไปจาก โลกมนุษย์^๒

ปัญหาในสังคมไทยปัจจุบัน มักจะมีความรุนแรงขึ้นทุกวัน เนื่องจากบุคคลไม่ได้ใส่ใจในมนุษยธรรม คือ ธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์ อันหมายถึง เบญจศีลและเบญจธรรม นอกจากนั้นแล้ว ก็ยังไม่ปลูกฝังให้เกิดเทวธรรมขึ้นในตนอีกด้วย จึงจำเป็นอย่างย่งที่คนเรา จะต้องมีเครื่องระลึกลูกอยู่เสมอ เพื่อให้ตนดำรงอยู่ในคุณธรรมอันประเสริฐ ในที่นี้ขอกกล่าวถึง เทวดานุสติ หมายถึง การระลึกถึงเทวดาหรือการระลึกถึงธรรมซึ่งทำให้มนุษย์เป็นเทวดา^๓ ในเบื้องต้นให้ระลึกถึงเทวดาในตนเองก่อน กล่าวคือ ความมีภาวะที่สูงกว่าสัตว์ดิรัจฉาน เพราะมี คุณธรรม ๒ ประการ คือ หิริ ความละอายต่อบาป และ โอตตปปะ ความเกรงกลัวต่อบาปและความชั่วทั้งปวง^๔

อีกประการหนึ่ง ทานและศีล ก็จัดเป็นเทวธรรมเช่นกัน ทาน คือ การให้การ บริจาค ส่วนศีล ก็คือ ความประพฤติดีงดเว้นจากความชั่วเสียหายเป็นภัยทางกาย ทางวาจาด้วยความตั้งใจ ธรรม ๒ ข้อนี้ ก็ส่งผลให้จิตใจของผู้ปฏิบัติมีภาวะที่สูงขึ้นเช่นเดียวกัน เพราะไป

^๑ ธนุ แก้วโอภาส, ศาสนาโลก, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ลอจิก, ม.ป.ป.), หน้า ๑๕.

^๒ เสถียร พันธรั้งมี, ศาสนาโบราณ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔) หน้า ๕๖-๕๗..

^๓ สมเด็จพระญาณสังวร (สุวฑฺฒโน), อนุสสติและสติปัญญา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๔๘.

^๔ จุ.อิตฺติ. (บาลี) ๒๕/๒๒๐/๒๕๗.

ระงับความโลภเสียได้และประกอบด้วยเมตตากรุณาจิตต่อสรรพสัตว์ทั้งปวง ภาวะดังกล่าวมานี้ คือ ภาวะที่เป็นเทวภูมิเลื่อนขึ้นไปอีกจะเป็นอริยภูมิ คือ ภูมิของพระอริยะ ก็มีอยู่ในใจนี้ แต่สูงกว่าเทวภูมิ จึงรวมความว่า มนุษยภูมิ เทวภูมิ และอริยภูมิ อยู่ในจิตใจนี้ทั้งนั้น คำว่า เทวดา นุสดี จึงให้ระลึกถึงเทวดาในตัวเราก่อน^๕ ศาสนาทุกศาสนาในโลกนี้ มักจะสอนเรื่องนรกและสวรรค์ ทุกศาสนามีคำสอนเรื่องนรกและสวรรค์ เป็นเรื่องที่บุคคลทั้งหลายถามกันตลอดมาว่ามีจริงหรือไม่ มีลักษณะอย่างไร และอยู่ในส่วนใดของจักรวาล ในประเทศไทยมีการกล่าวถึงเรื่องนรกและสวรรค์เนื่องนิศย์ ในศิลปกรรม เช่น ภาพฝาผนังของปูชนียสถาน ศักดิ์สิทธิ์ จะมีเรื่องนรกและสวรรค์ปรากฏเสมอ^๖

นอกจากนั้นแล้ว ปัญหาเรื่องเทวดายังเป็นปัญหาที่มีการเกี่ยวข้องกับกระบวนการแห่งการแสวงหาความรู้และเป็นปัญหาพื้นฐานในทุกศาสนา โดยแบ่งออกเป็น ๒ ประเด็น คือ ปัญหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับเทวดา และปัญหาเกี่ยวกับเกณฑ์ตัดสินใจในด้านจริยธรรมของเทวดา โดยมีความแตกต่างกันระหว่างปัญหาทั้ง ๒ ข้อดังกล่าว คือ (๑) ปัญหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับเทวดา เป็นปัญหาที่ยึดเอา มนุษย์เป็นศูนย์กลางในการศึกษาปัญหา กล่าวคือ ปัญหาข้อนี้ ถามว่ามนุษย์ก็สามารถรู้เรื่องเทวดาได้อย่างไร เทวดาที่ปรากฏในการรับรู้ของมนุษย์เป็นเช่นไร ปัญหานี้ มุ่งเน้นที่พฤติกรรมของมนุษย์มากกว่าจะไปเน้นที่เทวดา (๒) ปัญหาเกี่ยวกับเกณฑ์ตัดสินใจในด้านจริยธรรมของเทวดา เป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับความประพฤติของเทวดา ปัญหาข้อนี้ จะกล่าวถึงพฤติกรรมจริยธรรม และคุณธรรมตลอดถึงหน้าที่ของเทวดา ปัญหานี้ มุ่งศึกษาเทวดาโดยตรง จึงมุ่งเน้นเฉพาะเทวดา^๗

หากจะวิเคราะห์ถึงเหตุปัจจัยต่างๆ ในการกระทำหรือพฤติกรรมของมนุษย์เราที่ดำเนินชีวิตไปนั้น ย่อมมีทั้งดีและเลวปะปนกันไป แต่สรุปความเชื่อเกี่ยวกับสวรรค์ได้ว่า ผลของบุญและกรรมที่จะทำให้ไปเกิดในสวรรค์ได้นั้น มักเป็นไปในลักษณะ “อามิสบูชา” คือ

^๕ สมเด็จพระญาณสังวร (สุวฑฺฒโน), อนุสสติและสติปฏิฐาน, หน้า ๔๕-๕๑.

^๖ พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตฺโต), กรรมและนรกสวรรค์สำหรับคนรุ่นใหม่, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อมรินทร์, ๒๕๓๑), หน้า ๕๒.

^๗ พระครูวินัยธรสุเทพ อภิณฺจโน, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องเทวดาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๓๕.

การบูชาสมณะพราหมณ์ ด้วยการให้ปัจจัยเครื่องอุปโภคบริโภค^๔ แม้จะเป็นการทำบุญถวายทานนอกพระพุทธศาสนา ก็สามารถจะไปเกิดเป็นเทวดาในสวรรค์ได้ แต่สมบัติพิเศษที่จะได้รับมีไม่มากเท่ากับผู้ที่ทำบุญในพระพุทธศาสนา^๕ ด้วยเหตุนี้ สวรรค์จึงเป็นสถานที่เกิดใหม่ของสัตว์ผู้ทำบุญทุกจำพวก บางลัทธิถือว่าเป็นดินแดนอมตะ สัตว์ที่สามารถเข้าถึงสวรรค์ได้แล้ว จะดำรงอยู่ในดินแดนนั้นตลอดไป โดยไม่กลับมาเกิดในภูมิอื่นอีก^๖

ด้วยเหตุนี้ สวรรค์จึงเป็นสถานที่เกิดใหม่ของสัตว์ผู้ทำบุญทุกจำพวก บางลัทธิถือว่าเป็นดินแดนอมตะ สัตว์ที่สามารถเข้าถึงสวรรค์ได้แล้ว จะดำรงอยู่ในดินแดนนั้นตลอดไป โดยไม่กลับมาเกิดในภูมิอื่นอีก^๖ และเรื่องราวเหล่านี้มีปรากฏในวิมานวัตถุเป็นส่วนหนึ่งของคัมภีร์ขุททกนิกาย พระสุตตันตปิฎก ซึ่งพูดถึงความดีที่บุคคลทั้งชายและหญิงได้ทำไว้ขณะเป็นมนุษย์ อันเป็นเหตุทำให้ได้วิมาน พวกเขาทำความดีตามหลักพุทธธรรมอะไรหรือ จึงเป็นเหตุให้ได้วิมาน และเนื้อหาสาระของวิมานวัตถุที่ว่าด้วยเทวดาและวิมานมีอิทธิพลต่อชาวบ้านไม่น้อย เหตุว่าชาวพุทธนิยมทำบุญและปฏิบัติธรรม แล้วหวังเพื่อไปบังเกิดเป็นเทวดาและเสวยสุขในวิมาน วิมานวัตถุเป็นส่วนหนึ่งของคัมภีร์ ขุททกนิกาย พระสุตตันตปิฎก พูดถึงความดีที่บุคคล ทั้งชายและหญิงที่ได้ทำ ขณะเป็นมนุษย์ได้ทำไว้ อันเป็นเหตุทำให้ได้วิมาน เพราะเขาทำความดี ตามหลักพุทธธรรมอะไร จึงเป็นเหตุให้ได้วิมาน และเนื้อหาสาระของวิมานวัตถุที่ว่าด้วยเทวดา และวิมานมีอิทธิพลต่อพุทธศาสนิกชนไม่น้อย เพราะเหตุว่าชาวพุทธนิยมทำบุญ และปฏิบัติธรรม หรือหวังเพื่อไปบังเกิดเป็นเทวดา และเสวยสุขในวิมาน

ด้วยความสำคัญและเหตุผลดังที่กล่าวมา ผู้วิจัยจึงสนใจใคร่หัยขวิมานวัตถุในพระคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก มาศึกษาเพื่อทำให้รู้ถึงความเบื้องต้น เกี่ยวกับวิมานวัตถุ และหลักธรรมที่บุคคลได้กระทำอันเป็นเหตุให้ได้ไปเกิดในวิมาน รวมทั้งคุณค่าของหลักธรรมในวิมานวัตถุ ที่มีอิทธิพล ต่อพุทธศาสนิกชน ตำบลหนองเรือ อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น

^๔ กรมศิลปากร, โลกที่ปกสารของพระสังฆราชเมธีกร, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด สามัญนิติบุคคลสหประชาพานิช, ๒๕๒๕), หน้า ๑๔๗.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๕.

^๖ ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, ประเทศจีนกับพระพุทธศาสนา (ฝ่ายมหายาน), (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๒๕๐.

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาความเบื้องต้นเกี่ยวกับวิมานวัตถุในพระสุตตันตปิฎก

๒.๒ เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมตามที่ปรากฏในวิมานวัตถุที่เป็นเหตุให้ไปเกิดในวิมาน

๒.๓ เพื่อศึกษาคุณค่าของหลักพุทธธรรมตามที่ปรากฏในวิมานวัตถุ ที่มีอิทธิพลต่อประชาชน ตำบลหนองเรือ อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น

๑.๓ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

หลักพุทธธรรม หมายถึง หลักธรรมของพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในวิมานวัตถุของคัมภีร์ ขุททกนิกาย อันเป็นเหตุให้บุคคลที่เป็นชาย-หญิง ไปเกิดในวิมาน

วิมานวัตถุ หมายถึง ชื่อของหมวดย่อยหมวดหนึ่ง ของคัมภีร์ขุททกนิกาย พระสุตตันตปิฎก ซึ่งมีอยู่ทั้งหมด ๑๕ หน่วยย่อย สำหรับพระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิมานวัตถุ ปรากฏอยู่ใน เล่มที่ ๒๖

ความเบื้องต้นเกี่ยวกับวิมานวัตถุ หมายถึง ความรู้ที่เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของวิมานวัตถุ โครงสร้างจำนวนเรื่อง ประเภทของวิมานวัตถุ จำนวนวรรคที่ปรากฏในวิมานวัตถุ

คุณค่าของหลักพุทธธรรมในวิมานวัตถุ ที่มีผลต่อประชาชน ตำบลหนองเรือ อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น หมายถึง ข้อดีหรือผลประโยชน์ที่เกิดจากการนำหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในวิมานวัตถุ ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของพุทธศาสนิกชน ตำบลหนองเรือ อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น

๑.๔ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่จะทบทวน สามารถแบ่งออกเป็นหัวข้อหลักๆ ได้ ๒ หัวข้อ ดังต่อไปนี้

๑.๔.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

เดือน คำดี^{๑๑} ได้กล่าวถึงภพภูมิในชั้น มัชฌิมสังสาร หรือกิลเลสวัฏชั้นกลาง ไว้ในหนังสือ ศาสนศาสตร์ ความว่า วิปากวัฏชั้นกลางนั้น ตามนัยพระสูตร ได้แก่มนุษย์ ๑ และเทวดาที่อยู่ในสวรรค์ ๖ ชั้น ถ้าว่าตามนัยพระอภิธรรมก็ได้แก่วิปาก ๑๖ ดวง คือ อเหตุกกุศลวิปาก ๘ ดวง มหาวิปาก ๘ ดวง รวมเป็น ๑๖ ดวง เจตสิกประกอบด้วย ๓๓ ดวง กัมมัชรูป ๒๐ ที่เกิดเป็นชั้นอยู่ในกามสุข ๗ ภูมิ มีมนุษย์ ๑ สวรรค์ ๖ ภูมิ เป็นผู้รับผลของกรรมนั้นในวิปาก ๑๖ ดวงนั้น เป็นเฉพาะปวัตติ ๗ ดวง เป็นไปได้ทั้งปวัตและปฏิสนธิ ๕ ดวง อุเบกขาสันติธรรมกุศลวิปาก ๑ ดวง มหาวิปาก ๘ ดวง

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)^{๑๒} ได้ให้ความหมายของคำว่า “วิมาน” ว่า หมายถึงที่อยู่หรือที่ประทับของเทวดา

พระโสภณคณาภรณ์ (ระเบียบ ฐิตญาโณ)^{๑๓} ได้ให้ความหมายของคำว่า “วิมาน” ว่า หมายถึง ที่อยู่ของเทพบุตร-เทพธิดา หรือสิ่งที่เกิดขึ้นด้วยอำนาจแห่งกุศลกรรมทั้งปวง วิมานวัดถุนี เน้นเรื่องการถวายทานที่ประกอบด้วยจิตศรัทธาเต็มใสจริง ๆ ส่วนวัดถุนีของนำไปถวายพระสงฆ์ที่ไม่มีราคา ค่างวดอะไรมากนัก

พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร) ได้รจนถึงการอุบัติเกิดขึ้นของเทวดาได้ในหนังสือ โลกทิปนี ความว่า เหล่าสัตว์ทั้งหลายที่ได้สร้างบุญกุศลเอาไว้ จะนำส่งให้มาอุบัติเกิดในโลกสวรรค์ และเมื่อจะเกิดนั้นก็เป็นผู้ดีไม่ต้องนอนในครรภ์มารดาหรืออยู่ในฟองไข่เหมือนเช่นมนุษย์และสัตว์เดรัจฉานทั้งหลาย อุบัติขึ้นมีรูปร่างเป็นทิพย์ ตั้งอยู่ในวิมานงามสวยเป็นเทพบุตร เทพธิดา ถ้าเป็นสตรีไปอุบัติในวิมานของเทวดาองค์ใดก็จะเป็นบุตรธิดาของเทวดาองค์นั้น หากไปอุบัติในที่เหนือแท่นบรรทมของเทพองค์ใด ก็จะเป็นบาทบริจาริกาของเทพองค์นั้น หากทำบุญกุศลไว้น้อยอุบัติในปราสาทวิมานของเทพองค์ใด เป็นเทวดารับใช้ในปราสาทวิมานของเทพองค์ใด เป็นเทวดารับใช้ในปราสาทวิมานของเทวดาผู้เป็นนายนั้น

^{๑๑} เดือน คำดี, ศาสนศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๒๒๗.

^{๑๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๒๗๕.

^{๑๓} พระโสภณคณาภรณ์ (ระเบียบ ฐิตญาโณ, พระสังคายนาคติพิธาน ขุททกนิกาย เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๓), หน้า ๒๗๕.

หากว่าไม่ได้ไปอุบัติในบริเวณวิมานทิพย์ของเทพองค์ใดแต่อยู่ระหว่างแดนต่อแดน องค์เทพผู้เป็นอธิบดีก็จะเป็นผู้พิพากษาคัดสิน^{๕๕}

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)^{๕๖} ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับที่อยู่ของเทวดาหรือสวรรค์ไว้ในหนังสือกรรม ความว่า สวรรค์ในพระพุทธศาสนาเป็นเพียงส่วนหนึ่งในสังสารวัฏ คือการเวียนว่ายตายเกิด สังสารวัฏมีการเปลี่ยนแปลงได้ ชีวิตของเราเดินทางไปในสังสารวัฏ มีหมุนขึ้น หมุนลง ตกนรกแล้วต่อไปถ้าเรามีกรรมดีก็กลับไปขึ้นสวรรค์ มาเกิดเป็นมนุษย์ คนที่เกิดเป็นพระพรหมด้วยกรรมดีบำเพ็ญทานสมาบัติต่อไป เมื่อสิ้นบุญแล้วกลับไปตกนรก เพราะมีกรรมชั่วในหนหลังก็ได้ มันก็หมุนเวียนไปมา ฉะนั้น นอกจากนั้นก็ยังมีสวรรค์หลังความตาย สวรรค์อยู่ในอกนรกอยู่ในใจ และสวรรค์ในแต่ละขณะจิตอีกด้วย

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ชุมจิติโต) ได้กล่าวถึงเหตุปัจจัยให้ไปอบายและสวรรค์ ไว้ในหนังสือกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด ใจความสำคัญได้กล่าวถึงกรรมที่ให้ผลในชาติปัจจุบันที่ทำให้เกิดในชาติปัจจุบัน หากเราทำความดีกรรมภาพแห่งความดีก็จะบันทึกไว้ในภวังคจิตทันที ถ้าเราทำความชั่ว ภาพแห่งความชั่วก็จะถูกบันทึกไว้ในภวังคจิตทันที นั่นก็หมายถึงการเก็บวิบากดีหรือชั่วไว้ในภวังคจิตอันจะส่งผลให้เราได้รับผลในสุขคติภูมิ หากเราทำความดีไว้ครบองค์ประกอบที่เรียกว่าสมบัติ ๔ อย่าง คือ (๑) ศีลสมบัติ ความพร้อมแห่งศีลหรือสถานการณ (๒) อุปธิสมบัติ ความพร้อมแห่งร่างกาย (๓) กาลสมบัติ ความพร้อมแห่งกาลเวลา (๔) ปโยคสมบัติ ความพร้อมแห่งความเพียร สมบัติทั้ง ๔ ประการ เป็นองค์ประกอบที่ช่วยให้ผลกรรมที่สั่งสมไว้ในภวังคจิตสามารถส่งผลให้เห็นในชาติปัจจุบัน เรียกกรรมประเภทนี้ว่า ทิฏฐธรรมเวทนียกรรม ส่วนที่ส่งผลให้เกิดในอบายภูมิ หรือ สวรรค์ นั้นท่านเรียกว่า อุปปีชชเวทนียกรรม^{๕๗}

สนธิ ตั้งทวี ได้ประพันธ์เรื่อง “วรรณคดีและวรรณกรรมศาสนา” สรุปได้ว่า คำสอนในพระพุทธศาสนา นอกจากจะเป็นหลักที่พึงและเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจแล้ว ยังเป็นเครื่องมืออันสำคัญอย่างหนึ่งที่ใช้ปกครองคนในสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขเพราะมีคำสอนมุ่งให้คนประพฤติดี ละเว้นความชั่ว และทำจิตใจให้ผ่องแผ้ว อันเป็นหลักคำคัญของการอยู่ร่วมกัน ด้วยเหตุแห่งความนับถือศรัทธา และความเชื่อมั่นในหลักธรรมคำสอนใน

^{๕๕} พระพรหมโมลี (วิลาศ ฉฺวณวโร), *โลกทิปนี*, (กรุงเทพมหานคร:คอกหญ้า, ๒๕๔๕), หน้า ๑๓๕.

^{๕๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *กรรมและนรกสวรรค์สำหรับคนรุ่นใหม่*, (กรุงเทพมหานคร:ธรรมสภา, ๒๕๓๘), หน้า ๕๓-๕๔.

พระพุทธศาสนานี้เอง ที่เป็นแรงบันดาลใจให้กวีเกิดความปรารถนาที่จะสร้างสรรค์วรรณคดีอันมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาในอีกรูปแบบหนึ่ง และยิ่งไปกว่านั้น ยังช่วยย้ำความสำคัญของหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาให้เด่นชัดยิ่งขึ้น^{๑๑}

สุชีพ ปุญญานุภาพ ได้ให้ความหมาย ของคำว่า “วิมานวัตถุ” หมายถึง เรื่องวิมาน แสดงว่าใครทำอะไรอย่างไร ทำให้ได้วิมานอย่างไร ส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่พระมหาโมคคัลลานะ ถามพระเถระ ถามเทพบุตร เทพธิดา ถึงอดีตกรรม ที่ส่งผลให้ได้เกิดในวิมานนั้น ๆ มีคำตอบของผู้ถูกถามเป็นราย ๆ ไป รวมทั้งหมด ๘๕ ราย^{๑๒}

๑.๔.๒ งานที่วิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในงานวิจัยนี้ มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำมาเป็นตัวอย่างดังต่อไปนี้

พระครูวินัยธรสุเทพ อภิญาโน (ทับทิมเทศ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “เทวดาในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ผลการวิจัย พบว่า สังคมไทย มีความผูกพันกับพระพุทธศาสนาตลอดมา พร้อมกันนั้น ก็มีความเชื่อเรื่องเทวดาตลอดถึงนรก สวรรค์ บาป บุญ คุณ โทษ ประโยชน์ และมีโชะประโยชน์ จึงทำให้สังคมไทยมีวัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนเอง การผสมผสานระหว่างคติความเชื่อเรื่องเทวดากับวัฒนธรรม จึงก่อให้เกิดความรู้เท่าทันโลก และชีวิตตามความเป็นจริงเพราะคติความเชื่อเรื่องเทวดาทำให้เกิดมิติทางศีลธรรมเชื่อมโยงกันระหว่างเทวดากับมนุษย์ได้อย่างกลมกลืน^{๑๓}

พระครูโสภณปริยัติยาทร (เชื้อม ชินวิโส/สอนรอด) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ความคิดเรื่องจักรวาลวิทยาในพุทธปรัชญาเถรวาท” ผลการศึกษา พบว่า โลกทัศน์ที่เกี่ยวกับลักษณะธรรมชาติของโลกและจักรวาล อันมีสัมพันธ์ภาพกับความคิดเรื่องอื่น ๆ เช่น กรรม สுகติ และทุกติ ส่วนความรู้เรื่องจักรวาลวิทยาในทางพระพุทธศาสนา มี ๒ ส่วน คือ (๑) เป็นการกล่าวถึงความรู้เรื่องจักรวาลวิทยา ที่พระพุทธเจ้าทรงชี้แจงให้เห็นเกี่ยวกับความรู้ทางประสบการณ์ตรง คือ ความรู้ที่กล่าวถึงกำเนิดของสิ่งมีชีวิตและลักษณะตามธรรมชาติ ของ

^{๑๑} สนิท ตั้งทวี, วรรณคดีและวรรณกรรมศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๗), หน้า ๘๕.

^{๑๒} สุชีพ ปุญญานุภาพ, พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๖๑๑.

^{๑๓} พระครูวินัยธรสุเทพ อภิญาโน, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องเทวดาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, หน้า, ๓.

สิ่งมีชีวิตนั้นๆ เช่น มนุษย์ สัตว์ดิรัจฉาน และความรู้บางส่วนซึ่งเป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับกำเนิดของโลกมนุษย์ (๒) เป็นการกล่าวถึงความรู้เรื่องจักรวาลวิทยาที่พระพุทธเจ้าทรงหยั่งรู้ได้ด้วยทิพยจักขุญาณ คือ เรื่องภูมิต่างๆ มีการพรรณนาสภาพอันน่ารื่นรมย์ในสุคติภูมิ และมีการพรรณนาสภาพอันน่าสะพรึงกลัวในทุคติภูมิหรืออบายภูมิ นอกจากนั้น ยังแบ่งภูมิออกเป็น ๒ ประเภทอีก ได้แก่ (๑) วัตตวิสัย คือ ภูมิที่ว่าด้วย นรก สวรรค์ ซึ่งเชื่อกันว่ามีอยู่จริงอย่างเป็นรูปธรรม (๒) จิตวิสัย คือ ภูมิที่ว่าด้วย นรก สวรรค์ ซึ่งเป็นนามธรรม เป็นสภาวะทางจิตของมนุษย์และมีอยู่ในจิตใจของมนุษย์เท่านั้น^{๒๐}

พระมหาสมศักดิ์ สุวณฺณรตโน ได้ศึกษาเรื่อง “ความคิดเรื่องเทวดาในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท” ผลจากการศึกษาพอสรุปได้ว่า ท้าวสักกะ เป็นเทพเจ้าผู้มีน้ำพระทัยฝึกฝนในทางธรรม แม้ก่อนสมัยพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้น พระองค์ก็เคยไปสนทนาธรรมกับสมณะพราหมณ์อื่นอยู่บ่อยๆ เป็นเทพเจ้าผู้มีความศักดิ์สิทธิ์ อาจประทานพรแก่ผู้มีความดีสมควรแก่การสนับสนุนให้มีความสุข เป็นนักปกครองผู้มีธรรมอย่างเยี่ยม เริ่มจากการสร้างความดีตั้งแต่ในโลกมนุษย์ น้ำพระทัยของพระองค์มันแต่ในทางที่เป็นกุศล และยังได้สนับสนุนให้ผู้อื่นปฏิบัติธรรม เพื่อให้สมาชิกของพวกเทวดามีจำนวนเพิ่มมากขึ้นอีกด้วย และปกครองเหมือนบิดาปกครองบุตร เป็นที่ปรึกษาของเทวดา ในกรณีเมื่อเรื่องราวใหญ่โตเกินพระปรีชาสามารถของพระองค์ พระองค์ก็จะนำปัญหานั้นเข้าปรึกษาในสุธรรมสภา หรือทรงแนะนำให้ไปหาท่านผู้รู้ว่าจะเป็นสมณพราหมณ์ ท่านผู้ทรงธรรมอื่น พระโพธิสัตว์^{๒๑}

พระมหาปรม โสภาโส (กองคำ) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาของชาวพุทธไทยปัจจุบัน” ผลการศึกษาพบว่า ศรัทธา คือ ความเชื่อที่มีเหตุผลยึดมั่นในหลักการทำความดี กล่าวโดยสรุปแล้ว หลักของศรัทธาในพระพุทธศาสนาได้มุ่งไปที่ความเชื่อที่ยึดหลักกรรม คือ การทำดีทำชั่ว ผลของกรรมดีและชั่ว ส่วนในคัมภีร์อื่นๆ ที่ได้แสดงความคิดความเชื่อของคนในกลุ่มชนชั้นต่างๆ โดยเฉพาะในกลุ่มชนชาวไทย ตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ตัวอย่างเช่น ในคัมภีร์มิลินทปัญหาได้กล่าวถึงศรัทธาว่า มีลักษณะทำจิตให้ผ่องใส

^{๒๐} พระครูโสภณปริยัติยาทร (เชื้อม ชินวิโส/สอนรอด), “การศึกษาวิเคราะห์ความคิดเรื่องจักรวาลวิทยาในพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๓๗.

^{๒๑} พระมหาสมศักดิ์ สุวณฺณรตโน, “ความคิดเรื่องเทวดาในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒).

และมีลักษณะงูใจ ในคัมภีร์ภูมิจิตานี ได้กล่าวถึงความคิด ความเชื่อเรื่องของการเวียนว่ายตายเกิด นรก สวรรค์ และเทวดา เป็นต้น^{๒๒}

พระมหาเรีงสรวง ดาษไชสง ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง “แนวคิดเรื่องวิญญาณในพุทธศาสนาเถรวาท” ผลการศึกษาพบว่า วิญญาณ หมายถึง สิ่งที่ทำหน้าที่ให้เกิดมีชีวิตและสืบต่อการเวียนว่ายตายเกิดของสรรพสัตว์ทั้งปวง ที่เรียกว่า ปฏิสนธิวิญญาณ ครอบคลุมที่สรรพสัตว์ยังมีกิเลส ตัณหา และอุปาทานอยู่ในขั้นต้นแดนของตน ในด้านธรรมชาติของวิญญาณพบว่า มีลักษณะเฉพาะตัว คือ เป็นสิ่งที่ไปได้ไกล เทียวไปแต่ผู้เดียว ไม่มีรูปร่าง เป็นนามธรรม กวัดแกว่ง รักษาได้ยาก ห้ามได้ยาก ข่มได้ยาก จึงมักจะตกไปสู่อภิมันที่นารักใคร่พอใจ... ส่วนด้านประเภทของวิญญาณ พบว่า มีการแบ่งวิญญาณออกเป็นหลายประเภท เช่น แบ่งตามระดับภูมิของจิต ๔ ภูมิ มีกามภูมิ รูปภูมิ อรูปภูมิ และโลกุตตรภูมิ แบ่งตามระดับที่อยู่ของสัตว์ที่เรียกว่า วิญญาณจิต ๔ และ ๗ และแบ่งตามประเภทของสิ่งมีชีวิตก็แบ่งออกเป็นวิญญาณของสัตว์ มนุษย์ เทวดา เป็นต้น^{๒๓}

พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ (วันจันทร์) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “นรกและสวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ผลการวิจัย พบว่า คัมภีร์พระไตรปิฎกมีเรื่องนรกและสวรรค์มาก เฉพาะในคัมภีร์พระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๘ กล่าวถึง นรก ๔๖ ครั้ง และกล่าวถึงสวรรค์ ๗๕ ครั้ง ข้อความที่ว่าด้วยเรื่องนรกและสวรรค์เหล่านี้ มักจะเป็นการกล่าวสรุปถึงคติ (ที่ไป) ที่บุคคลผู้ทำความชั่วและความดีจะต้องไปเกิดหลังการตาย ส่วนข้อความที่ว่าด้วยนรกและสวรรค์อย่างพิสดารทั้งในด้านลักษณะ ประเภท มีปรากฏเช่นกัน แต่ไม่มากนัก คัมภีร์พระไตรปิฎกยังกล่าวถึงนรกและสวรรค์ที่เป็นภาวะทางจิตใจอีกด้วย^{๒๔}

^{๒๒} พระมหาปรม โอภาโส (ทองคำ), “ศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาของชาวพุทธไทยในปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๑.

^{๒๓} พระมหาเรีงสรวง ดาษไชสง, “แนวคิดเรื่องวิญญาณในพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), ๒๕๔๕.

^{๒๔} พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ (วันจันทร์), “นรกและสวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๓๓.

สุภมิตา เชื้ออินตะ ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทของพระอินทร์ในปัญหาสชาดกฉบับล้านนา” สรุปผลการศึกษาได้ว่า บทบาทของพระอินทร์มีปรากฏในนิทานชาดก มีลักษณะเด่น คือ เป็นเทวดาผู้พิทักษ์รักษาคณดิ อีกทั้ง ได้คอยช่วยเหลือแก่พระโพธิสัตว์ หรือผู้ที่ทำความดี ละเว้นจากการทำความชั่ว และทำหน้าที่ในการดูแลสังคมให้เกิดความสงบสุขร่มเย็นไว้อย่างชัดเจน^{๒๕}

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเบื้องต้น สรุปได้ว่า เทวดาหรือบุคคลผู้ที่ละจากโลกมนุษย์ไปจุติหรือเกิดในสวรรค์ชั้นใดชั้นหนึ่ง โดยเรียกภพซึ่งเป็นที่อยู่ของเทวดาเหล่านั้นว่า “วิมาน” ผู้ที่อยู่ในวิมานนั้น เป็นบุคคลผู้ที่เคยทำความดีไว้ในครั้งเป็นมนุษย์ กล่าวคือ ได้ถวายทาน รักษาศีล ปฏิบัติธรรม เจริญกรรมฐานอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่กล่าวโดยสรุปแล้ว วิมานวัตถุ คือ เรื่องที่กล่าวถึงวิมานอันเป็นที่อยู่ของเทวดา และเป็นภพที่มีแต่ความสุขหรือสุคติภพ ส่วนใหญ่จะอยู่ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๑.๕ ขอบเขตของการวิจัย

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยแบ่งขอบเขตของการวิจัยออกเป็น ๒ ด้าน คือ

๑.๕.๑ ขอบเขตด้านเอกสาร พื้นที่และกลุ่มตัวอย่างของการวิจัย

สำหรับขอบเขตด้านนี้ ผู้วิจัย จำกัดขอบเขตของข้อมูลการวิจัยอยู่เฉพาะวิมานวัตถุในพระสุตตันตปิฎกและอรรถกถา และใช้พื้นที่ของการวิจัย คือ กลุ่มตัวอย่างเป้าหมายในตำบลหนองเรือ อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น

๑.๕.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหาของการวิจัย

สำหรับขอบเขตด้านนี้ ผู้วิจัย จำกัดเนื้อหาของการวิจัยไปที่เรื่องเบื้องต้นเกี่ยวกับวิมานวัตถุ หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในวิมานวัตถุ ที่เป็นเหตุทำให้บุคคลไปเกิดในวิมาน และคุณค่าของหลักพุทธธรรมตามที่ปรากฏในวิมานวัตถุที่มีอิทธิพลต่อพุทธศาสนิกชนตำบลหนองเรือ อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น โดยเป็นไปตรงตามที่ตั้งไว้เป็นวัตถุประสงค์ของการวิจัย

^{๒๕}สุภมิตา เชื้ออินตะ, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทของพระอินทร์ในปัญหาสชาดกฉบับล้านนา”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), ๒๕๔๔.

๑.๖ วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยได้กำหนดวิธีการและขั้นตอนของการวิจัยได้ดังต่อไปนี้

๑.๖.๑ ขั้นรวบรวมข้อมูล

๑. ขั้นรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วยขั้นตอนที่สำคัญ คือ รวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม ได้แก่

(๑) รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ คือ วิจารณ์วัตถุในคัมภีร์จุททนิทายพระสุตตันตปิฎก

(๒) รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ คือ อรรถกถา ฎีกาและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒. รวบรวมข้อมูลภาคสนาม

โดยการสัมภาษณ์ประชากรกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ตำบลหนองเรือ อำเภอหนองเรือ จำนวน ๕๐ รูป/คน สามารถจำแนกตามประเภทบุคคลได้ ดังนี้

(๑) พระสงฆ์ จำนวน ๑๐ รูป

(๒) ประชาชน จำนวน ๒๐ คน

(๓) ครู/อาจารย์ จำนวน ๑๐ คน

(๔) นักเรียนนักศึกษา จำนวน ๑๐ คน

พร้อมทั้งให้ตอบแบบสอบถามเป็นรายบุคคล

๑.๖.๒ ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

(๑) จัดระบบข้อมูลต่างๆ ที่ได้มาจากการสำรวจข้อมูลชั้นปฐมภูมิและชั้นทุติยภูมิแยกประเภทตามเนื้อหาที่กำหนดไว้

(๒) วิเคราะห์และตีความข้อมูลในประเด็นตามที่กำหนด

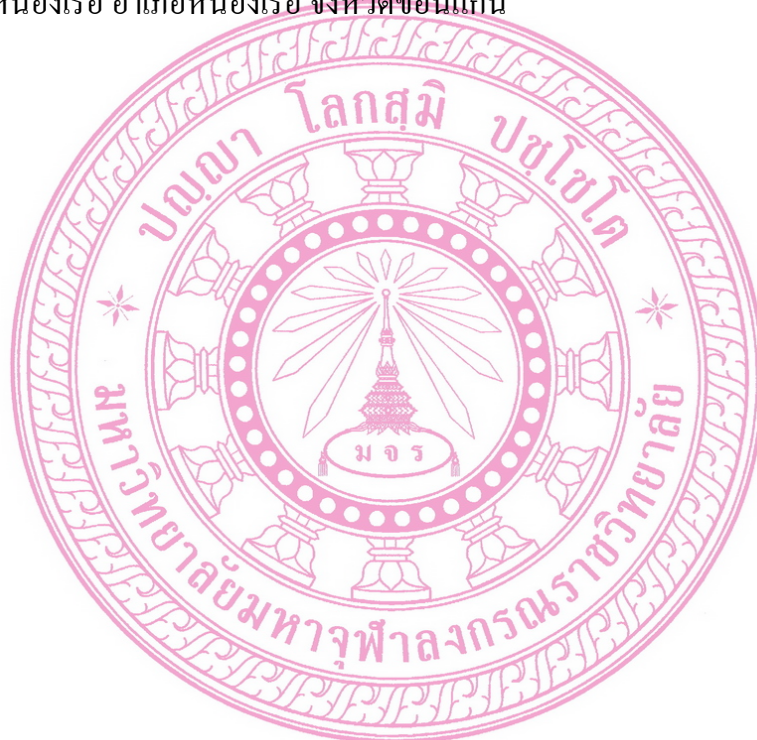
(๓) เขียนนำเสนอผลการวิจัย เป็นแบบพรรณนาวิเคราะห์เป็นรูปเล่มฉบับสมบูรณ์ โดยใช้ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจเอกสาร และการสัมภาษณ์บุคคลในพื้นที่เป้าหมาย

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

๑.๗.๑ ทำให้ทราบถึงความเบื้องต้นเกี่ยวกับวิมานวัตถุในพระสูตรต้นตปิฎก

๑.๗.๒ ทำให้ทราบถึงหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในวิมานวัตถุที่เป็นเหตุให้ไปเกิด
ในวิมาน

๑.๗.๓ ทำให้ทราบถึงคุณค่าของหลักพุทธธรรมในวิมานวัตถุที่มีอิทธิพลต่อ
ประชาชน ตำบลหนองเรือ อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น

บทที่ ๒

ความเบื้องต้นเกี่ยวกับวิมานวัตถุในพระสุตตันตปิฎก

ในบทนี้ เป็นการศึกษาความเป็นมา ความหมายและโครงสร้างของคัมภีร์วิมานวัตถุในพระสุตตันตปิฎก เนื้อหาโดยสังเขปของอิตถิวิมานและปฐวิมาน ดังเนื้อหาที่ผู้วิจัยจะได้นำเสนอ ต่อไปนี้

๒.๑ ความหมายและที่มาของวิมานวัตถุ

เพื่อให้การวิจัยมีความชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้วิจัย จะได้กล่าวถึงความหมายและที่มาของวิมานวัตถุที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก ดังต่อไปนี้

๒.๑.๑ ความหมายของ “วิมานวัตถุ”

วิมานวัตถุ แยกเป็นสองคำ คือ คำว่า “วิมาน” กับคำว่า “วัตถุ” คำว่า วิมาน แปลว่า ที่รื่นเริงและสถิตอยู่ของเหล่าเทวดา ผู้นำว่าเลิศ หมายถึงสถานที่ที่บังเกิดแก่เหล่าเทวดา ด้วยอานุภาพ แห่งสุจริตกรรมวิจิตรด้วยดีและสัมมัตตธรรม พรั่งพร้อมด้วยรัตนะต่างๆ ซึ่งเรียกว่า วิมาน เพราะประกอบด้วย ความพิเศษโดยขนาดที่วัดมี ๑ โยชน์ หรือ ๒ โยชน์ เป็นต้น และเพราะควรแก่การนับว่าพิเศษโดยเหตุ ที่ประกอบด้วยความงดงามที่เปรียบมิได้

คำว่า “วัตถุ” ในที่นี้ แปลว่า เหตุ หมายถึง เหตุที่อำนวยผลให้กับเหล่าเทวดาได้ รูปสมบัติ โภคสมบัติ บริวารสมบัติ เป็นต้น และบังเกิดอยู่ในวิมานนั้น (ขุ.วิ.อ.๒)

คำว่า “วิมานวัตถุ” แปลว่า เหตุให้วิมาน หมายถึง เรื่องของผู้เกิดในวิมาน ซึ่งประมวลเป็นเรื่องประวัติของพวกเทพธิดาและเทพบุตร ผู้เกิดในวิมานหรือได้วิมานว่าได้สร้างกุศลกรรมอะไรไว้ จึงได้วิมานงดงามเช่นนั้นๆ มีจำนวน ๘๕ วิมาน หรือ ๘๕ เรื่อง แบ่งเป็นวรรคได้ ๗ วรรค คือ (๑) ปฐวรรค มี ๑๗ วิมาน (๒) จิตตดาวรรค มี ๑๑ วิมาน (๓) ปาโรจันตถวรรค มี ๑๐ วิมาน (๔) มัญชัญญวรรค มี ๑๒ วิมาน ทั้ง ๔ วรรคนี้จัดอยู่ในอิตถิวิมาน คือว่า ด้วยวิมานของเทพธิดา ๕๐ วิมาน (๕) มหาถวรรค มี ๑๔ วิมาน (๖) ปายาสวรรค มี ๑๐ วิมาน (๗) สุนิกขิตถวรรค มี ๑๐ วิมาน ทั้ง ๓ วรรคนี้ จัดอยู่ใน ปฐวิมาน คือว่า ด้วยวิมานของเทพบุตร ๓๕ วิมาน รวมเป็น ๘๕ วิมาน (ถ้านับอันตรวิมานที่แทรกอยู่ในคฤตถิวิมานอีก ๑๖ วิมาน ก็จะมีจำนวน ๑๐๑ วิมาน) มีรูปแบบการดำเนินเรื่องเป็นแบบ ถาม-ตอบ ในลักษณะที่ผู้ถามถามด้วยมุทิตาจิต เพื่อขอทราบถึงเหตุที่ได้รับวิมานนั้นๆ และผู้ตอบก็ตอบด้วย

ความเคารพ ด้วยไมตรีจิต และด้วยอารมณ์เบิกบานในผลกรรมของตน โดย ถาม-ตอบ กันในรูปของคำฉันท์หรือที่เรียกกันว่า คาถา (คำร้อยกรอง) ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของพระพุทธพจน์ ๘ รูปแบบที่เรียกว่า นวังกส์ตฤศาสน์ ซึ่งผู้ถามได้แก่ พระผู้มีพระภาคเจ้า (ในกรณีที่เทวดานั้นๆ มาเข้าเฝ้า) บ้าง ท้าวสักกะเทวราชบ้าง เทวดาด้วยกันบ้าง) พระอรหันตสาวกทั้งหลายบ้าง แต่โดยส่วนมากได้แก่ ท่านพระมหาโมคคัลลานเถระ ผู้เป็นเลิศทางฤทธิ์ เพราะท่านได้รับพุทธานุญาตให้จาริกไปในเทวโลก เพื่อสอบถามถึงบุรพกรรมของเหล่าคนที่มีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา เมื่อสิ้นชีวิตแล้วไปเกิดในเทวโลกได้เสวยสุขในวิมานต่างๆ แล้วนำมากราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้า ทั้งนี้เพื่อประมวลให้ชาวโลกได้ยึดถือเป็นทิวฏฐานุคติตามท่าน ผู้เสวยสุขในวิมานเหล่านั้น ส่วนผู้ตอบก็คือ เทพบุตร เทพธิดาเจ้าของวิมานเหล่านั้น^๑

ต่อมาเมื่อคราวปฐมสังคายนา ท่านพระธรรมสังคากาจารย์ได้รวบรวมประมวลเรื่องราวของเทพบุตรและเทพธิดา ผู้เกิดในวิมานนั้นๆ มาร้อยกรอง จัดเป็นหมวดหมู่ เรียกชื่อว่า “วิมานวัตถุ” จัดอยู่ในขุททกนิกาย คัมภีร์ที่ ๖ ในบรรดา ๑๕ คัมภีร์ของขุททกนิกายและจัดอยู่ใน เล่มที่ ๒๖ (รวมกับแปดวัตถุ เถรคาถา เถรีคาถา) ในบรรดาพระไตรปิฎก ๔๕ เล่ม

๒.๑.๒ ความหมายในทัศนะของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา

ความหมายในทัศนะนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาได้ให้ความหมายของวิมานวัตถุไว้เป็นจำนวนมาก จะขอยกตัวอย่างเพียงบางทัศนะเท่านั้น เช่น

๑) พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)^๑ ได้ให้ความหมายของคำว่า “วิมาน” ว่า หมายถึง ที่อยู่หรือที่ประทับของเทวดา

๒) สุชีพ ปุณฺณานุภาว^๒ ได้ให้ความหมายของคำว่า “วิมานวัตถุ” หมายถึงเรื่องวิมาน แสดงว่าใครทำความดีอย่างไร ทำให้ได้วิมานอย่างไร ส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่พระมหาโมคคัลลานะถามเทพบุตรและเทพธิดา ถึงอดีตกรรมที่ส่งผลให้ได้เกิดในวิมานนั้นๆ

๓) พระเทพดิลก (ระแบบ ฉินฺตญาโณ)^๓ ได้ให้ความหมายของคำว่าวิมาน “วิมาน” ว่า หมายถึง ที่อยู่ของเทพบุตร เทพธิดา หรือสิ่งที่เกิดขึ้น ด้วยอานุภาพแห่งกุศลกรรมทั้งปวง

^๑ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๗๕.

^๒ สุชีพ ปุณฺณานุภาว, พระไตรปิฎกสำหรับประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕ (กรุงเทพมหานคร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๖๑๑.

วิมานเน้นถึงเรื่องการถวายทานที่ประกอบด้วยจิตศรัทธา เลื่อมใสใจจริง ๆ ส่วนวัตถุ คือ สิ่งของที่นำไปถวายพระสงฆ์ก็ไม่มีราคาค่างวดอะไรมากนัก

ดังนั้น “วิมานวัตถุ” หมายถึง เรื่องแสดงที่บุญกรรมของบุคคลและสัตว์ทำความดี ในอดีตส่วนวิมานคือที่อยู่หรือที่ประทับของเหล่าเทวดาทั้งปวงในสวรรค์

๒.๑.๓ ที่มาของวิมานวัตถุ

วิมานวัตถุ เป็นการประมวลเรื่องราวของผู้เกิดในวิมานจำนวน ๘๕ เรื่อง แต่ละเรื่องเป็นเรื่องเล่า ซึ่งส่วนใหญ่เจ้าของเรื่องเป็นผู้เล่า เหตุที่เล่าเพราะมีผู้ถาม เหตุที่ถามเพราะเมื่อได้เห็นวิมานและทิพย์สมบัตินั้น ๆ แล้วรู้สึกแปลกใจรู้สึกชื่นชมยินดีจึงถามเพื่อขอทราบความเป็นมา ผู้ถามได้แก่พระผู้พระภาคเจ้า (ในกรณีที่เทวดานั้นๆ ลงมาเฝ้า) ท้าวสักกะจอมเทพบ้าง (เมื่อทรงทราบประวัติของวิมานใดแล้ว ก็ตรัสบอกแก่ท่านพระมหาโมคคัลลานะเถระในการต่อ ๆ มา) เทวดากันเองบ้าง พระเถระทั้งหลายบ้าง แต่ส่วนมากได้แก่ท่านพระมหาโมคคัลลานะผู้เป็นเลิศทางฤทธิ์ เป็นผู้ถาม^๓

พระอรรถกถาจารย์ ผู้รจนาคัมภีร์ปรมัตถทีปนี (อรรถกถาวิมานวัตถุ) กล่าวถึงความเป็นมาของวิมานต่าง ๆ ในตอนหนึ่งความว่า^๔

วันหนึ่งขณะอยู่ในที่หลีกเร้น ท่านมหาโมคคัลลานะเกิดความคิดขึ้นว่า มีคนผู้มีจิตศรัทธาจำนวนไม่น้อยได้รักษาศีล ทำบุญ ให้ท่านแก่พระทักษิณเขยบุคคล ตามกำลังศรัทธาบ้าง ตามกำลังทรัพย์บ้าง ท่านเหล่านั้นเมื่อสิ้นชีวิตแล้วไปเกิดในวิมานของตน ๆ ในเทวโลก ควรจะไปสอบถามถึงบุญกรรมที่เป็นเหตุให้ท่านเหล่านั้นได้วิมานนั้น ๆ แล้วกลับมากราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้า เพื่อทรงแนะนำให้ชาวโลกได้ดำเนินตามท่านเหล่านั้นบ้าง คิดแล้วจึงออกจากที่หลีกเร้นไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ทูลขอพระบรมพุทธานุญาตไปจาริกในเทวโลก เมื่อได้รับแล้วจึงสำแดงฤทธิ์ขึ้นไปยังเทวโลก เทียวสอบถามเทพบุตร และเทพธิดาทั้งหลาย เมื่อครั้งเป็นมนุษย์ได้ทำบุญอะไร ไว้จึงมาสวยทิพย์สมบัติอันรุ่งเรืองมีอานุภาพมากอยู่ในวิมาน

^๓ พระเทพคิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ), พระสูตรตันตปิฎก เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร ; โรงพิมพ์มหา มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๓๐๓.

^๔ พระครูวินัยธรสุเทพ อภิญาโณ, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องเทวดาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๓๕.

^๕ สุขีพ ปุณฺณานุภาพ, พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๖๑๑

อันสวยงามวิจิตรตระการตาเช่นนี้ ครั้นกลับลงมาจากเทวโลกแล้วก็ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบทุกประการ ซึ่งเป็นเหตุให้พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงแก่พุทธบริษัทในโอกาสต่าง ๆ

ต่อมาเมื่อครั้งทำปฐมสังคยา พระธรรมสังคากาจารย์ได้รวบรวมเรื่องราวของเทพบุตร – เทพธิดาทั้งหลายผู้เกิดในวิมานนั้น ๆ มาร้อยกรองและจัดรวมไว้หมวดเดียวกัน เรียกชื่อว่า วิมานวัตถุ และคัมภีร์วิมานวัตถุมีที่มาในพระสุคตันตปิฎกขุททกนิกาย จึงเป็นพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๖ และนับเป็นคัมภีร์ ขุททกนิกาย เล่มที่ ๒ ในจำนวน ๕ เล่ม คัมภีร์ ขุททกนิกายเล่มที่ ๑ ได้แก่ พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ ซึ่งว่าด้วยขุททกปาฐะ (ประมวลบทสวดสั้นๆ) ธรรมปทะ (ประมวลคถาธรรมบท) อุทาน (ประมวลพุทธอุทานที่เป็นธรรมภาษิต) อิติวุตตะกะ (ประมวลพระสูตรที่ไม่ขึ้นต้นด้วย “เอวมเมสุตฺตํ” แต่เชื่อมเข้าสู่คถาด้วยคำว่า “อิติวุตฺตจติ” และสุคตนิบาต (ประมวลพระสูตรชุดพิเศษในบทร้อยกรองที่เรียกว่า “คถา” ล้วนก็มีที่มี บทร้อยแก้ว เป็นบทนำก็มี)

ส่วนคัมภีร์ขุททกนิกาย เล่มที่ ๒ ว่าด้วยประมวลเรื่องต่าง ๆ ๔ เรื่องคือ

๑. วิมานวัตถุ (ประมวลเรื่องผู้ได้วิมานจำนวน ๕๐ เรื่อง)
๒. เปตวัตถุ (ประมวลเรื่องเปรตจำนวน ๘๕ เรื่อง)
๓. เถรคถา (ประมวลเรื่องธรรมภาษิตของพระเถระต่าง ๆ จำนวน ๒๔๖ เรื่อง)
๔. เถรีคถา (ประมวลเรื่องธรรมภาษิตของพระเถระต่าง ๆ จำนวน ๗๓ เรื่อง)

จากการสังเกตวิมานวัตถุที่กล่าวมา ผู้วิจัย ได้ข้อสรุปอย่างหนึ่ง คือ เทพบุตรและเทพธิดา เจ้าของวิมานเหล่านั้นต่างก็ได้ทำบุญกุศลไว้ เมื่อครั้งอยู่ในโลกนี้ เช่น ทำอัญชลีกรรมต่อท่านผู้มีศีลบ้าง ถวายทานบ้าง รักษาศีลบ้าง ตามประทีปโคมไฟบ้าง ฟังธรรมบ้าง ตั้งอยู่ในธรรม เช่น มีความสัตย์ความไม่โกรธ ความซื่อสัตย์ต่อสามี บำรุงเลี้ยงดูบิดามารด หรือแม้แต่กบที่มีความเต็มใจในพระสุรเสียงของพระผู้มีพระภาคเจ้า ขณะทรงแสดงธรรมอยู่ได้ไปเกิดในสวรรค์ ด้วยอานุภาพบุญกุศลที่ปฏิบัติดี

๒.๒ ลักษณะของวิมานวัตถุ

ในวิมานวัตถุนั้น สถานที่เล่นและที่อยู่อาศัยของเทวดาทั้งหลายมีจำนวนมากหลายอันประเสริฐ ชื่อว่า “วิมาน” วิมานเหล่านั้น บังเกิดด้วยอานุภาพของกรรมส่วนสุจริตของเทวดาเหล่านั้น มีลักษณะรุ่งเรืองด้วยรัตนะต่างๆ มีสีและทรวดทรงอันวิจิตร เพราะ

ประกอบด้วยขนาดพิเศษมี ๑ โยชน์บ้าง ๒ โยชน์บ้าง ๑๒ โยชน์บ้าง เป็นต้น ที่อยู่ที่เล่นของ เทวดาชาย-หญิง เรียกกันว่า “วิมาน” เพราะพร้อมด้วยความงามและเพราะต้องนับโดยวิธี พิเศษ วัตถุที่ตั้งแห่งวิมานทั้งหลาย เป็นเหตุแห่งเทศนานั้น เหตุนั้นเทศนานั้นจึงชื่อว่า “วิมาน วัตถุ” ได้แก่เทศนาที่ดำเนินไปโดยนัยว่า ปิณฺณุต โสวณฺณมยฺ ปิณฺณวิมานตั้งทองของท่าน ดังนี้ เป็นต้น ก็คำนี้เป็นเพียงตัวอย่าง เพราะเทศนานี้ดำเนินไปอาศัยสมบัติรูป โภคะ และบริวาร เป็นต้น และกรรมที่เป็นเหตุทำให้บังเกิด สมบัตินั้นของเทวดาเหล่านั้น อีกนัยหนึ่ง ความแตกต่าง ของวิมานเหล่านั้น ขึ้นอยู่กับบุญบารมี ที่เจ้าของวิมาน ได้สั่งสมไว้เมื่อครั้งเป็นมนุษย์ เช่น เป็น วิมานทองคำบ้าง วิมานเงินบ้าง วิมานแก้วมณีบ้าง วิมานแก้วไพฑูรย์บ้าง วิมานแก้วพลึกบ้าง หรือต่างกันที่ขนาด เช่น วัดโคจรอบ ๑ โยชน์บ้าง ๒ โยชน์บ้าง ๑๒ โยชน์บ้าง ชื่อวิมานวัตถุ ตั้งขึ้นเพื่อแสดงความเป็นมาของวิมานและเจ้าของวิมานต่างๆ จำนวน ๘๕ วิมาน หรือ ๘๕ เรื่อง^๖

ดังผู้วิจัย จะ ได้ยกตัวอย่าง ลักษณะและรูปแบบการ ถาม-ตอบ ให้เห็นได้ ดังต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ ๑

“เทพนารี เธอขึ้นอยู่บนเรือประทุนทอง
ลอยล่องเข้าสู่สระ โบกขรณี เต็ดดอกประทุมอยู่
วิมานเรือนยอดของเธอ
แบ่งไว้แต่ละส่วนอย่างเหมาะสม
ส่องสว่างรุ่งเรืองรอบทั้ง ๔ ทิศ”

เพราะบุญอะไร ผิวพรรณเธอจึงงามเช่นนี้
ผลอันพึงปรารถนา จึงสำเร็จแก่เธอในวิมานนี้
และ โภคะทั้งมวลล้วนน่าพอใจจึงเกิดขึ้นแก่เธอ
เทพธิดาผู้มีอำนาจมาก ตถาคตขอถามว่า
สมัยเมื่อเธอเกิดเป็นมนุษย์ ได้ทำบุญอะไรไว้
เพราะบุญอะไร เธอจึงมีอำนาจรุ่งเรือง
และมีรัศมีกายสว่างไสวไปทั่วทุกทิศอย่างนี้”

^๖ พระโสภณคณาภรณ์ (ระเบียข จิตญาโณ), พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๒๓), หน้า ๓๐๘.

เทพธิดาค้นใจมากที่พระผู้มีพระภาคตรัสถาม จึงทูลตอบว่า

“ชาติก่อนหม่อมฉันเกิดเป็นมนุษย์

อยู่ในหมู่มนุษย์ในมนุษยโลก

ได้เห็นภิกษุหลายรูปผู้เห็นเหนือยกระหายน้ำ

จึงขมิขมันถวายน้ำให้ท่านดื่ม

ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงอนุภาพมาก หม่อมฉันขอกราบทูลว่า

เพราะบุญที่ได้ทำไว้สมัยเมื่อเกิดเป็นมนุษย์

หม่อมฉันจึงมีอนุภาพรุ่งเรือง

และมีรัศมีกายสว่างไสวไปทั่วทุกทิศอย่างนี้

นี้เป็นผลของกรรมที่พระพุทธองค์เสวยน้ำ

ที่หม่อมฉันขมิขมันถวายนั้น”^๑

ตัวอย่างที่ ๒

ท่านพระมหาโมคคัลลานเถระถามเทพธิดาเจ้าของวิมานตั้งทองคำว่า

“เทพธิดาผู้ประดับองค์ทรงมาลัย ทรงภูษาสวยงาม

วิมานตั้งทองคำของเธอช่างโอ้อ่า

ล่องลอยไปในที่ต่างๆ ได้รวดเร็วสมใจปรารถนา

เธอเปล่งรัศมีสว่างไสวดังสายฟ้าแลบออกจากกلبเมฆ

เพราะบุญอะไร ผิพรรณเธอจึงงามเช่นนี้

ผลอันพึงปรารถนาจึงสำเร็จแก่เธอในวิมานนี้

และโภคะทั้งมวลล้วนน่าพอใจจึงเกิดขึ้นแก่เธอ

เทพธิดาผู้มีอนุภาพมาก อาตมาขอถามว่า

สมัยเมื่อเธอเกิดเป็นมนุษย์ได้ทำบุญอะไรไว้

เพราะบุญอะไร เธอจึงมีอนุภาพรุ่งเรือง

และมีรัศมีกายสว่างไสวไปทั่วทุกทิศอย่างนี้”

^๑ บ.วิ (ไทย) ๒๖ /๑/๑.

เทพธิดาเจ้าของวิมานดีใจมากที่พระเถระถาม จึงตอบว่า

“เมื่อดิฉันเกิดเป็นมนุษย์อยู่ในหมู่มนุษย์
ได้ถวายตั้งแต่บรรดาภิกษุผู้ฟังมาถึง
และถวายทานตามกำลังทรัพย์
เพราะบุญนั้น ศิวพรณดิฉันจึงงามเช่นนี้
ผลอันพึงปรารถนาจึงสำเร็จแก่ดิฉันในวิมานนี้
และโภคะทั้งมวลล้วนน่าพอใจจึงเกิดขึ้นแก่ดิฉัน
ข้าแต่ภิกษุผู้มีอนุภาพ ดิฉันขอกราบเรียนว่า
เพราะบุญที่ได้ทำไว้สมัยเมื่อเกิดเป็นมนุษย์
ดิฉันจึงมีอนุภาพรุ่งเรือง
และมีรัศมีกายสว่างไสวไปทั่วทุกทิศอย่างนี้”^๔
(ปฐมปิฐุวิมาน ในอิตถีวิมาน)

ตัวอย่างที่ ๓

ท่านพระมหาโมคคัลลานเถระถามเทพบุตรองค์หนึ่งเจ้าของวิมาน ๑๒ โยชน์ว่า

“วิมานมีเสาทำด้วยแก้วมณีนี้สูงมากวัดโดยรอบได้ ๑๒ โยชน์
เป็นปราสาท ๓๐๐ ยอด คูโอพารนี้
มีเสาประคองด้วยแก้วไพฑูรย์
มีพื้นปูลาดด้วยแผ่นทองคำสวยงาม
ท่านสถิต ดื่ม กินอยู่ในวิมานนั้น
มีทวยเทพพากันบรรเลงพิณพิพธ์ดังไพเราะ
ในวิมานของท่านนี้มีเบญจกามคุณอันเป็นที่ปรส
และเหล่าเทพนารีประดับด้วยอาภรณ์ทองคำฟ่อนรำอยู่
เพราะบุญอะไร ท่านจึงมีศิวพรณงามเช่นนี้
ผลอันพึงปรารถนาจึงสำเร็จแก่ท่านในวิมานนี้
และโภคะทั้งมวลล้วนน่าพอใจจึงเกิดขึ้นแก่ท่าน

^๔ พุ.วิ (ไทย) ๒๖ /๒/๒.

เทวดาผู้มีอำนาจมาก อาตมาขอถามว่า
สมัยเมื่อท่านเกิดเป็นมนุษย์ได้ทำบุญอะไรไว้
เพราะบุญอะไร ท่านจึงมีอำนาจรุ่งเรือง
และมีรัศมีกายสว่างไสวไปทั่วทุกทิศอย่างนี้”

เทพบุตรเจ้าของวิมานดีใจมากที่พระเถระถาม จึงตอบว่า

“ข้าพเจ้าทำจิตให้เลื่อมใสในพระพุทธองค์ว่า

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จจากป่า

มายังหมู่บ้าน เพื่อประโยชน์แก่เราหนอ

ดังนี้แล้วจึงได้มาอุปบัติในหมู่เทพชั้นดาวดึงส์

เพราะบุญนั้น ข้าพเจ้าจึงมีผิวพรรณงามเช่นนี้

ผลอันพึงปรารถนาจึงสำเร็จแก่ข้าพเจ้าในวิมานนี้

และโภคะทั้งหมดล้วนน่าพอใจจึงเกิดขึ้นแก่ข้าพเจ้า

ข้าแต่ภิกษุผู้มีอำนาจมาก ข้าพเจ้าขอกราบเรียนว่า

เพราะบุญที่ได้ทำไว้สมัยเมื่อเกิดเป็นมนุษย์

ข้าพเจ้าจึงมีอำนาจรุ่งเรือง

และมีรัศมีกายสว่างไสวไปทั่วทุกทิศอย่างนี้”^๕

(ปฐมกรณียวิมาน ในปฐิสวิมาน)

๒.๓ โครงสร้างของวิมานวัตถุ

จากการศึกษาวิมานวัตถุในคัมภีร์ขุททกนิกายพระสุตตันตปิฎก พบว่า วิมานวัตถุ
มีโครงสร้างสำคัญ ที่อาจจัดแบ่งได้เป็น ๓ ส่วน คือ ประเภท วรรค และวิมาน ดังมี
รายละเอียด ดังนี้

๒.๓.๑ ประเภทของวิมาน

วิมานวัตถุมีการจัดแบ่งออกเป็นประเภทได้ ๒ ประเภทใหญ่ คือ (๑) อิตถีวิมาน
(วิมานของเทพธิดา) (๒) ปฐิสวิมาน (วิมานของเทพบุตร) มีอธิบายรายละเอียดดังนี้

^๕ ชุ.วิ (ไทย) ๒๖ /๓/๒-๓.

๑) **อิตถีวิมาน** หมายถึง วิมานของเทวดาผู้หญิง อันได้แก่สถานที่เป็นที่อยู่และประทับมีความสำคัญเป็นที่อยู่ส่วนตัวสำหรับเทพธิดา (เทวดา) อันเป็นสถานที่สูง จะมีขนาดกว้างใหญ่ ก็เพราะด้วยอำนาจแห่งกุศลกรรม (Good conduct) ของเทวดาองค์นั้นๆ ซึ่งมีศีลและศีลฐานวิจิตรพิศดารมากน้อยต่างกัน แล้วแต่อดีตบุญกรรมที่ได้กระทำไว้ และคำว่าอิตถิเป็นศัพท์ภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต ถ้าแปลเป็นภาษาไทยแปลว่าสตรีเพศ คือ เทวดาผู้หญิง คัมภีร์วิมานวัตถุได้ประมวล อิตถีวิมานไว้จำนวน ๕๐ วิมาน (เรื่อง)

๒) **ปฐวิมาน** หมายถึง วิมานของเทวดาผู้ชาย คือ เป็นที่อยู่ของเทพบุตร ในอดีตกรรมที่เป็นมนุษย์ได้เคยทำบุญกุศล ตามหลักของพระพุทธศาสนา ที่พระพุทธเจ้าได้ ทรงบัญญัติไว้ เมื่อสิ้นบุญกรรมแล้วก็ได้จุติมาได้ในวิมานอันเป็นที่อยู่และสถานที่สำคัญแล้วแต่บุญกรรมในอดีตชาติ และสำหรับปฐวิมานในคัมภีร์วิมานวัตถุ ได้ประมวลปฐวิมานไว้จำนวน ๓๕ วิมาน (เรื่อง)

๒.๓.๒ วรรคในอิตถีวิมานและปฐวิมาน

วิมานวัตถุที่มีการจัดแบ่งเป็นอิตถีวิมานและปฐวิมาน ยังถูกจัดแบ่งแยกย่อยออกเป็นวรรค ๆ ตามประเภทวิมานได้ ๗ วรรค คือ

๒.๓.๒.๑ วรรคในอิตถีวิมาน

อิตถีวิมานสามารถแบ่งเป็นวรรคได้ ๔ วรรค ได้แก่ (๑) ปฐวรรค (๒) จิตตดาวรรค (๓) ปาริฉัตตกวรรค (๔) มัญชิภูฏกวรรค

ก. **ปฐวรรค** แปลว่า หมวกว่าด้วยตั้ง ชื่อนี้ตั้งตามสาระสำคัญของปฐมปีฐวิมาน – จตุตคปีฐวิมาน ซึ่งเป็น ๔ เรื่องแรกของวรรคนี้ทั้ง ๔ เรื่องกล่าวถึงอานิสงส์ของการถวายตั้งให้ภิกษุฉันอาหาร

ข. **จิตตดาวรรค** แปลว่า หมวกว่าด้วยสวนจิตรลดาของเหล่าเทวดา หมายถึงสวนจิตรลดาในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ชื่อนี้ตั้งตามสาระสำคัญของทาสีวิมานซึ่งเป็นเรื่องที่ ๑ ของวรรค

ค. **ปาริฉัตตกวรรค** แปลว่าด้วยดอกปริชาติ ชื่อนี้ตั้งตามชื่อเรื่องที่ ๑๐ ของวรรคนี้คือปาริฉัตตกวรรควิมาน

ง. **มัญชิภูฏกวรรค** แปลว่าหมวกว่าด้วยวิมานแก้วพลีสีแดง ชื่อนี้ตั้งตามชื่อของ มัญชิภูฏกวิมาน ซึ่งเป็นเรื่องที่ ๑ ของวรรคนี้

๒.๓.๒.๒ วรรณคดีในปฐวีนิพนธ์

ปฐวีนิพนธ์สามารถแบ่งเป็นวรรณคดีได้ ๓ วรรณคดี คือ (๑) มหาถาวรคดี (๒) ปายาสีถาวรคดี และ (๓) สุนิกขิตถาวรคดี มีอธิบายรายละเอียดดังนี้

ก. มหาถาวรคดี แปลว่า หมวกดำด้วยรถใหญ่ ชื่อนี้ตั้งตามชื่อและสาระสำคัญของมหาถาวรคดีซึ่งเป็นเรื่องสุดท้ายของวรรณคดีนี้ว่าด้วยวิมานที่มีรถใหญ่เทียบม้า ๑,๐๐๐ ตัว เป็นพาหนะที่ชื่อว่ารถใหญ่ เพราะเทียบกับรถของเทพบุตรอีกองค์หนึ่งในวรรณคดีนี้ซึ่งเล็กกว่าคือเป็นรถเทียบม้า ๑๐๐ ตัว จึงเรียกวินยานั้นว่า จูพรถวิมาน

ข. ปายาสีถาวรคดี แปลว่า หมวกดำด้วยเทพบุตรผู้เคยเป็นคนรับใช้เจ้าปายาสี ชื่อนี้ตั้งตามชื่อปายาสีวิมาน ซึ่งเป็นเรื่องที่ ๒ ของวรรณคดีนี้ ความจริงปายาสีวิมานว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่ขุนคลังของเจ้าปายาสีที่ชื่ออตุตระ ไม่ใช่วิมานที่เกิดขึ้นแก่เจ้าปายาสี วิมานที่เกิดขึ้นแก่เจ้าปายาสีก็มี คือ เสริสสกวินยานในสุนิกขิตถาวรคดีข้างหน้าเจ้าปายาสี (ปายาสีราชญ์โณ) เป็นพราหมณ์โดยกำเนิด พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงแต่งตั้งให้ครองเสตัพพนครในฐานะเจ้าเมือง หรือเจ้าผู้ครองนคร (เรื่องของเจ้าปายาสีมีปรากฏอยู่ในปายาสีสสูตร)

ค. สุนิกขิตถาวรคดี แปลว่า หมวกดำด้วยเทพบุตรผู้จัดดอกไม้ให้เป็นระเบียบ ชื่อนี้ตั้งตามชื่อและสาระสำคัญของสุนิกขิตถาวรคดี ซึ่งเป็นเรื่องที่ ๑๑ ของวรรณคดีนี้

๒.๓.๓ วิมานในแต่ละวรรณคดี

วรรณคดีแต่ละวรรณคดีในอิตถีนิพนธ์และปฐวีนิพนธ์ของวิมานวัตถุ ยังมีการเล่าเรื่องวิมานประกอบเอาไว้ด้วย จำนวน ๘๕ เรื่อง โดยจัดแบ่งตามวรรณคดีแต่ละวรรณคดีในอิตถีนิพนธ์และปฐวีนิพนธ์ได้พร้อมทั้งความหมายและใจความสำคัญของแต่ละวิมานในวรรณคดีดังนี้

๒.๓.๓.๑ วิมานของแต่ละวรรณคดีในอิตถีนิพนธ์

ก. ปฐมปีฐวิมาน

คือ วิมานตั้งทองคำ มีจำนวน ๑๗ วิมาน จำแนกได้ดังนี้

(๑) ปฐมปีฐวิมาน คือวิมานตั้งทองคำ เนื้อความโดยย่อว่า เป็นวิมาน มีขนาด ๑๒ โยชน์ ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ที่เกิดขึ้นแก่หญิงคนหนึ่งชาวเมืองสาวัตถี เพราะได้จัดตั้งถวาย

พระเถระรูปหนึ่ง ซึ่งเที่ยวบิณฑบาตมาถึงเรือนตน ให้นั่งฉันภัตตาหาร และในขณะเดียวกัน นางได้กราบ ได้ถวายข้าวและน้ำตามกำลังทรัพย์และปฏิบัติรับใช้จนพระเถระฉันเสร็จ^{๑๐}

(๒) ทุตติยวิมาน คือ วิมานตั้งไพฑูรย์ เนื้อความโดยย่อว่าเป็นวิมานในสวรรค์ชั้น ดาวดึงส์ ที่เกิดขึ้นแก่หญิงคนหนึ่งชาวเมืองสาวัตถีได้จัดตั้งถวายพระเถระรูปหนึ่งที่เที่ยวบิณฑบาตมาถึงเรือนของตนให้นั่งฉันภัตตาหาร และในโอกาสนั้น นางได้กราบไหว้ ได้ถวายข้าวและน้ำตามกำลังทรัพย์และได้ปฏิบัติรับใช้จนพระเถระฉันเสร็จ^{๑๑}

(๓) ตติยวิมาน คือ วิมานตั้งทองคำ เนื้อความโดยย่อว่าเป็นวิมานในสวรรค์ชั้น ดาวดึงส์ที่เกิดขึ้นแก่หญิงคนหนึ่งชาวเมืองราชคฤห์ ได้จัดตั้งขึ้นดี ถวายพระอรหันต์รูปหนึ่ง ให้นั่งฉันภัตตาหารที่เรือนนาง เมื่อท่านฉันเสร็จ นางได้ถวายตั้งแต่ท่านและท่านให้คนนำไปถวายเป็นของสงฆ์^{๑๒}

จากการศึกษา พบว่า เนื้อหาในวิมานนี้ เน้นไปที่ว่าการให้ทานในพระพุทธศาสนา นั้น แบ่งออกเป็น ๒ อย่างคือ (ก) ปาฏิบุคคลิกทาน การให้จำเพาะบุคคลหรือระบุผู้รับชัดเจน (ข) และสังฆทาน การให้แก่สงฆ์ คือ ให้ทานแก่พระสงฆ์ตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไป เป็นส่วนรวม เป็นของกลางสงฆ์ ไม่ระบุจำเพาะรูปใดรูปหนึ่ง ย่อมมีอานิสงส์มากกว่าถวายบุคคล^{๑๓}

(๔) จตุตถปฐวิมาน คือวิมานตั้งแก้วไพฑูรย์ เนื้อความโดยย่อว่าเป็นวิมานในชั้น ดาวดึงส์ ที่เกิดแก่หญิงคนหนึ่งชาวเมืองราชคฤห์ เพราะได้จัดตั้งถวายพระเถระผู้เป็นพระอรหันต์รูปหนึ่งให้นั่งฉันภัตตาหารที่เรือนของตน^{๑๔}

(๕) กุญชรวิมาน คือวิมานที่มีช้างเป็นพาหนะ เนื้อความโดยย่อว่าเป็นวิมานทองคำสูง ๑๐๐ โยชน์ ในชั้นดาวดึงส์ที่เกิดขึ้นแก่หญิงคนหนึ่งชาวเมืองราชคฤห์ เพราะได้เห็นศิลาจารวัตรของพระเถระรูปหนึ่ง เกิดความเลื่อมใสนิมนต์ไปที่บ้าน ได้ถวายอาสนะผ้าให้นั่งและถวายภัตตาหารด้วยมือของตน^{๑๕}

^{๑๐} จุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๑/๑.

^{๑๑} จุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๒/๒.

^{๑๒} จุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๓/๓.

^{๑๓} อภ.นคก. (ไทย) ๒๒/๓๓๐/๔๓๕.

^{๑๔} จุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๔/๔.

^{๑๕} จุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๕/๕.

(๖) **ปฐมนาวิมาน** คือวิมานที่มีเรือเป็นพาหนะ เนื้อความโดยย่อว่า เป็นวิมานเรื่องประทุนทองในชั้นดาวดึงส์ที่เกิดขึ้นแก่หญิงคนหนึ่งชาวเมืองสาวัตถี เพราะได้เห็นภิกษุหลายรูปกำลังเหน็ดเหนื่อยและกระหายน้ำ จึงขมิบมันจัดหาน้ำดื่มไปถวายด้วยมือตนเอง^{๖๖}

(๗) **ทุติยานาวิมาน** คือวิมานที่มีเรือเป็นพาหนะ เนื้อความโดยย่อว่า เป็นวิมานเรื่องประทุนทองในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ที่เกิดขึ้นแก่หญิงคนหนึ่งชาวเมืองสาวัตถี เพราะได้เห็นพระเถระผู้กำลังเหน็ดเหนื่อยและกระหายน้ำมา ได้นิมนต์ให้นั่งบนอาสนะที่จัดถวายหาน้ำมาล้างเท้าและถวายน้ำดื่มด้วยมือตนเอง^{๖๗}

(๘) **ตติยานาวิมาน** คือวิมานที่มีเรือเป็นพาหนะ เนื้อความโดยย่อว่า เป็นวิมานเรื่องประทุนทองในชั้นดาวดึงส์ที่เกิดขึ้นแก่หญิงคนหนึ่งชาวหมู่บ้านพราหมณ์ชื่อ ฤณะ เพราะได้ถวายน้ำดื่มแก่พระผู้มีพระภาคด้วยมือตนเอง^{๖๘}

(๙) **ปทีปวิมาน** คือวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ถวายปทีป ใจความโดยย่อ กล่าวว่า เป็น วิมานที่มีแสงสว่างในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ผู้ถวายปทีปคือ หญิง ชาวเมืองสาวัตถี ได้ตามปทีปไปไว้หน้าธรรมาสน์แล้วนั่งฟังพระธรรมเทศนา^{๖๙}

(๑๐) **ติลทกขิณวิมาน** คือ วิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ถวายเมล็ดงา เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ ๑ เนื้อความโดยย่อว่า เป็นวิมานทองคำขนาด ๑๒ โยชน์ ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เป็นหญิงชาวกรุงราชคฤห์ ได้ถวายเมล็ดงาแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า^{๗๐}

(๑๑) **ปฐมปติพพตวิมาน** คือวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ซื้อสัตว์ต่อสามี เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ ๑ เนื้อความโดยย่อว่า เป็นวิมานบุปผชาติที่น่ารื่นรมย์ มีนกกานาพันธุ์ส่งเสียงไพเราะในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เป็นหญิงชาวเมืองสาวัตถี เป็นผู้ซื้อสัตว์ต่อสามีเป็นผู้รักษาศิล ให้ทานชอบช่วยเหลือผู้อื่น และถวายข้าวและน้ำด้วยความเคารพ^{๗๑}

(๑๒) **ทุติยปติพพตวิมาน** คือวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ซื้อสัตว์ต่อสามี เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ ๒ เนื้อความโดยย่อว่า เป็นวิมานที่มีเสาทำด้วยแก้วไพฑูรย์เปล่งแสงเรืองรองในชั้น

^{๖๖} จุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๖/๖.

^{๖๗} จุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๗/๗-๘.

^{๖๘} จุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๘/๘-๙.

^{๖๙} จุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๙/๙-๑๐.

^{๗๐} จุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๑๐/๑๐-๑๑.

^{๗๑} จุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๑๑/๑๑-๑๒.

ดาวดึงส์ เป็นหญิงชาวกรุงสาวัตถี เป็นอุบาสิกา ได้ถวายข้าวและน้ำแด่พระเถระผู้เป็นพระอรหันต์ด้วยความเคารพ^{๒๒}

(๑๓) **ปฐมสุณิสาวิมาน** คือวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงสะกั้ใจความโดยย่อ กล่าวว่า เป็นเรื่องที่ ๑ เป็นวิมานอันรุ่งเรืองในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เป็นหญิงสะกั้ใจชาวกรุงสาวัตถี ได้เห็นภิกษุผู้เป็นพระอรหันต์รูปหนึ่ง เกิดความเลื่อมใสได้แบ่งขนมถวายด้วยมือตนเอง^{๒๓}

(๑๔) **ทุติยสุณิสาวิมาน** คือวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงสะกั้ใจความโดยย่อ กล่าวว่า เป็นเรื่องที่ ๒ เป็นวิมานอันรุ่งเรืองในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์หญิงสะกั้ใจในที่นี้ เป็นหญิงชาวกรุงสาวัตถีได้เห็นภิกษุ ผู้เป็นพระอรหันต์ เกิดความเลื่อมใส ได้ถวายขนมกุมมาสด้วยมือตนเอง^{๒๔}

(๑๕) **อุตตราวิมาน** คือวิมานที่เกิดขึ้นแก่อุตตรา (ธิดาของปุณณเศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์) เรื่องนี้มีเนื้อความโดยย่อว่า เป็นวิมานอันรุ่งเรืองยิ่งในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพราะได้รักษาอุโบสถศีล ฟังธรรมและปฏิบัติธรรม จนบรรลุสุกัทธาคามีผล^{๒๕}

(๑๖) **สิริมาวิมาน** คือวิมานที่เกิดขึ้นแก่นางสิริมา (หญิงนครโสภณีกุรุงราชคฤห์ น้องสาวของหมอชีวก โภมารักและเป็นเพื่อนของอุตตราที่กล่าวมาข้างต้น) เรื่องนี้มีเนื้อความโดยย่อว่า เป็นวิมานที่รุ่งเรืองยิ่งในสวรรค์ชั้นนิมมานรดีเพราะได้ฟังธรรมจากพระผู้มีพระภาคและได้บรรลุโสดาปัตติผลในคราวเดียวกับนางอุตตรา บรรลุสุกัทธาคามีผล หลังจากนั้น นางได้ถวายสลากภัตแต่สงฆ์ วันละ ๘ ที่เป็นประจำ^{๒๖}

(๑๗) **เปสการีวิมาน** คือวิมานที่เกิดขึ้นแก่ธิดาข้างหูก ชาวกรุงพาราณสี เรื่องนี้มีเนื้อความโดยย่อว่า เป็นวิมานที่มีเสาทำด้วยแก้วไพฑูรย์เปล่งแสงเรืองรองอยู่เป็นนิตย์ มีต้นไม้ทอง ขึ้นอยู่โดยรอบในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพราะได้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานจนบรรลุโสดาปัตติผล^{๒๗}

^{๒๒} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๑๒/๑๓.

^{๒๓} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๑๓/๑๓-๑๔.

^{๒๔} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๑๔/๑๔-๑๕.

^{๒๕} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๑๕/๑๕-๑๖.

^{๒๖} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๑๖/๑๖-๑๕.

^{๒๗} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๑๗/๑๕-๒๐.

จากการศึกษาปีฐวรรค (หมวดว่าด้วยตั้ง) พบว่า มีการถวายทานประเภทต่างๆ คือ
 ๑) อาหารบิณฑบาต เช่น ข้าว โภชนาหาร ๒) การถวายตั้ง ๓) การถวายผ้า ๔) ถวายน้ำ
 สำหรับดื่มฉัน ๕) ถวายน้ำสำหรับล้างเท้า ๖) ถวายประทีป คือ หลู่ ๗) ถวายเมล็ดงา ๘)
 ถวายขนมกุมมาส และ ๙) ถวายสลากภัต

ข. จิตตดาวรรค

จิตตดาวรรค แปลว่า หมวดที่ว่าด้วยสวนจิตรลดาเหล่าเทวดา หมายถึง
 สวนจิตรลดาในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ชื่อนี้ ตั้งตามสาระสำคัญของทาสีวิมาน โดยใจความสำคัญ
 ของแต่ละวิมานในวรรค มี ๑๑ วิมาน ดังต่อไปนี้

(๑) ทาสีวิมาน คือวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงคนใช้ เพราะได้เจริญกรรมฐานจนบรรลุ
 โสคาปัตติผลนาง จึงไปเกิดเป็นเทพธิดามีรัศมีสว่างไสวดุจดาวระกายพริ้ว มีบริวารหอม
 ล้อม เทียวชมสวนจิตรลดาในชั้นดาวดึงส์^{๒๘}

(๒) ลขุมาวิมาน คือ วิมานที่เกิดขึ้นแก่นางลขุมามีบ้านตั้งอยู่ใกล้ทางออกประตู
 บ้านชาวประมง เพราะได้รักษาศีล ให้ทาน และปฏิบัติธรรมจนบรรลุโสคาปัตติผล จึงไปเกิด
 ในวิมานใหญ่ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๒๙}

(๓) อจามทายิกาวิมาน คือวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงฉันทาล ผู้เลื่อมใสใน
 พระพุทธเจ้า และมีโอกาสได้กราบไหว้ตามคำแนะนำของท่านมหาโมคคัลลานเถระ ก่อนที่
 นางจะถูกแม่โคขวิดจนเสียชีวิต นางจึงไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๓๐}

(๔) ฉันทาลีวิมาน คือวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงฉันทาล ผู้เลื่อมใสในพระพุทธเจ้า
 และได้มีโอกาสถวายอภิวัตตามคำแนะนำ ของพระมหาโมคคัลลานะ ก่อนที่นางจะถูกแม่โค
 ขวิดจนเสียชีวิต นางจึงไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๓๑}

(๕) ภัททิธิกาวิมาน คือวิมานที่เกิดขึ้นแก่นางภัททิธิกาอุบาสิกา เพราะได้ฟัง
 ธรรม รักษาอุโบสถศีลประจำ และได้ถวายภัตตาหาร แด่ท่านพระสารีบุตรเถระและท่านพระ
 มหาโมคคัลลานเถระ นางจึงไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เทียวชมสวนนันทวันอันรื่นรมย์^{๓๒}

^{๒๘} บุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๑๘/๒๑.

^{๒๙} บุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๑๙/๒๒.

^{๓๐} บุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๒๐/๒๓.

^{๓๑} บุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๒๑/๒๔.

^{๓๒} บุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๒๒/๒๕.

(๖) โสณทินนาวิมาน คือ วิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงคนไข้ ที่เกิดขึ้นแก่นาง โสณทินนา อุบาสิกา เป็นหญิงชาวกรุงสาวัตถี เพราะได้ปฏิบัติธรรม รักษาอุโบสถศีลประจำจนได้บรรลุ โสคาปัตติผลและได้ถวายทานแด่พระอริยสงฆ์ ด้วยความเคารพ นางจึงไปเกิดในสวรรค์ชั้น ดาวดึงส์^{๓๓}

(๗) อุโบสถาวิมาน คือวิมานที่เกิดแก่นางอุโบสถอุบาสิกา นางเป็นคนชาวเมืองสาเกต เพราะได้ปฏิบัติธรรม รักษาอุโบสถศีลเป็นประจำ และยังได้ถวายทานแด่พระอริยสงฆ์ ด้วยความเคารพ แต่เป็นผู้มีจิตผูกพันกับทิพยสมบัติ ในส่วนนั้นวัน ชั้นดาวดึงส์จนเกินไป ไม่ได้ปฏิบัติธรรมให้สูงขึ้น นางจึงไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์อยู่ ๖๐.๐๐๐ ปีทิพย์ แล้วกลับมาเกิดในมนุษยโลกอีก และนางก็จะได้รับบรรลุโสคาปัตติผลในภพที่เกิดนั้น^{๓๔}

(๘) สุนิทธาวิมาน คือวิมานที่เกิดขึ้นแก่นางสุนิทธาอุบาสิกา อยู่ในกรุงราชคฤห์ เพราะได้ปฏิบัติธรรมรักษาอุโบสถศีลเป็นประจำ และได้ถวายทานแด่พระอริยสงฆ์ด้วยความเคารพ นางจึงไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๓๕}

(๙) สุทินนาวิมาน คือวิมานที่เกิดขึ้นแก่นางสุทินนาอุบาสิกาอยู่ในกรุงราชคฤห์ เพราะได้ปฏิบัติธรรม รักษาอุโบสถศีลเป็นประจำ และได้ถวายทานแด่พระอริยสงฆ์ด้วยความเคารพ นางจึงไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๓๖}

(๑๐) ปฐมภิกขาทายกาวิมาน คือวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ถวายภัตตาหารแด่ พระพุทธเจ้า เป็นวิมานอันรุ่งเรืองในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

(๑๑) ทุตติภิกขาทายกาวิมาน คือวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิง ผู้ถวายภิกษา เป็นวิมานอันรุ่งเรืองในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพราะได้เห็นพระจีณาสพรูปหนึ่ง กำลังเที่ยวบิณฑบาตอยู่ เกิดความเลื่อมใส จึงได้นิมนต์ไปบิณฑบาตที่เรือนของตน^{๓๗}

จากการศึกษา จิตตลตาวรรค พบว่า มีการบำเพ็ญบุญในกรณีต่างๆ คือ ๑) การปฏิบัติธรรมโดยวิธีเจริญกรรมฐาน ๒) รักษาศีลและอุโบสถศีล ๓) ถวายทานด้วยความเคารพ และ ๔) การทำจิตใจให้ศรัทธาในพระพุทธเจ้า

^{๓๓} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๒๓/๒๘.

^{๓๔} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๒๔/๒๙-๓๐.

^{๓๕} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๒๕/๓๐.

^{๓๖} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๒๖/๓๐-๓๑.

^{๓๗} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๒๘/๓๒.

ค. ปาโรจัตตกวรรค

ปาโรจัตตกวรรค แปลว่า หมวดที่ว่าด้วยคอกปาโรจัตต ชื่อนี้ตั้งตามชื่อเรื่องที ๑๐ ของวรรคนี้ คือ ปาโรจัตตกวิมาน มีใจความสำคัญของแต่ละวิมานในวรรค มีจำนวน ๑๐ วิมานดังต่อไปนี้

(๑) อุพารวิมาน คือวิมานอันโอฬาร เป็นวิมานทองคำที่เกิดขึ้นแก่หญิงสะใภ้ เป็นคนชาวกรุงราชคฤห์ มีศรัทธาได้ถวายขนมเบื้องแด่ท่านพระมหาโมคคัลลานเถระขณะ เทียวบิณฑบาตมาถึงเรือนของตน ก่อนถูกแม่ผู้ไม่มีศรัทธาตีด้วยสากจนตายและไปเกิดใน สวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๓๘}

(๒) อุจจุทายิกาวิมาน คือวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ถวายท่อนอ้อย เป็นหญิงสะใภ้ ผู้มีศรัทธาชาวกรุงราชคฤห์ ได้ถวายท่อนอ้อยแด่ท่านพระมหาโมคคัลลานเถระก่อนถูกแม่ผู้ ไม่มีศรัทธาตีด้วยตั้งจนตาย และไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๓๙}

(๓) บัลลังกวิมาน คือวิมานที่มีบัลลังก์สวยงามเกิดแก่หญิงผู้ประพฤดิธรรม เช่น มรรคมืองค์ ๘ ประการ และรักษาอุโบสถศีลเป็นประจำ เป็นคนกรุงสาวัตถีนั่นเอง จึงไปเกิด รื่นเริงบันเทิงใจอยู่บนสวรรค์^{๔๐}

(๔) ลดาวิมาน คือ วิมานที่เกิดขึ้นแก่เทพธิดาชื่อลดา นางเกิดเป็นเทพธิดาของท้าว เวสวัณมหาราชในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราช และได้เป็นบาทบริจาริกาของท้าวสักกะ เรื่องนี้ เทพธิดาผู้เป็นน้อง ๔ องค์ คือ สัทธา ปวรา อัจฉิมดี และสุดา เป็นผู้ถาม เทพธิดาลดา จึงเล่า ประวัติของตนให้น้องสาวฟัง พร้อมทั้งสอนเรื่องการปฏิบัติต่อสามีด้วย^{๔๑}

(๕) คุณติลวิมาน คือวิมานที่กล่าวถึงคุณติลเทพบุตร ดังความตอนหนึ่ง ที่พระ โภธิสัตว์นามว่า คุณติลบัณฑิต ได้กราบทูลท้าวสักกะเทวราช ตนได้สอนวิชาการตีพิณ ๗ สาย แก่ศิษย์ชื่อมุสึละ แต่เขากลับจะมาประชันกับตนผู้เป็นอาจารย์ ดังนั้น ขอพระองค์จึง เป็นที่พึ่งด้วย ท้าวสักกะเทวราช จึงตรัสพลอบว่า ท่านจะชนะศิษย์อย่างแน่นอน ศิษย์สู้ท่าน ไม่ได้หรอก ข้าพเจ้าขอเอาใจช่วย วิมานนี้เป็นชื่อรวม^{๔๒}

^{๓๘} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๒๕/๓๓-๓๔.

^{๓๙} พุ.วิ. ๒๖/๓๐/๓๓-๓๔.

^{๔๐} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๓๑/๓๕-๓๖.

^{๔๑} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๓๒/๓๖-๓๘.

^{๔๒} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๓๒/๓๖-๓๘.

(๖) **ทัททัถลวิมาน** คือวิมานอันรุ่งเรืองที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ถวายสังฆทาน ผู้ถาม เป็นพี่สาวและร่วมสามีกันชื่อภัทราผู้ถวายทานมากกว่า ส่วนน้องสาวถวายทานน้อยกว่า แต่ถวายเป็นสังฆทาน จึงไปเกิดในสวรรค์ชั้นนิมมานรดี แสดงให้เห็นว่า มีผลต่างกันระหว่าง ปาฏิปุคคติกทานกับสังฆทาน^{๕๓}

คำว่า “ปาฏิปุคคติกทาน” หมายถึง ทานที่เจาะจงให้เฉพาะบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ย่อมมีอานิสงส์ไม่มากนัก ส่วนคำว่า “สังฆทาน” นั้น หมายถึง ทานที่ให้แก่พระสงฆ์ตั้งแต่ ๔ รูป ขึ้นไป โดยไม่เจาะจงว่าเป็นรูปใดรูปหนึ่ง ดังนั้น แม้น้องสาวของนางจะถวายที่น้อยกว่า แต่อานิสงส์ของสังฆทานย่อมยังให้นางไปเกิดในสวรรค์ชั้นที่สูงกว่าพี่สาว คือ ชั้นนิมมานรดี ไม่ใช่ชั้นดาวดึงส์^{๕๔}

(๗) **เปสวตีวิมาน** คือวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงชื่อ เปสวตี เป็นชาวเมืองสาวัตถี เป็นวิมานที่มุงด้วยแก้วผลึกมีชายเงินชายทอง มีพื้นวิจิตรหลากสี มีแสงสว่างไสวไป ทิวทัศน์ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เกิดขึ้นเพราะได้เกลี้ยดอกคำ เพื่อบูชาสระของท่านพระสารีบุตร เถระเมื่อท่านดับขันธปรินิพพาน^{๕๕}

(๘) **มัลลิกาวิมาน** คือวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงชื่อมัลลิกา (พระธิดาของเจ้า มัลลศกรกุสินาราคือชายาของเจ้าพันธุมัลลบุตร เสนาบดีแห่งกรุงสาวัตถี) เป็นวิมาน สวยงามวิจิตรยิ่งในชั้นดาวดึงส์ เพราะได้ปฏิบัติธรรม รักษาศีล ให้ทานและได้นำชายทองที่ถักด้วยทองคำ แก้วมณี และแก้วมุกดาไปคลุม พระพุทธรูปเมื่อเสร็จดับขันธปรินิพพาน ณ สาลวโนทยาน เขตกรุงกุสินารา^{๕๖}

(๙) **วิสาธกขิวิมาน** คือวิมานที่เกิดขึ้นแก่นางสุนันทาอุบาสิกา (ธิดาของช่างดอกไม้ในกรุงราชคฤห์) เป็นวิมานอันสวยงามวิจิตรในชั้นดาวดึงส์ เพราะได้ปฏิบัติธรรมจนบรรลุโสดาปัตติผล รักษาอุโบสถศีลเป็นประจำ ได้ถวายผ้า อาหาร เสนาสนะ และที่ปี่ปัดสังข์ และได้นำพวงมาลาไปบูชาพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระผู้มีพระภาคเป็นนิรันดร์ เรื่องนี้ท้าวสักกะเป็นผู้ถาม และตรัสบอกแก่ท่านพระวังคีสเถระ ต่อมาพระเถระได้แจ้งแก่พระธรรมสังคากาจารย์ในที่ประชุมปฐมสังคายนา^{๕๗}

^{๕๓} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๓๔/๔๓-๕๐.

^{๕๔} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๓๕/๕๐.

^{๕๕} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๓๖/๕๒-๕.

^{๕๖} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๓๗/๕๓-๕๔.

^{๕๗} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๓๘/๕๕.

(๑๐) **ปาริฉัตตกวิมาน** ใจความโดยย่อ ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ใช้มาลัยดอกโกศกนุชาพระพุทธเจ้า นางไปเกิดในชั้นดาวดึงส์ เพราะได้นำดอกโกศกอันสมบูรณ์ด้วยสีและกลิ่นจาก ป่าไม้อันธวันเข้าไปโปรยลงบนพุทธอาสน์ ขณะที่ขณะผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่^{๔๘}

จากการศึกษา **ปาริฉัตตกวรรค** พบว่า เป็นการกล่าวถึงดอกปาริชาติ มีจำนวน ๑๐ เรื่องโดยเน้นการถวายทานประเภทต่างๆ คือ ขนมอบี และถวายท่อนอ้อย การเกลียดอกคำ ถวายผ้า อาหาร เสนาสนะ ประทีป และพวงมาลาบูชาพระสถูป ส่วนการประพาศิธรรม ได้แก่ การรักษาศีลอุโบสถ การเจริญมรรค ๘ ประการ และการซื้อสัตย์ต่อสามี

ง. มัญชิฎฐกวรรค

มัญชิฎฐกวรรค แปลว่า หมวดที่ว่าด้วยวิมานแก้วผลึกมีสีแดง ซึ่งนี้ตั้งตามชื่อของ มัญชิฎฐกวิมาน ซึ่งเป็นเรื่องที่ ๑ ของวรรคนี้ มี ๑๒ วิมาน ใจความสำคัญแต่ละวิมานในวรรค มีดังนี้

(๑) **มัญชิฎฐกวิมาน** คือวิมานแก้วผลึกสีแดงที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ถวายดอกสาละเป็นคนชาวกรุงสาวัตถี นางเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพราะได้นำดอกสาละอันสมบูรณ์ ด้วยสีและกลิ่นจากป่าอันธวันเข้าไปโปรยลงบนพุทธอาสน์ ขณะที่พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่^{๔๙}

(๒) **ปภัตสรวิมาน** คือวิมานที่เกิดขึ้นแก่เทพธิดา ผู้งามผุดผ่อง เป็นคนชาวกรุงราชคฤห์ ผู้เกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพราะถวายพวงมาลัย ดอกมะลิและน้ำอ้อยยบแต่ ท่านพระมหาโมคคัลลานเถระขณะเที่ยววิณฑนาต แต่ไม่มีเวลาจะนั่งฟังอนุโมทนาจากพระเถระ^{๕๐}

(๓) **นาควิมาน** คือวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ถวายผ้าคู่หนึ่งแก่พระพุทธเจ้า และได้ฟังธรรมเทศนาบรรลุนิโศคาปัตติผล เป็นคนชาวเมืองพาราณสี นางเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

^{๔๘} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๓๕/๕๓.

^{๔๙} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๓๕/ ๕๓.

^{๕๐} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๔๐/ ๕๘.

(๔) **อโถมวิมาน** คือวิมานที่มีรัศมีสว่างไปทุกทิศที่เกิดขึ้นแก่นางอโถม ผู้ถวายขนมกุมมาสแห่ง นางได้วิมานอันรุ่งเรืองในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๕๑}

(๕) **กัญชุกทายิกาวิมาน** คือวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ถวายน้ำข้าวปรงผสมผลพุทราอบ เป็นภรรยาของหมอกคนหนึ่ง ในหมู่บ้านอันธกวินทะ แคว้นมคธ นางเห็นพระอานนท์มาขึ้นพิณฑบาทที่หน้าบ้าน จึงออกไปถามว่าท่านต้องการยาอะไรและได้รับคำตอบว่า พระผู้มีพระภาคทรงอาพาธด้วยโรคลมในพระอุทร มีพระประสงค์จะเสวยน้ำข้าว นางจึงจัดน้ำข้าวใต้มাত্রด้วยความปิติใจ เมื่อนางสิ้นชีวิตแล้ว ไปเกิดในวิมานอันรุ่งเรืองในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๕๒}

(๖) **วิหารวิมาน** คือวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้อนุโมทนาการถวายวิหาร (สหายนางวิสาขามหาอุบาสิกา) ชาวกรุงสาวัตถี เพราะได้อนุโมทนาการสร้างวิหารถวายสงฆ์เป็นวิมานอันรุ่งเรืองยิ่งในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๕๓}

(๗) **จตุรติถีวิมาน** คือวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิง ๔ นาง ผู้ถวายดอกไม้ต่างชนิดกัน พวกนางเป็นชาวนครปัณฑกตะ แคว้นเอสิกา ครึ่งศาสนาของพระกัสสปะพระพุทธานุเจ้า เพราะต่างถวายดอกไม้ต่างสีต่างพันธุ์แก่ภิกษุผู้เที่ยวบิณฑบาตทั้ง ๔ นางจึงไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๕๔}

(๘) **อัมพวิมาน** คือวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงชาวกรุงสาวัตถี ผู้ถวายวัดสวนมะม่วง เป็นวิมานอันรุ่งเรืองน่านรื่นรมย์ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๕๕}

(๙) **ปีติวิมาน** คือวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงอุบาสิกาชาวกรุงราชคฤห์ เข้าตรู่วันหนึ่ง นางได้นำดอกบวบขม ๔ ดอกจะไปบูชาพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระผู้มีพระภาคเจ้า แต่ไปยังไม่ทันถึงถูกแม่โคขวิดจนเสียชีวิต ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๕๖}

(๑๐) **อุจจวิมาน** คือวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ถวายท่อนอ้อยแต่ท่านพระมหาโมคคัลลานเถระ ถูกแม่ผัวผู้ไม่มีศรัทธาทุ่มด้วยก้อนดินจนเสียชีวิต ไปเกิดในวิมานในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๕๗}

^{๕๑} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๔๑/ ๕๘.

^{๕๒} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๔๒/ ๕๘.

^{๕๓} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๔๔/ ๖๑.

^{๕๔} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๔๕/ ๖๔-๖๕.

^{๕๕} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๔๖/ ๖๖.

^{๕๖} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๔๗/ ๖๗-๖๘.

^{๕๗} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๔๘/ ๖๘-๖๙.

(๑๑) **วันทวิมาน** คือวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงชาวกรุงสาวัตถี นางได้กราบไหว้สมณะที่เดินทางผ่านหมู่บ้านของนางเพื่อไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค จึงเกิดศรัทธากราบลงแล้วยืนประคองอัญชลีไว้เหนือศีรษะจนภิกษุเหล่านั้นเดินลับตาไป วิมานนี้อยู่ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๕๔}

(๑๒) **รัชชมาลวิมาน** คือวิมาน ที่เกิดขึ้นแต่หญิงชาวกรุงสาวัตถี ผู้กราบไหว้สักการะเคารพพระพุทธเจ้า เป็นวิมานอันรุ่งเรืองยิ่งใหญ่มากในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพราะได้พบพระผู้มีพระภาค ขณะที่นางกำลังผูกคอตายเพื่อหนีสภาพคนไข้ ที่ถูกนายผู้หญิงด่าว่าทุบตีอยู่เป็นประจำ เมื่อได้ฟังอนุปพิทกคาและอริยสัจ ๔ ก็ได้บรรลุโสดาปัตติผล ยอมกลับไปรับใช้ตามเดิมและทำให้นายหญิงและชายได้ฟังธรรมจากพระพุทธองค์ด้วย^{๕๕}

จากการศึกษา ในอิตถวิมานวัตถุ พบว่า มี ๔ วรรค คือ ปิฐววรรค, จิตตลดาวรรค, ปาริฉัตตถววรรค และมัชฌิณฐกถววรรค รวมแล้วเป็นจำนวน ๕๐ เรื่อง โดยใน ปิฐววรรคที่เป็น การกล่าวถึงอานิสงส์ของการถวายตั้งให้แก่พระภิกษุหนึ่งเพื่อฉันอาหาร มี ๑๗ เรื่อง นอกจากนั้น ยังมีการถวายผ้า น้ำสำหรับดื่มฉัน น้ำล้างเท้า ประทีปคือห้อยา เมล็ดงา ขนมกุ่ม มาสและสลาภกัฏ, จิตตลดาวรรคที่เป็นการกล่าวถึงวิมานของนางทาสี มี ๑๑ เรื่อง ส่วนสิ่งของวัตถุทาน คือ ถวายดอกสาละ ถวายดอกมะลิ ถวายน้ำอ้อย ถวายผ้าหนึ่งคู่ ถวายขนมกุ่ม มาสแห่งถวายวิหารเป็นของสงฆ์ ถวายวัดสวนมะม่วง ถวายดอกบวบขม ๔ ดอก และถวายท่อนอ้อย ส่วนการปฏิบัติธรรม คือ การฟังอนุปพิทกคาและอริยสัจ ๔ และการทำจิตให้เลื่อมใสจากการฟังธรรมเทศนา, ปาริฉัตตถววรรค ที่เป็นการกล่าวถึงวิมานดอกปาริชาติ มีจำนวน ๑๐ เรื่อง เน้นการถวายทาน เช่น ขนม ผ้า อาหาร เสนาสนะ, และมัชฌิณฐกถววรรคที่กล่าวถึงวิมานแก้วผลึกสีแดง มีจำนวน ๑๒ เรื่อง เน้นการถวายทาน เช่น ถวายดอกสาละ ดอกมะลิ น้ำอ้อย วิหาร ถวายสวนมะม่วง

๒.๓.๓.๒ วิมานของแต่ละวรรคในปฐวิมาน

ก. มหารถวรรค

วิมานในมหารถวรรคของปฐวิมาน มีจำนวน ๑๔ วิมาน โดยสามารถจำแนกความหมาย และใจความสำคัญของแต่ละวิมานได้ ดังนี้

^{๕๔} จุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๔๕/ ๖๕-๗๐.

^{๕๕} จุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๕๐/ ๗๐-๗๒.

(๑) มัจฉุกเทวปุตตวิมาน คือวิมานที่เกิดขึ้นแก่มัจฉุกเทพบุตร เป็นวิมานในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพราะในชาติก่อนเป็นกบมีความเลื่อมใสในพระสุรเสียงของพระผู้มีพระภาคขณะทรงแสดงธรรมแก่พุทธบริษัทที่ริมสระคักคราเขตกรุงจำปา แคว้นอังคะ^{๖๐}

(๒) เรวตีวิมาน คือวิมานที่เกิดขึ้นแก่นันทียอุบาสกผู้เป็นสามีของนางเรวตีชาวกรุงสาวัตถี เป็นวิมานงามมีรัศมีอันรุ่งเรืองยิ่งในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพราะได้ให้ทานตามประสงค์ของผู้รับทาน ต่างกับนางเรวตีผู้ตระหนี่ไม่เคยให้ทาน จึงทนทุกข์ทรมานในอุสสทนรก^{๖๑}

(๓) ฉัตตมาถวิมาน คือวิมานที่เกิดขึ้นแก่ฉัตตมาถผู้ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ เป็นชาวกรุงสาวัตถีเพราะได้พบพระผู้มีพระภาคและประกาศตนขอถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง เป็นวิมานอันรุ่งเรืองในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๖๒}

(๔) กักกภูตรสทายวิมาน คือวิมานที่เกิดขึ้นแก่คนเฝ้านาชาวกรุงสาวัตถี ผู้ถวายแคงปู แต่พระเถระรูปหนึ่งผู้อาพาเป็นโรคหุที่หมอรักษาไม่หาย พระผู้มีพระภาคทรงแนะนำให้นั้นอาหารปู เป็นวิมานทองคำอันรุ่งเรืองในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๖๓}

(๕) ทวารपालวิมาน คือวิมานที่เกิดขึ้นแก่คนเฝ้าประตูผู้ชักชวนคน ทำบุญเป็นชาวกรุงราชคฤห์ เพราะเป็นผู้คอยเปิดประตูนิมนต์ภิกษุให้เข้ามารับบิณฑบาตที่เรือนนั้น เป็นวิมานอันรุ่งเรืองทั่วทุกทิศให้สวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๖๔}

(๖) ปฐมภริณีวิมาน คือวิมานที่เกิดขึ้นแก่อุบาสกผู้รู้จักที่ควรทำ เป็นชาวกรุงสาวัตถีเป็นวิมานอันรุ่งเรืองไปทุกทิศในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพราะได้ถวายอาหารแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า^{๖๕}

^{๖๐} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๕๑/ ๗๔.

^{๖๑} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๕๒/ ๗๔-๗๗.

^{๖๒} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๕๓/ ๗๘-๘๑.

^{๖๓} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๕๔/ ๘๑.

^{๖๔} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๕๕/ ๘๒.

^{๖๕} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๕๖/ ๘๓.

(๓) **ทศกัณฐ์วิมาน** คือวิมานที่เกิดขึ้นแก่อุบาสกผู้รู้กินที่ควรทำ เป็นวิมานอันรุ่งเรืองในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพราะได้ถวายอาหารแด่พระเถระรูปหนึ่ง^{๖๖}

(๔) **ปฐมสูจิวิมาน** คือวิมานที่เกิดขึ้นแก่บุรุษผู้ถวายเข็ม แด่ท่านพระสารีบุตรเถระ เป็นชาวกรุงราชคฤห์ เป็นวิมานอันรุ่งเรืองไปทุกทิศ ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๖๗}

(๕) **ทศสูจิวิมาน** คือวิมานที่เกิดขึ้นแก่บุรุษผู้ถวายเข็ม แต่ภิกษุผู้กำลังเย็บจีวร เป็นชาวกรุงราชคฤห์ เป็นวิมานอันรุ่งเรืองยิ่งในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๖๘}

(๑๐) **ปฐมนาควิมาน** คือวิมานที่เกิดขึ้นแก่อุบาสกคนหนึ่ง เป็นชาวกรุงสาวัตถี เป็นวิมานที่มีช้างทิพย์เป็นพาหนะ เพราะบูชาพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า กัสสปะเป็นวิมานในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๖๙}

(๑๑) **ทศินนาควิมาน** คือวิมานที่มีช้างทิพย์เป็นพาหนะ เพราะรักษาศีล ๕ เป็นประจำรักษาอุโบสถศีลทุกวันพระ ได้ถวายทานและฟังธรรมจากพระผู้มีพระภาค จึงได้ไปในวิมานบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๗๐}

(๑๒) **ตติยนาควิมาน** คือวิมานที่มีช้างทิพย์เป็นพาหนะ ที่เกิดขึ้นแก่อุบาสกผู้เฝ้าไร่อ้อยให้พราหมณ์ผู้มีจักษุวิมล ชาวกรุงราชคฤห์ เพราะได้สร้างที่พักแรมมุงด้วยผ้าถวายแด่พระชีนาสพรูปหนึ่งที่กำลังเดินไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค จึงไปเกิดในวิมานบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๗๑}

(๑๓) **ฉุพฺรณวิมาน** คือวิมานที่มีรถทิพย์คันเล็กเป็นพาหนะเกิดขึ้นแก่สุชาตกุมาร เป็นพระราชกุมารสุชาตแห่งโปตลินคร แคว้นอัสสกะ เพราะได้บูชาพระบรมสารีริกธาตุของพระผู้มีพระภาคตามคำแนะนำของท่านพระมหากัจจายนเถระ จึงเป็นวิมานในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๗๒}

^{๖๖} จุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๕๓/ ๘๓.

^{๖๗} จุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๕๘/ ๘๔.

^{๖๘} จุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๕๙/ ๘๔-๘๕.

^{๖๙} จุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๖๐/ ๘๕.

^{๗๐} จุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๖๑/ ๘๖.

^{๗๑} จุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๖๒/ ๘๖.

^{๗๒} จุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๖๓/๘๗.

(๑๔) มหารถวิมาน คือวิมานที่มีรถใหญ่เป็นพาหนะ เกิดขึ้นแก่คนเลี้ยงโค เป็นชาวกรุงสาวัตถีเพราะได้ถวายมหาทานแก่พระสงฆ์ มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่ากัสสปะเป็นประธาน จึงเป็นวิมานในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๓๓}

จากการศึกษา ในมหารถวรรค พบว่า เป็นการกล่าวถึงวิมานที่มีรถใหญ่เป็นคันของเทพบุตรคนหนึ่ง และมีจำนวน ๑๔ เรื่อง โดยเน้นการถวายต่างๆ คือ ถวายทานตามประสงค์ของผู้รับทาน ถวายแกงปูลู ถวายอาหาร และถวายเข็ม ส่วนการปฏิบัติธรรม คือ มีความศรัทธาในการฟังธรรมเทศนา การถึงพระรัตนตรัยว่าเป็นสรณะที่พึ่ง การช่วยเหลือพระสงฆ์ในการเปิดและปิดประตู และการบูชาพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ

ข. ปายาสีวรรค

ปายาสีวรรค แปลว่า หมวกว่าด้วยเทพบุตรผู้เคยเป็นคนรับใช้เจ้าปายาสี ชื่อนี้ตั้งตามชื่อปายาสีวิมานเป็นเรื่องที่ ๒ ของวรรคนี้ ความจริงปายาสีวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่ขุนคลังของเจ้าปายาสีที่ชื่ออูดตระ ไม่ใช่วิมานที่เกิดขึ้นแก่เจ้าปายาสี วิมานที่เกิดขึ้นแก่เจ้าปายาสีก็มี คือ เสริสสกวิมานในสุณิกจิตตวรรคข้างหน้า เป็นพราหมณ์โดยกำเนิด พระเจ้าปเสนพิโกศล ทรงแต่งตั้งให้ครองเสตัพยนครในฐานะเจ้าเมือง มีปราสาทอยู่ในปายาสีสูตร มี ๑๐ วิมาน ส่วนเนื้อหาที่สำคัญของแต่ละวิมานในวรรค มีดังต่อไปนี้

(๑) **ปลุมอการีวิมาน** คือวิมานที่เกิดขึ้นแก่สองสามีภรรยาผู้เป็นอยู่ชั่ว อยู่น้ำของพระสงฆ์เรื่องที่ ๑ เป็นชาวกรุงราชคฤห์ เป็นวิมานทองคำอันรุ่งเรืองในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

(๒) **ทุดิยอการีวิมาน** ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่สองสามีภรรยา ผู้เป็นอยู่ชั่วอยู่น้ำของพระสงฆ์เรื่องที่ ๒ เป็นชาวกรุงราชคฤห์ เป็นวิมานที่มีส่องสว่างไสวไปทั่วทุกทิศในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๓๔}

(๓) **ผลทายกวิมาน** คือวิมานที่เกิดขึ้นแก่บุรุษ เป็นชาวกรุงราชคฤห์ เป็นเจ้าพนักงานเฝ้าสวนมะม่วงของพระเจ้าพิมพิสาร ผู้กำลังนำผลมะม่วงอย่างดีเยี่ยมไปถวายพระเจ้าพิมพิสาร แต่เห็นท่านพระมหาโมคคัลลานเถระ เทียบวิฆนบาตอยู่จึงได้ถวายผลมะม่วงนั้น แต่พระเถระโดยขอมให้ลงโทษทางอาญา เป็นวิมานอันรุ่งเรืองในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๓๕}

^{๓๓} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๖๔/๕๑.

^{๓๔} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๖๕/๕๖.

^{๓๕} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๖๖/๕๖.

(๔) **ปฐมอุปัชฌายทวยกวิมาน** คือวิมานที่เกิดขึ้นแก่สองสามีภรรยาผู้บำรุงพระอรหันต์เรื่องที่ ๑ เป็นวิมานอันรุ่งเรืองในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพราะผู้รับเป็นภิกษุผู้มีศีลาจารวัตรกำลังเดินทางไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ณ กรุงราชคฤห์^{๗๖}

(๕) **ทุติยอุปัชฌายทวยกวิมาน** คือวิมานที่เกิดขึ้นแก่สองสามีภรรยาผู้บำรุงพระอรหันต์เรื่องที่ ๒ เป็นวิมานอันรุ่งเรืองยิ่งในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพราะผู้รับเป็นภิกษุผู้มีศีลาจารวัตรหลายรูปกำลังเดินทางไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ณ กรุงราชคฤห์^{๗๗}

(๖) **ภิกขาทวยกวิมาน** คือวิมานที่เกิดขึ้นแก่บุรุษชาวกรุงราชคฤห์ เพราะเป็นผู้ถวายอาหารแก่ภิกษุผู้เดินทางไกล ที่มาเยี่ยมบิดาที่อาศัยอยู่หน้าบ้านของตน เป็นวิมานแก้วมณีอันสวยงามในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๗๘}

(๗) **ยวपालกวิมาน** คือวิมานที่เกิดขึ้นแก่ผู้เฝ้านาข้าวเหนียว เป็นชาวกรุงราชคฤห์ เพราะได้ถวายขนมที่ตนกำลังจะบริโภคแก่พระชินาสพรูปหนึ่งที่กำลังเที่ยวบิณฑบาต ผลบุญส่งผลให้เป็นวิมานแก้วมณีกว้าง ๑๒ โยชน์ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๗๙}

(๘) **ปฐมกุณฑลวิมาน** คือวิมานที่เกิดขึ้นแก่บุรุษผู้บำรุงสงฆ์ เป็นชาวกรุงสาวัตถี เป็นวิมานอันรุ่งเรืองยิ่งในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพราะได้ถวายมหาทานแก่ท่านพระสารีบุตรเถระ และท่านพระมหาโมคคัลลานเถระ ขณะจาริกอยู่ในแคว้นกาสิ^{๘๐}

(๙) **ทุติยกุณฑลวิมาน** คือวิมานที่เกิดขึ้นแก่บุรุษผู้บำรุงสงฆ์ เป็นชาวกรุงสาวัตถี เพราะได้ถวายมหาทานแก่ท่านพระสารีบุตรเถระและท่านพระมหาโมคคัลลานเถระ ขณะจาริกอยู่แคว้นกาสิ เป็นวิมานอันรุ่งเรืองในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๘๑}

(๑๐) **ปายาสวิมาน** คือวิมานที่เกิดขึ้นแก่บุรุษผู้เป็นคนรับใช้เจ้าปายาสีแห่งเสตัพพนครชื่ออุตตระ (ในอรรถกถาเรียกวิมานนี้ว่า “อุคตระวิมาน”) เป็นวิมานอันรุ่งเรืองยิ่งดุจสุทธรมสภาของท้าวสักกเทวราช เพราะตั้งอยู่ในสัมมาทิฏฐิ ได้ถวายอาหารแก่พระสงฆ์ ด้วย

^{๗๖} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๖๗/๕๗.

^{๗๗} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๖๘/๕๘.

^{๗๘} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๖๙/๕๘.

^{๗๙} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๗๐/๕๙.

^{๘๐} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๗๑/๕๙-๑๐๐.

^{๘๑} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๗๒/๑๐๐.

ความเคารพเป็นประจำ ต่างกับเจ้าปายาสี ถึงแม้จะกลับใจเป็นสัมมาทิฐิแล้ว แต่มิได้ให้ทาน ด้วยความเคารพจึงไปเกิดในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราช^{๔๒}

จากการศึกษา ในปายาสีกวรรค พบว่า เป็นการกล่าวถึงเทพบุตรผู้ที่เคยรับใช้พระเจ้าปายาสี มีจำนวน ๑๐ เรื่อง โดยเน้นการถวายต่างๆ คือ ข้าวและน้ำถวายมะม่วง ถวายขนม ถวายมหาทาน ส่วนการปฏิบัติธรรม คือ ให้การอุปถัมภ์แก่พระสงฆ์ และการถวายทานโดยเคารพ เนื้อหาส่วนใหญ่กล่าวถึงเทพบุตรที่ได้รับผลบุญในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เป็นหลัก และได้กล่าวถึงผู้ทำบาปตกนรกชื่ออุสสทรก เพราะไม่เคยให้ทาน มีความตระหนี่ ไม่ยินดีในการให้ทาน เป็นต้น

ค. สุนิกขิตตวรรค

สุนิกขิตตวรรค แปลว่า หมวดว่าด้วยเทพบุตรผู้จัดดอกไม้ให้เป็นระเบียบ ชื่อนี้ตั้งตามชื่อและสาระสำคัญของสุนิกขิตตวิมาน ซึ่งเป็นเรื่องที่ ๑๑ ของวรรคนี้ มี ๑๑ วิมาน ส่วนเนื้อหาที่สำคัญของแต่ละวิมานในวรรค มีดังต่อไปนี้

(๑) จิตตถาววิมาน คือวิมานอันรุ่งเรืองเหมือนสวนจิตรลดาในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ที่เกิดขึ้นแก่อุบาสกชาวกรุงสาวัตถี เพราะได้เลี้ยงบิดามารดา ไม่ยอมแต่งงาน เป็นผู้ยึดดีในการให้ทาน และรักษาศีลอุโบสถเป็นประจำ^{๔๓}

(๒) นันทนวิมาน คือวิมานอันรุ่งเรืองสว่างอยู่เหมือนสวนนันทวันในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ที่เกิดขึ้นแก่อุบาสกชาวกรุงสาวัตถี เพราะได้เลี้ยงดูบิดามารดาผู้เฒ่าแก่ไม่ยอมแต่งงาน เป็นผู้ถวายข้าวและน้ำอย่างไพบุลย์โดยเคารพ แต่สมณะผู้มีศีล^{๔๔}

(๓) มณีถณวิมาน คือวิมานเสาแก้วมณีสูง ๑๒ โยชน์ มีห้อง ๗๐๐ ห้องที่เกิดขึ้นแก่อุบาสกผู้ปลูกต้นไม้ให้ร่มเงา เป็นชาวกรุงสาวัตถี เพราะเป็นผู้รักษาศีล ให้ทาน และทำถนนเข้าบ้าน เพื่อบิณฑบาตของภิกษุทั้งได้ปลูกต้นไม้ ๒ ข้างทางให้ร่มรื่น^{๔๕}

(๔) สุวัณณวิมาน คือวิมานเหนือภูเขาทอง ที่เกิดขึ้นแก่อุบาสกชาวนครอันธกวินทะ ผู้สร้างวิหารถวายพระพุทธเจ้า ซึ่งอยู่บนภูเขาโล้นหมูบ้านนั้น ถวายพระผู้มีพระภาคเจ้า^{๔๖}

^{๔๒} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๗๓/๑๐๐.

^{๔๓} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๗๔/ ๑๐๑-๑๐๒.

^{๔๔} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๗๕/ ๑๐๓.

^{๔๕} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๗๖/ ๑๐๓-๑๐๔.

^{๔๖} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๗๖/ ๑๐๔.

(๕) อัมพวิมาน คือวิมานเสาแก้วมณีสูง ๑๒ โยชน์ มี ๓๐๐ ห้อง ที่เกิดขึ้นแก่บุรุษ เชิญใจคนหนึ่งชาวกรุงราชคฤห์เป็นผู้รับจ้างรดน้ำต้นมะม่วง ได้ถวายน้ำสรงแต่ท่านพระสารีบุตรเถระขณะเดินฝ่าแดดในฤดูร้อน ผ่านมาใกล้สวนนั้น เป็นวิมานอันรุ่งเรืองบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๘๗}

(๖) โขปาลวิมาน คือวิมานอันรุ่งเรืองสว่างไสวไปทุกทิศที่เกิดขึ้นแก่คนเลี้ยงโค ชาวกรุงราชคฤห์ ผู้ถวายขนมแก่ภิกษุ เป็นวิมานบนในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพราะได้ถวายขนมแก่ท่านพระมหาโมคคัลลานเถระ^{๘๘}

(๗) กัณฐกวิมาน คือวิมานที่เกิดขึ้นแก่กัณฐกะ เป็นวิมานอันรุ่งเรืองบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพราะได้นำเสด็จเข้าชายสิทธิ์ตะออกผนวช^{๘๙}

(๘) อเนกวันณวิมาน คือวิมานที่เกิดขึ้นแก่เทพบุตรผู้มีรัศมีหลากหลายผู้เคยบวชเป็นสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าสุเมธะ เพราะได้ชักชวนคนทั้งหลายให้บูชาพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น^{๙๐}

(๙) มัญจกุกุณฑลวิมาน คือวิมานที่เกิดขึ้นแก่มัญจกุกุณฑลมาณพ ผู้ทำใจให้เลื่อมใสในพระพุทธเจ้า เป็นวิมานอันรุ่งเรืองในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพราะได้เห็นพระพุทธเจ้าเสด็จมาปรากฏ ขณะนอนป่วยใกล้จะตาย เกิดความเลื่อมใส เกิดปีติใจ ได้ถวายอัญชลีกรรมแก่พระผู้มีพระภาคเป็นครั้งแรกในชีวิต^{๙๑}

(๑๐) เสริสสทวิมาน คือวิมานไม้ซีก ที่เกิดขึ้นแก่เจ้าปายาสีในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราช อดีตผู้ครองเสดัพยนครในแคว้น โกลศ เพราะได้สันทนาธรรมกับท่านพระกুমารกัสสปเถระ จนกลับใจจากนัตถิกทิฎฐิ (มีความเห็นผิดว่าไม่มีบุญบาป) เป็นคนตระหนี่ มีธรรมอันลามก มีปกติก้าวว่าขาดสูญ ลกหน้าไม่มี สัตว์ที่ผูกเกิดไม่มีผลวิบากแห่งกรรมดีกรรมชั่วไม่มี มานับถือพระพุทธศาสนาปฏิบัติธรรมตามสมควรแก่ธรรมจนตลอดพระชนมายุ^{๙๒}

(๑๑) สุนิกขิตตวิมาน คือวิมานเสาแก้วมณีสูง ๑๒ โยชน์มี ๓๐๐ ห้อง ที่เกิดขึ้นแก่อุบาสกชาวกรุงสาวัตถีผู้จัดดอกไม้ให้เป็นระเบียบอยู่บนหน้าสถูป เป็นวิมานอันรุ่งเรืองบน

^{๘๗} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๓๓/ ๑๐๔.

^{๘๘} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๓๘/ ๑๐๕.

^{๘๙} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๓๙/ ๑๐๖.

^{๙๐} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๘๐/ ๑๐๗-๑๐๘.

^{๙๑} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๘๑/ ๑๐๘-๑๐๙.

^{๙๒} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๘๒/ ๑๑๐-๑๑๑.

สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพราะเป็นผู้จัดดอกไม้ที่คนอื่นวางกันไว้ไม่เรียบร้อยให้เรียบร้อย แล้ววางไว้ที่พระสถูปของพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น เพราะเขาปฏิบัติอย่างนี้เป็นประจำ จึงได้ไปเกิดในวิมานนี้^{๕๓}

จากการศึกษา ในสุนกจิตตวรรค พบว่า เป็นการกล่าวถึงเทพบุตรผู้จัดดอกไม้ให้เป็นระเบียบ โดยเน้นการถวายในลักษณะวัตถุทานที่ต่างกันออกไป ได้แก่ ถวายข้าวและน้ำ การทำถนน ถวายวิหาร ถวายขนม ยานทาน และการจัดดอกไม้อย่างเป็นระเบียบเพื่อบูชาพระบรมสารีริกธาตุ ส่วนการปฏิบัติธรรม คือ การดูแลมารดาบิดาการรักษาศีล การชักชวนคนบูชาพระบรมสารีริกธาตุ การทำจิตให้สรุทธาในพระพุทธเจ้าขณะจะสิ้นใจตาย และการตั้งจิตไว้ชอบในสัมมาทิฏฐิจากเดิมที่เคยเป็นคนมีฉันทิฏฐิ

ในการศึกษาถึงโครงสร้างของวิมานวัตถุในพระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕ ผลการศึกษาพบว่า วิมานวัตถุ โดยแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ อิตถิวิมานและปฐวิมาน หากแบ่งย่อยออกไปอีก รวม ๘๕ วิมานหรือเรื่อง หากแบ่งย่อยอีกจะเห็นว่า อิตถิวิมาน มีจำนวน ๔ วรรค และ ๕๐ เรื่อง ส่วนปฐวิมาน มีจำนวน ๔ วรรค และจำนวน ๓๕ เรื่อง ในวิมานวัตถุนี้ ผู้วิจัย ได้ตั้งข้อสังเกตจากเนื้อหาทั้งหมด จึงแบ่งหลักสำคัญออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ

ส่วนที่หนึ่ง จะระบุการให้ทานว่าเพราะให้ทานด้วยสิ่งใดจึงได้รับผลบุญนั้นๆ

ส่วนที่สอง เป็นการกล่าวถึงการปฏิบัติธรรมว่ามีลักษณะใด จึงได้ไปจุติเป็นเทวดาในวิมานชั้นนั้นๆ

๒.๔ แนวคิดเรื่องเทวดา และวิมานในวิมานวัตถุ

แนวคิดเรื่องเทวดา และวิมานในวิมานวัตถุ นั้น แนวคิดเรื่องจะได้กล่าวถึงแต่ละประเภทว่า ในอดีตได้บำเพ็ญกุศลกรรมอย่างไรบ้างจึงได้รับอานิสงส์ ผลบุญ ในวิมานแต่ละชั้น ที่มีส่วนที่เกี่ยวข้องควรศึกษา คือความหมายในแนวคิดเรื่องเทวดา ในวิมานวัตถุ คือใครและลักษณะของเทวดา ตลอดถึงได้มา เกิดในวิมานต่างๆ ด้วยสาเหตุอะไรบ้าง ต่อไปนี้

^{๕๓} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๘๓/ ๑๑๑-๑๑๓.

๒.๔.๑ แนวคิดเรื่องเทวดาในสวรรค์ ๖ ชั้น

คำว่า “เทวดา” ในสวรรค์ชั้นกามาวจรภูมิ มีชื่อเรียกตามระดับชั้นต่างๆ พร้อมทั้งมีเทวดาผู้เป็นใหญ่ประจำชั้นนั้นๆ ด้วย วิมาน คือ ที่อยู่ของเทวดา มี ๖ ชั้น ได้แก่

๒.๔.๑.๑ เทวดาในสวรรค์ชั้นจาตุมมหาราชิกา

จาตุมมหาราชิกา เป็นโลกสวรรค์ลำดับแรกของเทพชั้นกามาวจร มีจาตุมมหาราชเป็นอธิบดีปกครองใน ๔ ทิศ กล่าวคือ

- (๑) ท้าวธตรฐ ปกครองด้านทิศตะวันออกของเขาสินธู มีพวกคนธรรพ์เป็นบริวาร
- (๒) ท้าววิรูปักษ์ ปกครองด้านทิศใต้ของเขาสินธู มีพวกกุมภภัณฑ์เป็นบริวาร
- (๓) ท้าววิรูปักษ์ ปกครองด้านทิศตะวันตกของเขาสินธู มีนาคเป็นบริวาร
- (๔) ท้าวเวรหรือท้าวเวสสุวรรณ ปกครองด้านทิศเหนือของเขาสินธู มีพวกยักษ์เป็นบริวาร บางพวกเป็นยักษ์มีศีลธรรม บางพวกเป็นยักษ์อันธพาล จิตใจมากไปด้วยโทสะและโมหะ^{๕๔}

ปัจจัยให้ไปอุบัติในสวรรค์ชั้นจาตุมมหาราชนั้น เพราะเป็นผู้มีหิริโอตตปะละอายและเกรงกลัวบาปอกุศลกรรม ประกอบกุศลกรรม มีการถวายข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่นั่ง ที่พัก และอุปกรณ์แก่ประทีป^{๕๕} เสวยสมบัติอันเป็นทิพย์ คือ อายุทิพย์ วรรณะทิพย์ สุขทิพย์ ยศทิพย์ อธิปไตยทิพย์ รูปทิพย์ เสียงทิพย์ รสทิพย์ และโภจวิญญูทิพย์ อันเป็นทิพย์จนสิ้นอายุขัย^{๕๖}

เทวดาที่ได้บังเกิดในสวรรค์ชั้นจาตุมมหาราชนั้น ปรากฏให้เห็นใน ปฐมปีฐวิมาน ทุตติวิมาน ตติยวิมาน จตุตถปีฐวิมาน กุญชรวิมาน ปฐมนาวาวิมาน ทุตตินาวาวิมาน ตติยนาวาวิมาน ปทีปวิมาน ติลทักขินวิมาน ปฐมปติพพาวิมาน ทุตติปติพพาวิมาน ปฐมสุณิสาวิมาน ทุตติสุณิสาวิมาน บัลลังกวิมาน และเสริสสกวิมาน

ปัจจัยที่ให้ไปบังเกิดเพราะไว้ได้ทำบุญถวายทานอย่างใดอย่างหนึ่งต่อไปนี้ ๑) อาหารบิณฑบาต เช่น ข้าว โภชนาหาร ๒) การถวายตั้ง ๓) การถวายผ้า ๔) ถวายน้ำสำหรับดื่ม ๕) ถวายน้ำสำหรับล้างเท้า ๖) ถวายประทีป คือ หลี่ ๗) ถวายเมล็ดงา ๘) ถวายขนมกวม มาส และ ๙) ถวายสลากภัต

^{๕๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๕-๒๗๘/๒๑๕-๒๑๒.

^{๕๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๗/๔๓๖.

^{๕๖} อ.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๓๖/๒๕๕.

๒.๔.๑.๒ เทวดาในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เป็นสวรรค์ของเทวดา ๓๓ องค์ มีท้าวสักกเทวราชเป็นใหญ่^{๕๗} มีช้างชื่อว่าเอราวรรณ (เทพบุตรเอราวัณ) เป็นที่ประทับ มีวนอุทยานจำนวนมาก มีสภาชื่อสุทธรรมาเป็นที่สวดธรรม มีบันฑุกัมพลศิลาอาสน์อยู่ใต้ต้นไม้ทิพย์ปาริชาติ กัลปพฤกษ์ ซึ่งพระผู้มีพระภาคประทับเมื่อคราวเสด็จมาโปรดพุทธมารดา มีพระเกษจุพามณีเจดีย์ซึ่งบรรจุพระเศศโมลี และมีพระเขี้ยวแก้วเบื้องขวาของพระพุทธเจ้าประดิษฐานไว้เป็นที่สักการะของเหล่าเทพทุกชั้น

ปัจจัยสำคัญให้ไปบังเกิดเป็นท้าวสักกะ เพราะบำเพ็ญวัตรบต ๗ ประการตลอดชีวิต กล่าวคือ เลี้ยงมารดาบิดา, ประพฤติอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้ใหญ่ในตระกูล, พุดจาแต่คำอ่อนหวาน, ไม่พุดคำส่อเสียด, มีจิตปราศจากความตระหนี่, พุดแต่คำสัตย์, ไม่โกรธ ถ้ามีความโกรธเกิดขึ้น ก็กำจัดโดยขับพลัง^{๕๘} อนึ่ง บุคคลผู้มีหิริโอตตปเป ละเอียดและเกรงกลัวต่อบาปอกุศลกรรม ขวนขวายบำเพ็ญวัตรบต ๗ ประการ จึงทำให้ได้สมบัติเป็นท้าวสักกะ เป็นใหญ่ในหมู่เทวดาทั้งหลายชั้นดาวดึงส์ และบุคคลที่ประกอบความดีจะไปบังเกิดในหมู่เทพชั้นดาวดึงส์ เสวยสมบัติอันเป็นทิพย์จนสิ้นอายุ

เทวดาที่ได้บังเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ปรากฏให้เห็นใน ทาสีวิมาน ลขุมวิมาน อจามทายิกาวิมาน จันฑาลีวิมาน ภัททิตถิกาวิมาน โสณทินนาวิมาน อุโบสถวิมาน สุนิททาวิมาน สุทินนาวิมาน ปฐมภิกขาทายิกาวิมาน ทุตติภิกขาทายิกาวิมาน อุพารวิมาน อุจจุทายิกาวิมาน บัลลังกวิมาน เปสวัตวิมาน มัลลิกาวิมาน วิสาลักขวิมาน ปารีจัตตกวิมาน มัญชิฎฐกวิมาน ประภัสสรวิมาน นาควิมาน อโลมวิมาน กัญชิกทายิกาวิมาน วิหารวิมาน จตุรตถวิมาน อัมพวิมาน ปิตวิมาน อุจจุวิมาน วันทนวิมาน วันทนวิมาน มณฑุกเทวปุตตวิมาน เรวตีวิมาน ฉัตตมาณววิมาน กัถกฏกรสทายกวิมาน ทวารपालกวิมาน ปฐมกรณียวิมาน ทุตติกรณียวิมาน ปฐมสุจิตวิมาน ทุตติสุจิตวิมาน ปฐมนาควิมาน ทุตตินาควิมาน ตุตตินาควิมาน จูพรวิมาน มหารถวิมาน ปฐมอคารียวิมาน ทุตติอคารียวิมาน ผลทายกวิมาน ปฐมอุปัสสยทายกวิมาน ทุตติอุปัสสยทายกวิมาน ภิกขาทายกวิมาน ยวपालกวิมาน ปฐมกุณฑลวิมาน ทุตติกุณฑลวิมาน ปายาสวิมาน จิตตลภาวิมาน นันทนวิมาน มณิถุณวิมาน สุวัณณวิมาน อัมพวิมาน

^{๕๗} พุ.จ.อ. (บาลี) ๘๓/๕๗.

^{๕๘} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๕๗-๒๕๘/๓๗๕-๓๗๖.

โคปาลวิมาน กัณฐกวิมาน อเนกวันณวิมาน มัญญกุกทลวิมาน สุนิกจิตตวิมาน อุตตราวิมาน และเปสการีวิมาน

๒.๔.๑.๓ เทวดาในสวรรค์ชั้นยามา

สวรรค์ชั้นยามา เป็นสวรรค์ที่ไม่มีความยากลำบาก และถึงสุขอันเป็นทิพย์ โดยมีสุยามาทเวาธิราชเป็นใหญ่^{๕๕} สวรรค์ชั้นยามานี้ ไม่มีแสงสว่างจากพระอาทิตย์ มองเห็นกันด้วยแสงสว่างจากรัศมีแก้วและรัศมีของเทพเอง ถัดดอกไม้ทิพย์บาน แสดงว่าเป็นเวลากลางวัน ดอกไม้ทิพย์หุบ แสดงว่าเป็นเวลากลางคืน อนึ่ง บุคคลผู้มีหิริโอตตปปะ ละอายและเกรงกลัวต่อบาปอกุศลกรรม ขวนขวายประกอบความดี จึงทำให้ได้ไปบังเกิดในหมู่เทพชั้นยามา เสวยสมบัติอันเป็นทิพย์จนสิ้นอายุ ส่วนเทวดาที่ได้บังเกิดในสวรรค์ชั้นยามาไม่ปรากฏชัดในวิมานวัตถุเหมือนเทวดาชั้นที่ ๑ และ ๒

๒.๔.๑.๔ เทวดาในสวรรค์ชั้นดุสิต

สวรรค์ชั้นดุสิต เป็นสวรรค์ที่น่ายินดี มีสันดุสิตเทวราชเป็นผู้ปกครอง^{๕๖} สวรรค์ชั้นนี้ เป็นที่ประทับของเทพบุตรและพระโพธิสัตว์ ที่ได้ตั้งลงมาตรัสรู้มาเป็นพระพุทธเจ้า ทั้งในอดีตและในอนาคต สิริมหามายาเทพบุตร ผู้เป็นพุทธมารดาของสิทธัตถราชกุมาร ก็ทรงประทับอยู่ในสวรรค์ชั้นนี้เช่นเดียวกัน อนึ่ง บุคคลผู้มีหิริโอตตปปะ ละอายและเกรงกลัวต่อบาปอกุศลกรรม ขวนขวายประกอบความดี จึงทำให้ได้ไปบังเกิดในหมู่เทพชั้นดุสิต เสวยสมบัติอันเป็นทิพย์จนสิ้นอายุ ส่วนเทวดาที่ได้บังเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิตไม่ปรากฏชัดในวิมานวัตถุเหมือนเทวดาชั้นที่ ๑ และ ๒

๒.๔.๑.๕ เทวดาในสวรรค์ชั้นนิมมานรดี

สวรรค์ชั้นนิมมานรดี เป็นสวรรค์ที่เนรมิตตามคุณขึ้นตามความพอใจของตนเอง โดยมีสุนิมมิตเทวาทิราชเป็นอธิบดี^{๕๗} มีสมบัติทิพย์เหมือนกับสวรรค์ชั้นดุสิต แต่มีความงามประณีตกว่า อนึ่ง บุคคลผู้มีหิริโอตตปปะ ละอายและเกรงกลัวต่อบาปอกุศลกรรม ขวนขวายประกอบความดี จึงได้ไปบังเกิดในหมู่เทพชั้นนิมมานรดี เสวยสมบัติอันเป็นทิพย์จนสิ้นอายุ สรุปวิมานของเทวดาที่ได้ในชั้นนี้ คือ ทัททลวิมานเพียงวิมานเดียว ส่วนเทวดาที่ได้บังเกิดในสวรรค์ชั้นนิมมานรดีไม่ปรากฏชัดในวิมานวัตถุเหมือนเทวดาชั้นที่ ๑ และ ๒

^{๕๕} อภ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๐๒๓/๖๓๐.

^{๕๖} อภ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๐๒๓/๖๓๑.

^{๕๗} อภ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๐๒๓/๖๓๑.

๒.๔.๑.๖ เทวดาในสวรรค์ชั้นปรนิมิตตวสวัตดี

สวรรค์ชั้นปรนิมิตตวสวัตดี เป็นสวรรค์ชั้นสูงสุดฝ่ายเถรวาท เสวยกามคุณที่ เทวดาเหล่าอื่นคอยเนรมิตให้ มีปรนิมิตตเววาราชเป็นใหญ่^{๑๐๒} ซึ่งสวรรค์ชั้นนี้ ได้แบ่งเป็น ๒ แคน คือ

๑) แคนเทพ มีปรนิมิตตเววาราช ปกครองเทวดาทั้งหมด

๒) แคนมาร มีปรนิมิตตวสวัตดีมาราช ปกครองมาร เป็นพญามารองค์ เดียวกันที่ลงมารังครานพระสมณโคดมตอนจะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า และอีกคราวหนึ่งก็มา กราบพูลให้เสด็จเข้าปรินิพพาน อนึ่ง บุคคลผู้มีหิริ โอตตัปปะ ละอายและเกรงกลัวต่อบาป อุกุศลกรรม ขวนขวายประกอบความดี จึงได้ไปบังเกิดในหมู่เทพชั้นปรนิมิตตวสวัตดี เสวย สมบัติอันเป็นทิพย์จนสิ้นอายุ ส่วนเทวดาที่ได้บังเกิดในสวรรค์ชั้นปรนิมิตตวสวัตดี ไม่ ปรากฏชัดในวิมานวัตถุเหมือนเทวดาชั้นที่ ๑ และ ๒

จากการศึกษา เทวดาในสวรรค์ทั้ง ๖ ชั้นนี้ พบว่า เทวดาที่ไปบังเกิดในชั้นที่ ๑ คือ จาคุมมหาราช และชั้นที่ ๒ คือ ดาวดึงส์ มีเป็นจำนวนมาก เพราะว่าได้บำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุใน ระดับต้นๆ ได้แก่ ถวายอามิสทาน เช่น ข้าว น้ำ อาหาร เสื้อผ้า ดอกไม้ เป็นต้น และปฏิบัติบูชา คือ การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมที่ตนได้ยิน ได้ฟังแล้ว ตลอดจนการปฏิบัติความดีอื่นๆ เช่น ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ มีจิตศรัทธาในพระรัตนตรัย เป็นต้น จึงทำให้บังเกิดเป็นเทวดาใน ชั้นดังกล่าวได้ ส่วนตั้งแต่ชั้นยามา कुสิต นิมมานรดี และปรนิมิตตวสวัตดี ๔ ชั้นนี้ มีเฉพาะ เทวดาที่ได้ปฏิบัติธรรมและได้ตั้งความปรารถนาไว้เท่านั้น ไม่สาธยายทั่วไป ฉะนั้น ผู้วิจัย จึงนำมาเฉพาะวิมานที่ปรากฏในสวรรค์แต่ละชั้นตามหลักฐานในวิมานวัตถุ

๒.๔.๒ แนวคิดเรื่องเทวดาในวิมานวัตถุ

เรื่องเทวดา แยกเป็น ๒ คำ คือคำว่า “เรื่อง” กับ คำว่า “เทวดา” คำว่าเรื่อง หมายถึงเรื่องราว หรือประวัติของบุคคลผู้ที่เคยทำความดี ความงาม ความชอบให้เป็นเครื่อง ปรากฏ แก่อนุชนรุ่นหลัง เพื่อจะเป็นหลักประกันให้คนอนุชนรุ่นหลังได้นำเอาไปเป็น ตัวอย่าง ที่จะเป็นเครื่องเตือนสติให้ท่านเหล่านั้น ได้รับประวัติแห่งดีในอดีต นี้คือ เรื่องราว เหมือนกับบุคคลผู้ทำความดีมาแล้ว ในทางพุทธศาสนาของเรา ที่เคยทำความดีมาแล้ว ย่อม ได้รับความดีตอบ คำว่า “เทวดา” หมายถึง หมู่เทพหรือชาวสวรรค์ เป็นคำรวมเรียกชาว

^{๑๐๒} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๐๒๓/๖๗๑.

สวรรค์ทั้งเพศชาย (ปรีสวิมาน) และเพศหญิง (อิตถิวิมาน) และอาศัยอยู่ในภพภูมิของผู้ที่เคยสร้างคุณงามความดี เมื่อครั้งเป็นมนุษย์ ตามหลักคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อหมดอายุจากมนุษย์แล้วก็จุติไปเกิดในวิมานของเทพบุตร และ เทพธิดา อันประกอบด้วย ความอานุภาพ แห่งสุจริตกรรมวิจิตร ด้วยสีและสีฐานพรั่งพร้อมด้วยรัตนะต่าง ๆ ซึ่งเรียกว่า “วิมาน” เพราะประกอบด้วย ความพิเศษโดยขนาดที่วัดมี ๑ โยชน์ ๒ โยชน์ เป็นต้น และ เพราะควรแก่การนับว่าพิเศษโดยเหตุที่ประกอบด้วยความงดงามหาที่เปรียบมิได้

เทวดามีลักษณะที่เด่นและแตกต่างจากมนุษย์ คือ เทวดาจะ มี รัศมี มี สมบัติ มีวิมานเป็นที่อยู่อาศัยและเกิดขึ้นเองจากกุศลกรรมในวิถีทางต่างๆ กันใน อดีตชาติ สามารถเนรมิตจำแลงกายได้อยากได้สิ่งใดก็เนรมิต เหมือนเช่นในมหาเวสสันดร ชาดก ได้กล่าวถึงท้าวสักกเทวราช ว่า ทรงแปลงเพศเป็นพราหมณ์ให้ปรากฏแก่สองกษัตริย์นั้น^{๑๑๑}

ส่วนลักษณะชีวิตความเป็นอยู่ของเทวดา มีความสุขสบายด้วยประการต่างๆ ไม่จำเป็นต้องต่อสู้ดิ้นรน ไม่ต้องปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม ขณะเดียวกัน หากบุคคลมีความปรารถนาที่จะจุติเป็น เทวดาในปัจจุบันชาติ ก็จะต้องบำเพ็ญหรือทำความดีประการต่างๆ เช่น ทำทาน ทำบุญกุศล อบรมจิต เจริญภาวนา และบำเพ็ญสมาธิ แต่ถึงอย่างไรก็ตาม เทวดาในพุทธศาสนา มิได้เป็นอมตะ และมีได้ทรงสภาพนิรันดร ยังตกอยู่ภายในกฎแห่งกรรมทุกองค์ เมื่อใด ที่หมดผลแห่งกรรมก็จะจุติทันที เป็นที่น่าสังเกตว่าความคิดเกี่ยวกับ เทวดาจะปรากฏในคัมภีร์สุตตันตปิฎก โดยได้กล่าวถึงลักษณะของเหล่าเทวดาว่า ได้เข้ามา นอบน้อมนมัสการพระพุทธรูป ซึ่งทรงแวดล้อมด้วยบรรดามนุษย์ เพื่อสดับพระธรรมเทศนา ในบางครั้ง พวกเทวดาก็จะไปเข้าเฝ้ากราบทูลถามปัญหาต่างๆ ต่อพระพุทธรูป จากกรณีเช่นนี้ จะเห็นว่าพระพุทธรูปนั้น ทรงเด่นกว่าเทวดาทั้งปวง และพระพุทธรูปก็ดี พระอรหันต์ก็ดี ในพระพุทธรูปศาสนายกย่อง ว่าเป็น “วิสุทธิเทพ” คือเป็นเทวดาโดยบริสุทธิ์ เหนือกว่าเทวดาทั้งหลาย

นอกจากนั้น เทวดา ยังมีลักษณะพิเศษกว่ามนุษย์ทั้งปวง ทั้งในแง่กายภาพที่ละเอียด ประณีตกว่า เช่น อาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่หรือวิมาน การสัญจรไปมาก็สะดวกกว่ามนุษย์ ฉะนั้น ผู้ที่เสวยภพเป็นเทวดา จึงเป็นอยู่ด้วยของทิพย์ทุกอย่าง มีร่างกายปกติเหมือนคนหนุ่มสาว ไม่แก่ ไม่ชรา เป็นต้น หากหมดบุญกุศล ก็จะไปจุติในทันทีไม่รอช้า และไม่ปรากฏศพเหมือนมนุษย์และ สัตว์ต่างๆ ในโลกนี้ นอกจากนี้ เทวดาก็ไม่ปรากฏว่ามี

^{๑๑๑} อภ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๐๒๓/๖๗๐.

ครอบครวหรือญาติมิตร แต่มีบริวารคงมีแต่ลักษณะเด่นเฉพาะตนและมีวิมานเฉพาะตนเท่านั้น ไม่เอื้อเพื่อให้แก่เทวบุตรและเทวดาตนใดไปอาศัยอยู่รวมวิมานด้วยเลย^{๑๑๔}

๒.๔.๓ แนวคิดเรื่องวิมานในวิมานวัตถุ

“วิมาน” หมายถึง แดนเป็นที่อยู่ที่ตั้งของเหล่าเทวดา ซึ่งถือว่าเป็นสถานที่อันประเสริฐ วิมานเหล่านั้น เกิดขึ้นด้วยบุญกุศลกรรมของเทวดาเหล่านั้น ที่มีรัศมีรุ่งเรืองด้วยรัตนะต่างๆ พร้อมด้วยสีและทรวดทรงอันงดงาม ทั้งมีขนาดพิเศษ คือ ๑ โยชน์บ้าง ๒ โยชน์บ้าง ๑๒ โยชน์บ้าง มากกว่า ๑๒ โยชน์บ้าง เรียกว่า วิมานมีความพร้อมด้วยความงดงามและนับโดยวิธีพิเศษความแตกต่างของวิมานเหล่านั้น บ้างก็เป็นวิมานทองคำ เป็นวิมานเงิน วิมานแก้วผลึก วิมานแก้วมณี วิมานแก้วไพฑูรย์ ทั้งมีขนาดต่างกัน คือ วัดโดยรอบ ๑ โยชน์ ๒ โยชน์ ๑๒ โยชน์ มีความงามเป็นเลิศ และที่เลอเลิศเทียบพร้อมไปด้วยกามคุณ ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ เป็นโลกที่เทียบพร้อมด้วยสิ่งที่ดี เป็นเขตแดนของเหล่าเทวดา^{๑๑๕} ดังนั้น สวรรค์จึงเป็นเขตแดนที่อยู่ร่วมกันของเหล่าเทวดา ที่อุบัติขึ้นด้วยอำนาจกุศลกรรมของตนและเทวดาที่อยู่ในวิมานชั้นเดียวกันจะต้องมีคุณธรรมอยู่ระดับเดียวกันหรือใกล้เคียงกันด้วย ทั้งนี้ วิมานอาจบังเกิดก่อนก็ได้ หรือเกิดเมื่อเจ้าของตายไปแล้ว วิมานจะหายไปเมื่อเจ้าของจุติ

๒.๕ สรุป

วิมานวัตถุ โดยแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ๑) อิตถิวิมาน ๒) ปุริสวิมาน มีจำนวนเรื่องทั้งหมด ๘๕ วิมานหรือเรื่อง สามารถแบ่งย่อยออกไปอีกเป็น ๙ วรรค ได้แก่ (๑) ปิฐุวรรค มี ๑๓ วิมาน (๒) จิตตลตาวรรค มี ๑๑ วิมาน (๓) ปาริจัตตถกวรรค มี ๑๐ วิมาน (๔) มัญชิฎฐกวรรค มี ๑๒ วิมาน ทั้ง ๔ วรรคนี้จัดอยู่ในอิตถิวิมาน คือว่า ด้วยวิมานของเทพธิดา ๕๐ วิมาน (๕) มหารถวรรค มี ๑๔ วิมาน (๖) ปายาสีวรรค มี ๑๐ วิมาน (๗) สุนิกขิตตวรรค มี ๑๐ วิมาน ทั้ง ๓ วรรคนี้ จัดอยู่ใน ปุริสวิมาน คือว่า ด้วยวิมานของเทพบุตร ๓๕

^{๑๑๔} อภ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๐๒๓/๖๗๑.

^{๑๑๕} พระครูวินัยธรสุเทพ อภิญโญ, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องเทวดาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๓๕.

วิมาน รวมเป็น ๘๕ วิมาน (ถ้านับอันตรวิมานที่แทรกอยู่ในคฤตติลวิมานอีก ๓๖ วิมาน ก็จะมีจำนวน ๑๒๑ วิมาน)

ด้านหลักธรรมในวิมานวัตถุ พบว่า มีหลักธรรมที่สำคัญต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของชาวพุทธหลายหมวดด้วยกัน คือ การให้ทาน การรักษาศีล การฟังธรรม การปฏิบัติธรรมที่ตนได้ยิน ได้ฟังแล้วตามสมควรแก่กำลังของตน

วิมานวัตถุนี้ เป็นเรื่องที่กำลังกล่าวถึงการทำความดีของเหล่าเทวดาและเทพธิดา ว่าในสมัยที่ตนเป็นมนุษย์นั้น ได้ประกอบคุณงามความดีอะไรไว้บ้าง เช่น บางคนก็ให้ข้าวน้ำเป็นทาน บางคนก็หมั่นรักษาอุโบสถศีล บางคนก็ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้จัดเป็นจริยธรรมสำหรับมนุษย์ทุกคนที่เกิดมา เพราะหากดำเนินรอยตามแล้ว ย่อมเกิดความสุขในภพเบื้องหน้า คือ มีสุคติเป็นที่ไปอย่างแน่นอน

บทที่ ๓

หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในวิมานวัตถุที่เป็นเหตุให้เกิดในวิมาน

ในบทนี้ ผู้วิจัยจักได้สำรวจและกล่าวถึงหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในวิมานวัตถุของคัมภีร์ขุททกนิกาย พระสุตตันตปิฎก อันเป็นเหตุให้บุคคลที่เป็นชายและเป็นหญิงได้ปฏิริสวิมาน (วิมานของเทวดาผู้ชาย) และอิตถิวิมาน (วิมานของเทวดาผู้หญิง) ในเทวโลก ทำอย่างไรตามแนวพุทธธรรม จึงได้วิมานที่พวกเขา – เธอเหล่านั้นได้ ใน ๔ ประเด็นหลัก เพื่อให้มองเห็นภาพรวม ได้แก่ การให้วัตถุทานตามแนวพุทธธรรม การปฏิบัติตนตามแนวบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ การรักษาศีลตามแนวพุทธธรรม และการปฏิบัติธรรมตามแนวพุทธธรรม ดังเนื้อหาสาระรายละเอียดที่จะได้นำเสนอต่อไปนี้

๓.๑ การให้วัตถุทานตามแนวพุทธธรรม

คำว่า “ทาน” หมายถึง การให้หรือการเสียสละปันสิ่งของของตนเพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นในทางพระพุทธศาสนาทานแบ่งเป็น ๒ อย่าง หรือ ๒ ประเภท คือ

- ๑.) ให้แก่บุคคลหรือให้เจาะจงเฉพาะตัวผู้รับผู้ซึ่งเรียกว่า ปาฏิบุคคลิกทาน
- ๒.) ให้แก่สงฆ์หรือให้มุ่งแก่ส่วนรวม เรียกว่า สังฆทาน^๑

สำหรับการให้แก่บุคคล ย่อมมีผลที่ไม่เท่ากัน กล่าวคือ “การให้แก่คนชั่วหรือคนมีคุณความดีน้อยมีผลน้อย การให้แก่คนมีคุณความดีมากมีผลมาก” แต่การให้ส่วนรวมหรือสงฆ์มีผลมากกว่าให้แก่บุคคลไม่มีกรณีใดๆ จึงสมด้วยพระพุทธพจน์ที่ปรากฏใน สังยุตตนิกายสคาถวรรคว่า “ชนเหล่านั้นมีใจผ่องใสให้ทานข้าวและน้ำด้วยศรัทธาข้าวและน้ำนั้นแลย่อมจะนำเข้าไปสู่โลกนี้และโลกหน้า”

เพราะเหตุนี้ พระพุทธเจ้า จึงตรัสสรรเสริญสังฆทานว่าเป็นเลิศ มีผลมากที่สุด ดังพุทธพจน์ที่ว่า “เราไม่กล่าวว่า ปาฏิบุคคลิกทาน มีผลมากกว่าของที่ให้แก่สงฆ์ ไม่ว่าโดยประการใดๆ และพระองค์ตรัสให้ถวายเป็นสังฆทาน

สำหรับคุณลักษณะในการให้ทานของบุคคลนั้นต้องประกอบด้วยองค์ ๕ ได้แก่

๑. ให้ทานด้วยศรัทธา
๒. ให้ทานด้วยความเคารพ
๓. ให้ทานตามกาลสมัย

^๑ ที.ม.อ. (บาลี) ๓/๒๔๖.

๔. ให้ทานด้วยจิตอนุเคราะห์

๕. ให้ทานไม่กระทบตนและกระทบคนอื่น^๒

๓.๑.๑ องค์ประกอบของทักษิณาทานมีองค์ ๖ ประการ

๑. ฝ่ายทายกผู้ให้ทานประกอบด้วยองค์ ๓ คือ

ก่อนให้ทานก็มีใจยินดี (บุพพเจตนา) กำลังให้ก็ตั้งใจ (บุญจยเจตนา) และครั้นให้แล้วก็มีใจเบิกบานไม่เสียดาย (อปปรเจตนา)

๒. ฝ่ายปฏิคาหกผู้รับทานประกอบด้วยองค์ ๓ คือ เป็นผู้ปราศจากราคะหรือปฏิบัติเพื่อกำจัดราคะ เป็นผู้ปราศจากโทสะ หรือปฏิบัติเพื่อกำจัดโทสะ เป็นผู้ปราศจากโมหะหรือปฏิบัติเพื่อกำจัดโมหะ^๓

ส่วนในชั้นอรรถกถาได้อธิบายเพิ่มเติมว่า “ทานสมบัติ” คือความพร้อมพร้อมความสมบูรณ์ซึ่งทำให้ทานที่ให้บริจากระหว่างที่ได้อธิบายแล้วนั้น เป็นทานอันยอดเยี่ยมมีผลมาก ได้แก่

๑. เขตสมบัติ บุญเขตถึงพร้อมคือปฏิคาหกหรือผู้รับทานเป็นผู้ประพฤติดีมีคุณธรรม

๒. ไทยธรรมสมบัติ ไทยธรรมถึงพร้อมคือสิ่งหรือวัตถุที่ให้เป็นของบริสุทธิ์

๓. จิตตสมบัติ เจตนาถึงพร้อม คือให้ด้วยความตั้งใจคิดจะให้ เป็นประโยชน์แก่ผู้รับอย่างแท้จริง มีเจตนาบริสุทธิ์ทั้ง ๓ กาล ได้แก่ก่อนให้มีใจยินดีขณะให้ก็มีใจยินดีจดจ่อใส และครั้นให้ทานแล้วก็มีใจเบิกบาน^๔

นอกนั้นก็ยังมีลักษณะของ “สัพปุริสทาน” คือ ทานของคนดีว่ามีลักษณะ ๘ ประการ ได้แก่ ให้สิ่งสะอาด ให้สิ่งประณีต ให้ตามกาล ให้สิ่งที่ควรเลือกแล้วจึงให้ ให้เนื่องๆ เป็นนิจ ขณะให้จิตเลื่อมใส ให้แล้วเต็มใจ^๕

๓.๑.๒ วัตถุทานอันควรให้ทาน

วัตถุทานอันควรให้มี ๑๐ อย่าง ได้แก่

๑. อนุณี ข้าว ๑. วิเลปนั เครื่องแต่งประดับ

๒. ปานั น้ำ ๒. เสยย์ ที่นั่ง ที่นอน

^๒ อจ.ปญจก. ๒๒/๑๕๒/๑๒๓.

^๓ อจ.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๓๐๘/๔๘๖.

^๔ ม.อุ.อ. (บาลี) ๒๕๑.

^๕ ม.อุ.อ. (บาลี) ๒๕๑.

๓. วตุถิ	ผ้า	๕. วสทกั	ที่พัก ที่อาศัย
๔. ยานั	พาหนะ	๑๐. ปทึเปยยั	ประทีป เครื่องให้แสงสว่าง ^๖
๕. มาลา	ดอกไม้		
๖. คนรึ	ของหอม		

๓.๑.๓ การให้วัตถุทานตามที่ปรากฏในวิมานวัตถุ

การให้วัตถุทานที่จะสมบูรณ์ครบถ้วนจะมีผลมากอนิสงส์มากต้องประกอบด้วยองค์แห่งการให้ทาน มี ๔ อย่าง^๗ ได้แก่

๑. วัตถุสัมปทา ถึงพร้อมด้วยวัตถุคือบุคคลผู้เป็นที่ตั้งที่รองรับทานหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “เขตตสัมปทา” ถึงพร้อมด้วยเขตคือ นา หมายถึง นาบุญในที่นี้ทั้งวัตถุและเขตทานหมายถึงทักษิณบุคคล ผู้เป็นพระอรหันต์หรือพระอนาคามีผู้เข้านิโรธสมบัติ

๒. ปจยสมปทา ถึงพร้อมด้วยปัจจัย คือ สิ่งที่จะให้ทานต้องบริสุทธิ์ได้มาโดยชอบธรรมมากน้อยไม่สำคัญ

๓. เจตนาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยเจตนา คือต้องมีเจตนาดีทั้ง ๓ กาล ได้แก่ก่อนให้ กำลังให้ และหลังให้ เรียกว่า “ปุพเพเจตนา” กำลังให้ “บุญจนเจตนา” ให้แล้ว “อุปราปรเจตนา” ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในอังกุรเบตวัตถุตอนหนึ่งว่า

ปุพเพว ทานา สุมโน ทท จิตตึ ปสาทเย

ทตฺวา อตฺตมโน โหติ เอสา ยญฺญสฺสุ สมปทา

ก่อนให้ก็มีใจดี เมื่อกำลังให้ก็มีใจพอใจ ครั้นให้แล้วก็มีใจเบิกบาน นี่คือบุญสัมปทา

๔. คณาติเรกสัมปทา ถึงพร้อมด้วยคุณพิเศษคือผู้รับทานมีคุณสมบัติพิเศษ เช่น ออกจากนิโรธสมบัติมาใหม่ๆ

หลักการให้วัตถุทานเท่าที่ปรากฏในวิมานวัตถุนั้น ผู้วิจัย ได้รวบรวมได้จากวิมานวัตถุ ๔ เรื่องตัวอย่าง ดังนี้

ตัวอย่างที่ ๑ เรื่องวิมานที่มีเรือเป็นพาหนะเทพธิดาได้ทูลตอบคำถามของพระพุทธเจ้าที่ตรัสถามถึงสาเหตุที่ได้รับวิมานว่า

^๖ อัง.อ.อ. (บาลี) ๒๓/๕๒/๕๐.

^๗ ม.อ.อ. (บาลี) ๒๕๑.

“ชาติก่อนหม่อมฉันเกิดเป็นมนุษย์
อยู่ในหมู่มนุษย์ในมนุษย์โลก
ได้เห็นภิกษุหลายองค์ผู้เหน็ดเหนื่อย
กระหายน้ำ จึงขมิบมัน ถวายน้ำให้ทาน”^๔

ตัวอย่างที่ ๒ เรื่องปาริฉัตรคกวิมาน^๕ กำลังพูดถึงเทพธิดาเจ้าของวิมานที่ใช้มาลัยดอกโกศกนุชาพระพุทธรูปเจ้าทางไปเกิดในชั้นดาวดึงส์เพราะได้นำดอกไม้โกศกนุชาอันสมบูรณ์ด้วยสีและกลิ่นมากป่าไม้อันธวันเข้าไปโปรยลงบนพุทธอาสน์ขณะที่มีพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่

ตัวอย่างที่ ๓ เรื่องกักกฏกรสทายกวิมาน^๖ กำลังพูดถึงคนเฝ้านาผู้ถวายแกงปูแก่พระเถระรูปหนึ่งผู้อาพาธเป็นโรคที่หมอรักษาไม่หายพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแนะนำให้ฉันอาหารรสปู (กักกฏกรสโภชน) ทำให้ได้เป็นวิมานทองคำอันรุ่งเรืองยิ่งในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ภายหลังเมื่อสิ้นชีวิตไปแล้ว

โดยสรุป ผู้ถวายวัตถุทานหรือวัตถุทานในพระพุทธศาสนา เช่น ข้าว น้ำ โภชนาหาร ตั้ง ผ้า น้ำล้างเท้า ประทีปคบ ขนม อ้อย เมล็ดงา สลากภัตร ดอกไม้ เสนาสนะ วิหาร เข็ม แกงปู ทำถนน ยานพาหนะ เป็นต้น ย่อมได้อานิสงส์หรือความดีติดตัวไปในสถานที่ต่างๆ เมื่อสิ้นชีพไปแล้วและผลบุญนี้จะเป็นหนทางนำไปสู่สุคติในสัมปรายภพในที่นี้ ได้แก่ บังเกิดในสวรรค์ชั้นต่างๆ มีชั้นดาวดึงส์ เป็นต้น

๓.๒ การปฏิบัติตนตามแนวบุญบุญกิริยาวัตถุ ๑๐

คำว่า บุญกิริยาวัตถุ นั้น เป็นชื่อของการทำบุญแต่ละอย่างรวมแล้วมี ๑๐ ประเภทด้วยกัน กล่าวโดยสรุปมีเพียง ๓ ได้แก่ การให้ทาน การรักษาศีล และบำเพ็ญจิตภาวนา หรือเรียกง่ายๆ ว่า ทาน ศีล ภาวนา^๗ ดังมีอธิบายต่อไปนี้

^๔ จุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๖/๖.

^๕ จุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๓๕/๕๗.

^๖ จุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๕๔/๘๑.

^๗ แก้ว ชิตตะขบ, *คู่มือพุทธศาสนิกชน*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๕), หน้า ๑๐๖-๑๐๗.

๓.๒.๑ ความหมายและประเภทของบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ในพระพุทธศาสนา

คำว่า บุญ^๒ หมายถึงการกระทำความดีตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา การกระทำความดีความงามต่างๆซึ่งไม่ได้จำเพาะเจาะจงลงไปว่าเป็นความดีประเภทใดเพียงแต่สิ่งใดก็ตามที่บุคคลประพฤติแล้วก่อให้เกิดความดี^๓ หมายถึงการแสดงถึงบุญในเชิงคุณภาพซึ่งเป็นเครื่องมือสำหรับกลั่นกรองชำระจิตใจ รวมทั้งกิริยาอัธยาศัยของบุคคลให้สะอาดปราศจากความโลภ โกรธ หลง น่ายกย่อง – นับถือ บุญก็คือเป็นหลักแห่งกุศลธรรมในภูมิ ๓ เช่นในคำว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายอย่ากลัวบุญเลยเพราะบุญเป็นชื่อของความสุข”^๔

ส่วนคำว่า “บุญในบุญกิริยาวัตถุ หมายถึง กุศลเจตนา” และคำว่า “บุญกิริยาวัตถุ แปลว่าที่ตั้งแห่งการทำบุญหรือการทำความดีเป็นหลักการดำเนินชีวิตที่มีคุณภาพ”^๕ การเกิดในสวรรค์ก็ด้วยการประกอบบุญกิริยาวัตถุให้เกิดมีในตนบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ประการ มีดังนี้

๑. ทานมัย	ทำบุญด้วยการให้เป็นสิ่งของ
๒. ศีลมัย	ทำบุญด้วยการรักษาศีลหรือประพฤติดี
๓. ภาวนามัย	ทำบุญด้วยการเจริญภาวนาคือฝึกฝนอบรมจิตใจ
๔. อปจายมัย	ทำบุญด้วยการประพฤติอ่อนน้อม
๕. เวชยาวัจจมัย	ทำบุญด้วยการช่วยขวนขวายรับใช้
๖. ปัตติทานมัย	ทำบุญด้วยการเฉลี่ยส่วนแห่งความดีให้แก่ผู้อื่น
๗. ปัตตานุโมทนา มัย	ทำบุญด้วยการยินดีในความดีของผู้อื่น
๘. ัมมัสสวนมัย	ทำบุญด้วยการฟังธรรมศึกษาหาความรู้
๙. ัมมเทศนามัย	ทำบุญด้วยการสั่งสอนธรรมให้ความรู้
๑๐. ทิฏฐุชุกัมม	ทำบุญด้วยการทำความเห็นให้ตรง

ในบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ซึ่งเป็นหลักธรรมคำสอนที่พุทธองค์ทรงจัดวางหรือประยุกต์ให้เหมาะสม หลักใหญ่ที่แยกแยะออกจาก ศีล สมาธิ ปัญญาซึ่งเป็นวิธีของมรรคแต่ถูกจัดรูปขั้นตอนใหม่เป็นหลักทั่วไปเรียกว่า บุญกิริยา หรือ บุญกิริยาวัตถุ ซึ่งมีจำนวน ๓ ข้อ เช่นเดียวกับไตรสิกขา บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ประการ จัดสงเคราะห์เข้าในทานมัย ศีลมัย และ

^๒ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๓๘.

^๓ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์ จำกัด, ๒๕๓๕), หน้า ๔๘๑.

^๔ ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๕๐/๘๖.

^๕ บุญอิตติ. (บาลี) ๒๕/๒๓๘/๒๓๐.

ภาวนามัย ดังนั้น บุญกิริยาวัตถุ ๓ ประการพอสังเขป^{๑๖} ดังนี้

๑. ทาน การให้ ได้แก่ การเพื่อแบ่งปันเป็นการให้เพื่ออนุเคราะห์ เช่น ช่วยเหลือผู้ขาดแคลน ผู้ตกทุกข์ได้ยาก เป็นการให้ด้านทรัพย์สินสิ่งของ ปัจจัยเครื่องใช้ยังชีพ ให้ความรู้ศิลปวิทยาการ ให้คำแนะนำสั่งสอน บอกแนวทางดำเนินชีวิต หรือให้ธรรมให้ ความมีส่วนร่วมในการบำเพ็ญกิจที่ถึงมาตลอดจนถึงการให้อภัยที่เรียกว่า อภัยทาน

๒. ศีล ความประพฤติดีงาม ได้แก่ ความมีระเบียบวินัยและความมีกิริยามารยาทงดงามโดยเฉพาะเน้นการไม่เบียดเบียนหรือการอยู่ร่วมกันด้วยดีโดยสงบสุขในสังคมกล่าวคือการไม่ประทุษร้ายต่อชีวิตและร่างกาย การไม่ละเมิดกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของกันและกัน การไม่ละเมิดของรัก ไม่ประทุษร้ายจิตใจบลบหลู่เกียรติทำลายตระกูลของกันและกัน การไม่หักรานลดรอนอนุผลประโยชน์กันด้วยวิธีประทุษร้ายทางวาจา สัมปชัญญะที่เป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งป้องกันและคุ้มตัวไว้ในคุณความดี นอกจากนั้น การรักษาศีลโดยสาระหรือความมุ่งหมาย ในเชิงปฏิบัติ ศีล คือ ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในด้านความประพฤติ ระเบียบวินัย ให้มีสุจริตทางกาย วาจาและอาชีวะ มีการดำรงตนอยู่ด้วยดี มีชีวิตที่เกื้อกูลท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่ตนมีส่วนร่วม ช่วยสร้างสรรค์ รักษาให้อื้ออำนวยแก่การมีชีวิตที่ดีงามร่วมกัน เป็นพื้นฐานที่ดีสำหรับการพัฒนาคุณภาพจิตและการเกิดปัญญา^{๑๗}

๓. ภาวนา การฝึกปรือ จิตและปัญญา ได้แก่ อบรมจิตใจให้เจริญขึ้นด้วยคุณธรรมต่างๆรู้เท่าทันสังขาร ภาวนานี้ก็คือ สมาธิ และปัญญา ในไตรสิกขาพูดเต็มว่า สมาธิภาวนาและปัญญาภาวนานั่นเอง มีความหมายคลุมตั้งแต่สัมมาวายามะที่ให้เพียรละกิเลสเพียรอบรมลูกฝั่งกุศลธรรมในหมวดสมาธิ จนมาถึงสัมมาทิฐิและความดำริที่ชอบประกอบด้วย เมตตา กรุณา ในสัมมาสังกัปปะที่เป็นหมวดปัญญา วิธีการแสวงหาปัญญาและทำจิตใจด้วยการสดับธรรม การแสดงธรรมสนทนาธรรม การแก้ไขปลุกฝั่งความเชื่อ ความเห็น ความเข้าใจให้ถูกต้อง การเจริญเมตตาและควมคุมกิเลสทั่วไป

สรุปได้ว่า ภาวนาก็คือ ทำมีจิตเป็นสมาธิหรือการมีสมาธิ หมายถึง ความตั้งใจมั่นอยู่ในเรื่องที่ต้องการให้ใจตั้งไว้เพียงเรื่องเดียว ไม่ให้จิตฟุ้งซ่านออกไปนอกจากเรื่องที่ต้องการให้ใจตั้งนั้น ความตั้งใจตั้งนี้ เป็นความหมายทั่วไปของสมาธิ และก็จะต้องมีในกิจการที่จะทำทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นการเล่าเรียนศึกษาหรือการทำงานใดๆอย่างหนึ่ง^{๑๘}

^{๑๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๑๐.

^{๑๗} แก้ว ชิตตะขบ, คู่มือพุทธศาสนิกชน, หน้า ๑๔๐.

^{๑๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๑.

๓.๒.๒ การปฏิบัติตนตามแนวบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ที่ปรากฏในวิมานวัตถุ

หลักธรรมเรื่องบุญกิริยาวัตถุจัดว่าเป็นหลักธรรมที่เกี่ยวกับความประพฤติ ซึ่งทำให้มนุษย์เป็นเทวดา เป็นหลักธรรมที่เกี่ยวข้องในไตรสิกขา ถือกันว่าเป็นระบบการปฏิบัติธรรมที่ครบถ้วนสมบูรณ์ มีขอบเขตครอบคลุมมรรคทั้งหมด และเป็นการนำเอาเนื้อหาธรรมคไปใช้อย่างบริบูรณ์ ฉะนั้นบุญกิริยาวัตถุจึงเป็นหมวดธรรมมาตรฐานสำหรับแสดงหลักการปฏิบัติธรรม และมักใช้เป็นแม่บทในการบรรยายวิธีปฏิบัติธรรม เมื่อมนุษย์ประพฤติปฏิบัติตามบุญกิริยาวัตถุอันเป็นองค์คุณที่ทำให้เกิดเป็นเทวดาทุกๆคนต้องเป็นผู้ประพฤติปฏิบัติมรรคในฐานะไตรสิกขาด้วย คุณธรรมที่ทำให้มนุษย์เลื้อยเกิดในสวรรค์ชั้นใดก็ได้เท่าที่ตนปรารถนาเรียกว่าสัมปทา คือ ความถึงพร้อม

ตัวอย่างการให้ของบุคคล วิมานวัตถุและเปตวัตถุ เป็นตัวอย่างให้วัตถุทานของเทพบุตร เทพธิดาผู้เกิดในสวรรค์ที่ให้ทานในการก่อน และมีตัวอย่างการให้ทานวัตถุทานจำนวนมากกล่าวถึง ประวัตินี้ของพระเถระ พระเถรีครั้งพุทธกาลพูดถึงบุรพกรรมในอดีตชาติของตน ซึ่งในแต่ละองค์ได้ทำกุศลกรรมแตกต่างกันไป ส่วนมากจะเป็นการทำบุญให้ทานแม่วัตถุเพียงเล็กน้อยก็ส่งผลให้ตนเองได้เป็นมนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ นิพพานสมบัติ

ในบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ประการ ในแต่ละตัวอย่าง ผู้วิจัยจะขอตั้งประเด็นคำถามและตอบในขอบเขตดังนี้

๑. ใครให้ทาน
๒. ให้แก่ใคร
๓. ให้อย่างไร
๔. ให้เพื่ออะไร
๕. ให้แล้วได้อะไร

สำหรับตัวอย่างการให้ทานจะยกทานวัตถุ ๑๐ ประการเป็นบทตั้ง ได้แก่ อนุทิน (ข้าว) ปาน (น้ำ) วตถิ (ผ้า) ยาน (ยานพาหนะ) มาลา (ดอกไม้) คนธ (ของหอม) วิเลปน (เครื่องลูบไล้) เสยยา (ที่นอน) อวาสก (ที่พอกอาศัย) และปทีเปบย (ประทีปโคมไฟ) โดยจะกล่าวถึงกระบวนการให้ทาน ผู้ให้ทาน ผู้รับทานพฤติกรรมการให้ วัตถุประสงค์และอานิสงส์ของทานดังต่อไปนี้

๑. ทานมัย บุญด้วยการถวายทาน

สำหรับตัวอย่างถวายทานในเรื่อง ปฐมสุณิสาวิมาน คือ วิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงสะใภ้ บอกเล่าภายหลังเมื่อสิ้นชีวิตไปแล้ว เป็นวิมานวัตถุอันรุ่งเรืองในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เป็นหญิงสะใภ้ในชาวกรุงสาวัตติได้เห็นภิกษุผู้เป็นพระอรหันต์รูปหนึ่งเกิดความเลื่อมใสมา

จากเหตุในขณะได้แบ่งขนมถวายด้วยมือตนเอง ตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นว่าการถวายขนมก็จัดเป็นทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ทาน

๒. ศีลมัย บุญทำด้วยการรักษาศีล

สำหรับตัวอย่างการรักษาศีล ที่อาจกล่าวอ้างคือลูขมาวิมาน ใจความโดยย่อกล่าวว่าเป็นวิมานที่เกิดขึ้นแก่นางลูขมา มีบ้านตั้งอยู่ใกล้ทางออกประตูบ้านชาวประมง เพราะได้รักษาศีล และปฏิบัติธรรมจนบรรลุโศคาปัตติผลจึงไปเกิดในวิมานให้ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๓. ทานา บุญทำด้วยการทำบุญด้วยการเจริญทานา

ตัวอย่างเช่นเรื่อง อุตตราวิมาน^{๑๕} อาจยกมาอ้างอ้าง ใจความของวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่นางอุตตรา ธิดาของปณณเศรษฐีชาวกรุงราชกฤหส์ถ์ ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพราะได้เจริญทานาขณะฟังธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในสมัยเกิดเป็นมนุษย์

๔. อปจายมัย บุญทำด้วยการประพฤติก่อนน้อมถ่อมตน

คือ การมีสัมมาคารวะต่อภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ผู้มีอายุและช่วยเหลือสังคม

ตั้งอย่างที ๑ ที่อาจจะยกมาอ้าง คือทวารบาลวิมาน^{๑๖} ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่คนเฝ้าประตูผู้ชักชวนคนทำบุญและเป็นคนชาวคฤหีเพราะเป็นผู้คอยเปิดประตูนิมนต์ภิกษุให้เข้ามารับบิณฑบาตที่เรือนั้น และได้วิมานอันรุ่งเรืองทั่วทิศให้สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ได้ไปเกิดเป็นเทพบุตร เรื่องนี้ทำให้เห็นว่าการเปิดและปิดประตูถวายแก่พระภิกษุสงฆ์เป็นสิ่งที่ควรกระทำ

ตัวอย่างที่ ๒ ที่อาจจะยกมาอ้าง คือวันทนิวิมาน^{๑๗} วิมานที่เกิดขึ้นเพราะเหตุทำให้ได้วิมานหลังสิ้นชีวิตไปแล้วของหญิงชาวกรุงสาวัตถี นางได้กราบไหว้สมณะที่เดินผ่านหมู่บ้านของนางเพื่อจะไปเฝ้าพระพุทธเจ้าจึงเกิดศรัทธากราบลงแล้วขึ้นประครองอัญชลีไว้เหนือศีรษะจนภิกษุเหล่านั้นเดินลับตาไป วิมานนี้อยู่ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เนื่องด้วยการแสดงอ่อนน้อมถ่อมตนโดยการกราบไหว้พระเถระด้วยจิตที่มีศรัทธาเป็นที่ตั้งจึงทำให้ได้ไปเกิดในสวรรค์

๕. ไวยาวัจจมัย บุญทำด้วยช่วยชวนชวยรับใช้

เป็นการทำบุญด้วยการช่วยเหลือ เช่นมีการบำเพ็ญประโยชน์และด้วยแรงใจเพื่อส่วนรวม หรือช่วยเหลือเพื่อนบ้านก็เป็นบุญ

^{๑๕} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๑๕/๑๕-๑๖.

^{๑๖} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๕๕/ ๘๒.

^{๑๗} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๔๕/ ๖๕-๗๐.

ตัวอย่างเช่นเรื่อง อปรกรรมายติวิมาน^{๒๒} กล่าวถึง หญิงคนหนึ่งที่ยืนช่วยช่วยเหลือคนอื่น โดยหลักก็อยู่ในบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ประการ ข้อ ๕ ว่าด้วยมีวิมานอันรุ่งโรจน์ชั้นดาวดึงส์ ด้วยการช่วยเหลือเพื่อนบ้านจัดทำบุญเลี้ยงพระ

๖. ปัตติทานมัย บุญทำด้วยการเฉลี่ยส่วนแห่งความดีให้แก่ผู้อื่น

ทำบุญด้วยการแผ่ความดี หมายถึงตนได้ทำดีแล้วแผ่เมตตาแบ่งส่วนบุญกุศลนั้นไปให้แก่ผู้อื่นมีส่วนร่วมในการทำความดีนั้นด้วย

ตัวอย่างเช่น พระเจ้าพิมพิสารได้ทรงอุทิศส่วนบุญให้แก่เปรตผู้เคยเป็นบริวารในอดีตชาติ เมื่อพระพุทธเจ้าพร้อมหมู่คณะสงฆ์ได้ให้พร อาหารก็ปรากฏแก่เขาเหล่านั้น แล้วเขาก็ได้ไปเกิดในวิมานทองชั้นดาวดึงส์^{๒๓}

๗. ปัตตานุโมทนามัย บุญทำด้วยการยินดีในความดีของผู้อื่น

การทำบุญด้วยพลอยยินดีกับผู้อื่นด้วยความเต็มใจจัดเป็นสิ่งดีควรทำ

ตัวอย่างเช่น เรื่องที่ปรากฏในปายาสีวิมาน^{๒๔} เมื่อพูดถึงผู้ให้ทานในพระพุทธศาสนาในส่วนของผู้ชาย จะนึกถึงอนาถบิณฑบาตเศรษฐี ท่านถวายทานแก่พระภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น แม้แต่ท้าวคนผู้สิงสถิตย์อยู่ประจำบ้านของท่านก็พลอยอนุโมทนาบุญกับอนาถบิณฑิกเศรษฐีด้วยกันได้วิมานถึง ๒,๐๐๐ ปี มีฤทธิ์รุ่งโรจน์

๘. ฆัมมัสสวนมัย บุญทำด้วยการฟังธรรม

เป็นการทำบุญอันเกิดด้วยการฟังธรรม ฟังธรรมจากบุคคลดี และจากพระพุทธเจ้า พระสงฆ์ เป็นความดีเป็นสิ่งควรทำ

ตัวอย่างเช่นเรื่อง อุตตราวิมาน^{๒๕} ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นอุตตรา ธิดาของปุลณเศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ เป็นวิมานที่อันรุ่งเรืองยิ่งในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพราะขณะเป็นมนุษย์เธอได้ฟังธรรมและปฏิบัติธรรมจนบรรลุสุกิทากามีผล

๙. ฆัมมเทสนามัย บุญทำด้วยการสอนธรรมให้ความรู้

เป็นการทำบุญด้วยการแสดงธรรม หมายถึงการฟังการดัดเตือนสั่งสอนจากผู้เป็นบัณฑิตมีพระสงฆ์เป็นแกนนำ

^{๒๒} ที.ม.อ. ๓/๒๔๖.

^{๒๓} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๖๖/๕๖.

^{๒๔} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๗๓/๑๐๐.

^{๒๕} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๑๕/๑๕-๑๖.

ตัวอย่างเช่นเรื่อง สิริมาวิมาน^{๒๖} ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่นางสิริมา หญิงนคร โสเภณีกรุงกฤห ในสวรรค์ชั้นนิมมานรดี เพราะได้ฟังธรรมจากพระผู้มีพระภาคเจ้าและได้ บรรลุโสดาปัตติผลในคราวเดียวกันกับนางอุตตราบรรลุสุกัทธาคามิผลหลังจากนั้น ไปจุติใน วิมานทิพย์

๑๐. ทิฏฐชุกัมม บุญทำด้วยการทำความเห็นให้ตรง

เป็นการทำบุญที่มีการทัศนคติเข้าถึงพระรัตนตรัย คือ การเปลี่ยนแปลงความคิด ผู้ มิจฉาทิฏฐิเป็นสัมมาทิฏฐิเข้าถึงพระรัตนตรัย จัดเป็นสิ่งที่ควรทำตามนัยแห่งวิมานวัตถุ ตัวอย่างเช่น เรื่อง ฉัตตมาณวกวิมาน^{๒๗} ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่ฉัตตมาณผู้เข้าถึงพระ รัตนตรัยเป็นสรณะ เพราะได้พบพระผู้มีพระภาคเจ้าและกลายเป็นสัมมาทิฏฐิ ประกาศ ตนขอเข้าถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง

สรุปได้ว่า การปฏิบัติตนตามแนวบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ที่ปรากฏในวิมานวัตถุ พบว่า มีการให้ทาน เช่น ข้าวน้ำโภชนาหาร เสื้อผ้า เป็นต้น การรักษาศีล เช่น อุโบสถศีล การเจริญ ภาวนาและการปฏิบัติธรรมทั่วไป การอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่ทะนงตนหรือข่มคนอื่น การ ช่วยเหลือคนอื่นในยามตกทุกข์ได้ยาก การเกลียดความสุขหรือบุญแก่คนอื่น คือ เมื่อตน ได้ดีก็ แบ่งปันสิ่งดีๆ แก่เพื่อนมนุษย์ เช่น สิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ การทำจิตใจให้ยินดี ในเมื่อคนอื่นประสบกับความสุขหรือความสำเร็จในชีวิต การหมั่นฟังธรรม สนทนาธรรมกับ ผู้รู้นักปราชญ์อันเป็นเหตุให้เกิดปัญญาจริง การแสดงธรรมหรือบรรยายธรรม และการทำ ความคิดเห็นให้เป็นสัมมา

๓.๓ การรักษาศีลตามแนวพุทธธรรม

ศีล เป็นเรื่องของการเว้นชั่วหรือเว้นจากข้อห้าม สำหรับเป็นเครื่องรักษา “กาย” และ “วาจา” ให้ปกติเรียบร้อย ในจริยธรรมระดับศีลเพียงแค่คิดเท่านั้นไม่ถือว่าผิดศีล ต้องลง มือกระทำไปจริง ทางกายและทางการพูดจา จึงจะถือว่าเป็นการล่วงละเมิดศีล ผิดศีล ศีลเป็น กฎกติกาที่บุคคลจะต้องระวังรักษาตามเพศและฐานะ มีหลายระดับ คือ ศีล ๕ เป็นข้อปฏิบัติ สำหรับฆราวาสทั่วไป ศีล ๘ เป็นข้อปฏิบัติสำหรับฆราวาสผู้ต้องการฝึกฝนกายและวาจาให้ เรียบร้อยยิ่งขึ้น ไปในบางโอกาสหรือสำหรับฆราวาสที่มีศรัทธาบางคน จะรักษาเป็นประจำก็ ได้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “คหฺงูศีล” หรือ “อุโบสถศีล” ศีล ๑๐ เป็นข้อปฏิบัติสำหรับสามเณร

^{๒๖} บ.วิ. (ไทย) ๒๖/๑๖/๑๖-๑๕.

^{๒๗} ม.อ. (บาลี) ๑๔/๓๑๐/๔๕๕-๔๖๑.

และสามเนรี เพื่อฝึกหัดกายและวาจาให้เรียบร้อยยิ่งขึ้นไป เรียกอย่างหนึ่งว่า “อนุปสัมบันศีล” ศีล ๒๒๗ เป็นข้อปฏิบัติเพื่อการฝึกหัดกายและวาจาสำหรับพระภิกษุทั้งหลาย เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ภิกษุศีล” และศีล ๓๑๑ เป็นข้อปฏิบัติเพื่อการฝึกหัดกายและวาจาสำหรับพระภิกษุณีทั้งหลาย เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ภิกษุณีศีล”^{๒๘} จึงควรศึกษารายละเอียดของศีลดังต่อไปนี้

๓.๓.๑ ความหมายของศีลในพุทธทัศนะ

คำว่า ศีล ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายไว้ว่า คือ ข้อที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติเพื่อรักษา กาย วาจา ใจ ให้เป็นปกติ^{๒๙}

คำว่า ศีล ยังมีชื่ออีกอย่างว่า วิริติ คือการงดเว้นจากทุจริต, การเว้นจากกรรมชั่วมี ๓ ประการ^{๓๐} ได้แก่

๑. สัมปัตตวิริติ เว้นสิ่งประจวบเฉพาะหน้า, เว้นเมื่อประสบซึ่งหน้าหรือเว้นได้ทั้งที่ประจวบในโอกาส คือไม่ได้ตั้งเจตนาไว้ก่อน ไม่สมათานสิกขาบทไว้เลย แต่เมื่อประสบเหตุที่จะทำชั่วนึกคิดพิจารณาขึ้นได้ในขณะนั้นว่า ตนมีชาติตระกูล วยหรือคุณวุฒิต่างนี้ไม่สมควรกระทำการเช่นนั้นแล้วงดเว้นเสียไม่ทำผิดศีล

๒. สมათานวิริติ เว้นด้วยการสมათานคือ คนได้ตั้งเจตนาไว้ก่อนโดยได้รับศีล คือ สมათานสิกขาบทไว้แล้ว ถึงงดเว้นตามที่ได้รับสมათานนั้น

๓. สมุจเฉทวิริติ หรือ เหตุฆาตวิริติ เว้นด้วยตัดขาด, เว้นได้เด็ดขาด คือ เว้นความชั่วของพระอริยเจ้าทั้งหลายอันประกอบด้วย อริยมรรค ซึ่งขจัดกิเลสที่เป็นเหตุแห่งความชั่วนั้นๆเสร็จสิ้นแล้วไม่เกิดมีแม้แต่ความคิดที่จะประกอบกรรมชั่วนั้นเลย และในวิริติ ๒ ข้อแรก ยังไม่อาจวางใจแน่นอน วิริติ ข้อที่ ๓ จึงจะแน่นอนสิ้นเชิง

ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “เจตนา หิ ภิกขเว สีลं วทามิ” “ภิกษุทั้งหลายการมีเจตนางดเว้นนั้นแหละเป็นตัวศีล”^{๓๑} ศีล เป็นระบบความประพฤติถือว่าเป็นธรรมด้วยเช่นกัน เช่น ศีล ๕ บาลีขึ้นเดิมเมื่อก้าวถึงความประพฤติของคนทั่วไป

^{๒๘} อภิญาวัฒน์ โพธิ์सान, พุทธศาสน์แนวปฏิบัติเพื่อชีวิต, (มหาสารคาม : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๑), หน้า ๒๑๓-๒๑๔.

^{๒๙} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คพับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๔๘๕.

^{๓๐} ที.สี.อ. ๑/๑๗๗.

^{๓๑} ที.สี.อ. ๑/๑๗๗.

ผู้วิจัย ได้นำรายละเอียดของศีล มาแสดงไว้ ดังนี้

ก. ศีล ๕

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการฆ่าสัตว์
๒. อทินนาทานา เวรมณี เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการลักทรัพย์
๓. กามสุมิจฺจจารา เวรมณี เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการประพฤติดิฉินในกาม
๔. มุสาวาทา เวรมณี เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการพูดเท็จ
๕. สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานา เวรมณี เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการดื่มน้ำเมาอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท^{๓๒}

ศีล ๕ นี้ เป็นหลักความประพฤติพื้นฐานของมนุษย์ มีจุดหมายที่เหมือนกันก็คือ การมีชีวิตไม่มีโทษภัยอยู่ในสังคมที่ปกติสุขจึงสร้างกฎระเบียบขึ้นในสังคม ศีล ๕ ในสังคมปรากฏชัดเจน “เป็นระเบียบปฏิบัติของสังคม ได้แก่ การทำให้ประชาชนอยู่ร่วมกันโดยความเป็นระเบียบเรียบร้อยและเป็นที่รองรับของธรรมทั้งหลายที่เป็นกุศลซึ่งมีประโยชน์และอานิสงส์อย่างต่อเนื่อง ท่านจึงกล่าวว่า “ปญฺสีลํ สพฺพกาลิกํ” หมายความว่า ศีล ๕ เป็นของมีอยู่ตลอดเวลาทุกยุคทุกสมัย ซึ่งมีกล่าวไว้ในคัมภีร์ชั้นอรรถกถาหลายคัมภีร์ว่า พระพุทธเจ้าจะเสด็จอุบัติขึ้นหรือแม้มิได้เสด็จอุบัติขึ้นก็ตาม ศีลมีองค์ ๕ และองค์ (กรรมบถ) ๑๐ นี้ก็มีอยู่ในโลกแต่เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นแล้ว พระพุทธเจ้าทั้งหลายบ้าง พระพุทธสาวกทั้งหลายบ้าง ทรงชักนำและชักชวนให้สมาทานศีลนั้นๆ ในกาลใด สมัยใด เมื่อพระพุทธเจ้ามิได้เสด็จอุบัติขึ้น พระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลายบ้าง ท่านสมณะและพราหมณ์ทั้งหลายผู้ประพฤติธรรมเป็นกรรมวาทีบ้าง พระจักรพรรดิมหाराชบ้าง พระมหาโพธิสัตว์ทั้งหลายบ้าง ต่างชักชวนและทรงชักจูงประชาชนให้สมาทานศีล ๕ และกุศลกรรมบถ ๑๐ นั้น^{๓๓}

ข. ศีล ๘

๑. ปาณาติปาตา เวรมณีสิกฺขาปทํ สมาธิยามิ
ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท คือ ตั้งใจงดเว้นจากการฆ่าสัตว์
๒. อทินนาทานา เวรมณีสิกฺขาปทํ สมาธิยามิ
ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบทคือตั้งใจงดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เขามิได้ให้

^{๓๒} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๒๘๖/๒๔๓.

^{๓๓} แก้ว ชิตตะขบ, คู่มือพุทธศาสนิกชน, หน้า ๑๔๐-๑๔๑.

๓. อพฺรหฺมจริยา เวมณีสิกขาปทํ สมาதியามิ

ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท คือ ตั้งใจเว้นจากการประพฤติไม่เป็นพรหมจรรย์

๔. มุสาวาทา เวมณีสิกขาปทํ สมาதியามิ

ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท คือ ตั้งใจเว้นจากการพูดเท็จ

๕. สุราเมรยมชฺชปมาทภูฏานา เวมณีสิกขาปทํ สมาதியามิ

ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท คือ ตั้งใจเว้นจากเหตุเป็นที่ตั้งแห่งความประมาทในเพราะสุรา เมรัย และของมีนเมา

๖. วิกาลโภชนา เวมณีสิกขาปทํ สมาதியามิ

ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท คือ ตั้งใจเว้นจากการบริโภคอาหารในเวลาวิกาล

๗. นจฺจตีวาทิตวิสุทฺถสฺสณมาลาคนฺเดปนรารณมณฺเฑนวิภูสฺสนภูฏานา เวมณีสิกขาปทํ สมาதியามิ

ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท คือ ตั้งใจเว้นจากการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี และการที่เป็นข้าศึก เว้นจากการตัดทรงดอกไม้ ใช้น้ำหอม ใช้เครื่องประเทืองผิว เครื่องเสริมทรง เครื่องประดับและเครื่องตกแต่ง

๘. อุจฺจาสนมมหาสนา เวมณีสิกขาปทํ สมาதியามิ^{๓๔}

ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท คือ ตั้งใจเว้นจากที่นอนที่นุ่งสูงและที่นอนที่นุ่งใหญ่

ศีล ๘ เป็นความประพฤติที่สูงกว่า ๕ ในบาลีจะมีปรากฏคำว่า “อฏฺฐงฺกสมนนาคตฺ อุโบสถ” แปลว่า อุโบสถประกอบด้วยองค์ ๘ เป็นศีลที่อุบาสกอุบาสิกาสมาทานรักษาทุกวันพระ ทั้งข้างขึ้นและข้างแรม คือ ขึ้นและแรม ๘ ค่ำ หรือ ทั้งขึ้นและแรม ๑๕ ค่ำ ถ้าเป็นเดือนคี่จะมีเพียง แรม ๑๔ ค่ำ และศีล ๘ นั้น นิยมรักษาดลอดวันหนึ่งกับคืนหนึ่ง โดยมีจุดมุ่งหมายก็เพื่อขัดเกลาจิตใจให้ประณีตยิ่งขึ้นในการกำจัดกิเลสอย่างหยาบและมีข้อกำหนดที่ละเอียดอ่อน ศีลชนิดนี้จะเน้นที่ความประพฤติมากขึ้น

ค. ศีล ๑๐

๑. ปาณาติปาตา เวมณี เว้นจากการทำสัตว์ที่มีชีวิตให้ตกต่ำลงไป

๒. อทินฺนาทานา เวมณี เว้นจากการถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้

^{๓๔} อัง.อฏฺฐก. (บาลี) ๒๓/๑๓๑/๒๕๓.

๓. อพฺรหฺมจริยา เวมณี เว้นจากการประพาศิพิตพรหมจรรย์
๔. มุสาวาทา เวมณี เว้นจากการพูดเท็จ
๕. สุราเมรยมชฺชปมาทภูฏานา เวมณี เว้นจากของเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท
๖. วิกาลโภชนา เวมณี เว้นจากการบริโภคอาหารในเวลาวิกาล
๗. นจฺจคิตฺวาทิตฺตวิสุทฺทสุสนา เวมณี เว้นจากการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรีและการเล่นที่เป็นข้าศึกต่อพรหมจรรย์
๘. มาลาคนฺธุวិเลปนชาธมมณฺฑน วิภูสณฺฏฐานา เวมณี เว้นจากการทัดทรงตกแต่งด้วยดอกไม้ของหอม และเครื่องลูบไล้อันเป็นฐานแห่งการแต่งตัว
๙. อุจฺจาสนมมหาสยนา เวมณี เว้นจากที่นั่งและที่นอนอันสูงใหญ่ หรุหราพุมเพ็ญ
๑๐. ชาตฺรุปรชตปฏิกฺคหนา เวมณี เว้นจากการรับทองและเงิน^{๓๕}

ศีล ๑๐ นั้น เป็นสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้นตามฐานะของบุคคล โดยมุ่งให้ผู้ประพาศิรรักษาเป็นประจำ ผู้ที่ประพาศิรระดับนี้ ได้แก่ สามเณร (เชื้อสายสมณะ) จึงจัดเป็นศีลสำหรับบรรพชิตที่มีความแตกต่างจากคฤหัสถ์ตรงที่ศีลข้อ ๑๐ เพราะบรรพชิตย่อมไม่เกี่ยวข้องกับทัรพย์โดยเฉพาะเงินทอง ศีล ๑๐ นี้ถ้าบุคคลทั่วไปมีความประสงค์จะประพาศิปฏิบัติก็ย่อมสมทานได้ด้วยเช่นกัน

ง. ศีล ๒๒๗

พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบท ๒๒๗ ข้อสำหรับภิกษุในพระพุทธศาสนา เรียกว่า ปาฏิโมกขสังวรศีล^{๓๖} “หลักการที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบท ค่อยมีมาโดยลำดับตามเหตุอันเกิดขึ้น ซึ่งเรียกว่าวณิทานบ้าง ปกรณ์บ้าง เมื่อใดความเสียหายเกิดขึ้น เพราะภิกษุรูปใดทำอย่างใดอย่างหนึ่ง เมื่อนั้นพระพุทธองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบท” และทรงลงโทษแก่ภิกษุผู้ล่วงละเมิดตามความผิดไว้หนักบ้างเบาบ้าง เรียกว่าอาบัติ (ความต้องการ) ดังนั้นสิกขาบทที่มากในพระปาฏิโมกข์มี ๒๒๗ ข้อ ได้แก่

^{๓๕} จุ.พ. (บาลี) ๒๕/๒/๑.

^{๓๖} วิสุทฺธิ. (บาลี) ๑/๑๕.

ปาราชิก ๔, สังฆาทิเสส ๑๓, อนิยต ๒, นิสัคคียปาจิตตีย์ ๓๐, ปาจิตตีย์ ๙๒, ปาฏิเทสนียะ ๔, เสขียะ ๓๕, อธิกรณสมณะ ๗

พระวินัยบัญญัติที่ปรากฏในพระปาฏิโมกข์ มีวัตถุประสงค์หรือความมุ่งหมายที่เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติสำหรับพระภิกษุ เพื่อป้องกันความเสียหายอันจะเกิดแก่ภิกษุหรือเกิดแก่สงฆ์หมู่ใหญ่ ความมุ่งหมายหลักก็คือ เพื่อความเรียบร้อยแห่งสงฆ์ในพระพุทธศาสนา

๓.๓.๒ การรักษาศีลตามที่ปรากฏในวิมานวัตถุ

บุญกิริยาวัตถุ มีนัยสำคัญในเชิงกว้างมีความหมายครอบคลุมทั้งที่เป็นบุญ (ทาน) ศีล และภาวนา ส่อถึงความดีขั้นที่ประณีตขึ้นไปจากรูปแบบ พิธีกรรม หรือการกระทำความดีต่างๆ ไป ตัวอย่างเช่น

๑. **หลักทาน** คือ ถึงพร้อมด้วยวัตถุสัมปทา ปัจจัยสัมปทา เจตนาสัมปทา และคุณภาพเรกสัมปทา ซึ่งได้กล่าวไว้แล้วในข้างต้น

๒. **หลักศีล** คือ การรักษาศีล ๕ กัถิ ศีล ๘ หรืออุโบสถศีลกัถิ คือความตั้งใจงดเว้นจากบาปอกุศลทั้งหลายย่อมส่งผลให้อยู่เป็นสุขในปัจจุบัน ตายแล้วให้เกิดในสุคติโลกสวรรค์จนบรรลุนิพพาน ทำให้หยุดการเวียนว่ายตายเกิดได้ในที่สุด

๓. **หลักภาวนา** คือ เจริญสมถกัมมัฏฐานเพื่อให้ได้สมาธิเกิดกัมมัฏฐาน แล้วใช้สมาธิและภาวนาฐานเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน คือใช้ปัญญาขณะจิตว่างพิจารณาสภาวธรรมต่างๆ ให้เห็นแจ้งตามความเป็นจริงจนบรรลุนิพพานชั้นสูงสุด คือ พระนิพพาน

ฉะนั้น จึงมิใช่เรื่องแปลกที่ผู้ให้ทาน รักษาศีลและภาวนาได้รับอานิสงส์มากมาย เห็นบ้านนี้ดังตัวอย่างสำหรับผู้รักษาศีล ย่อมมีวิมานตามบุญกุศลต่างๆ กัน สมด้วยพุทธพจน์ที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย วัชระชาดก วัชระชาดก ๑๖

๓.๓.๒.๑ การรักษาศีล ๕

มีตัวอย่างผู้ได้รับศีล ๕ ในวิมานวัตถุ ดังต่อไปนี้

ตัวอย่างเช่น อุตตราวิมาน^{๓๖} คือวิมานที่เกิดขึ้นแก่นางอุตตรา ใจความลำดับที่สื่อถึงสาเหตุก็คือว่า เมื่อก่อนดิฉันยังครองเรือนอยู่ดิฉันไม่มีความไม่มีความตระหนี่ ไม่ดีเสมอ ไม่โกรธริษยา อยู่ในโอวาทของสามีไม่ประมาทเป็นนิจในวันอุโบสถ ข้าพเจ้าเข้าจำอุโบสถอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ ตลอดวัน ๑๔ ค่ำ วัน ๑๕ ค่ำ และวัน ๘ ค่ำ แห่งปีกัษ และตลอดปาฏิหาริย์ปีกัษ (วันรับวันส่ง) สำรวมในศีล ระมัดระวัง จำแนกทาน เข้าอยู่ประจำ เว้น

^{๓๖} ขุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๑๕/๑๕-๑๖.

จากปาณาติบาต, งดเว้นจากความเป็นขโมย ไม่ประพฤติดลวงประเพณี เว้นจากการพูดเท็จ ห่างไกลจากดื่มน้ำเมา ยินดีในสิกขาบททั้ง ๕ ดิฉันเป็นผู้ลาดในอริยสังขารเป็นอุบาสิกาของพระโคม ผู้มีจักขุทรงพระยศ ดิฉันนั้นเป็นผู้มียศโดยยศ เพราะศีลของตนเอง ดิฉันได้เสวยผลบุญแห่งบุญของตนอยู่จึงมีสุขใจสุขกายไร้โรคา เพราะบุญนั้น ดิฉันจึงมีวรรณะเช่นนี้

๓.๓.๒.๒. การรักษาศีลอุโบสถ

คำว่าอุโบสถเป็นศัพท์บัญญัติทางพระพุทธศาสนา มี ๒ ประเภท^{๓๘} คือ

๑. อุโบสถสำหรับภิกษุสงฆ์ ได้แก่ การสวดปาฏิโมกข์ของพระภิกษุสงฆ์ทุกครั้งเดือน คือวันขึ้น ๑๕ ค่ำ แรม ๑๕ ค่ำ ของทุกๆครั้งเดือน โดยการเรียกการประชุมสวดปาฏิโมกข์ (การทำอุโบสถ) อุโบสถสังฆกรรมเพื่อเป็นเครื่องซักฟอกตรวจสอบความบริสุทธิ์ทางพระวินัยบัญญัติของพระสงฆ์ทั้งหลาย ทั้งที่เป็นอุโบสถสามเณรและพระสงฆ์เพื่อเป็นพุทธบัญญัติและจัดเพื่อศีลสิกขา คือการศึกษาในอริยศีล คือปฏิบัติสำหรับฝึกฝนอบรมในทางความประพฤติขั้นสูง ได้แก่ ปาฏิโมกข์สังวรศีล ศีลในการดำรงในพระปาฏิโมกข์ เว้นที่ข้อพระพุทธเจ้าทรงห้ามทำตามข้อที่พระพุทธเจ้าอนุญาต นอกจากพระพุทธเจ้าแล้วก็ไม่มีใครสามารถบัญญัติได้

๒. อุโบสถสำหรับคฤหัสถ์ แปลว่าการอยู่จำ การเข้าจำ หมายถึงการรักษาศีล ๘ และบำเพ็ญข้อปฏิบัติอย่างอื่นที่สมควรมีพึงพระธรรมเทศนาเป็นต้นของคฤหัสถ์อันมีลักษณะเป็นการอยู่จำ คือหยุดประกอบกิจการงานของฆราวาส เช่น ทำนา ทำไร่ เป็นต้น ชั่วคราวเพื่อบำเพ็ญกุศลกรรมทำความดีพิเศษตามหลักพระพุทธศาสนาในกาลที่กำหนดนิยม คือ วันขึ้นแรม ๘ ค่ำ วันเพ็ญ ๑๕ ค่ำ วันดับ ๑๔-๑๕ ค่ำ

อุโบสถที่จะกล่าวรายละเอียดในที่นี้ คือ อุโบสถสำหรับคฤหัสถ์ ซึ่งเป็นเรื่องของกุศลกรรมที่สำคัญของพุทธบริษัท

ในพระไตรปิฎกและอรรถกถาเป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่าอุโบสถนั้นมีปฏิบัติกันมาก่อนแล้ว และเป็นชื่อของวันที่เจ้าลัทธินั้นๆกำหนดไว้เพื่อความสะดวกในการทำกิจกรรมตามลัทธิตนด้วยการงดอาหาร ต่อมาเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลกจึงทรงบัญญัติอุโบสถศีลอันประกอบด้วยองค์ ๘ พร้อมด้วยไตรสรณคมน์ เพราะฉะนั้นจึงกำหนดอุโบสถตามกาลได้ ๒ ประเภท คือ

^{๓๘} อัง.อุฎฺฐก. (บาลี) ๒๓/๑๓๑/๒๕๓.

๑. อุโบสถนอกพุทธกาล ได้แก่ การเข้าจำศีลด้วยงดอาหารตั้งแต่เที่ยงวันไปแล้ว ในวันที่กำหนด

๒. อุโบสถสมัยพุทธกาล ได้แก่ อุโบสถที่เป็นพุทธบัญญัติ อันประกอบด้วย สรรณคมน์และองค์ ๘ มีปาณาติปาตา เวรมณี (เจตนางดเว้นจากทำชีวิตสัตว์ให้ตก ล่วง) เป็นต้น คือ ต้องตั้งอยู่ในสรณคมน์ก่อนแล้วจึงรักษาศีล ๘ หรืออุโบสถ

ประเภทแห่งอุโบสถศีลตามวันที่กำหนดรักษา มี ๓ ประเภท

๑. ปกติอุโบสถ อุโบสถตามปกติ หมายถึง อุโบสถที่รักษาตามปกติชั่ววันหนึ่ง กับคืนหนึ่ง

๒. ปฏิชาครอุโบสถ อุโบสถของผู้อยู่ ได้แก่ อุโบสถที่รักษาครั้งหนึ่งๆ ถึง ๓ วัน คือ รักษาในวันอุโบสถตามปกติวันหลังเป็นวันรับและ ๒ คืน วันที่ ๓ ก็เป็นวันส่ง

๓. ปาฏิหาริย์อุโบสถ อุโบสถที่พึงทำไป คือ อุโบสถศีลที่รักษาตลอดปาฏิหาริย์

มีตัวอย่างของผู้รักษาศีลตามที่ปรากฏในวิมานวัตถุ ดังนี้

ตัวอย่างที่ ๑ เรื่อง กัททิตถิกาวิมาน^{๓๕} ใจความว่า เป็นวิมานที่เกิดขึ้นแก่ทาง กัททิตถิกาอุบาสิกา เพราะขณะเป็นมนุษย์เธอได้ฟังธรรมปฏิบัติอยู่ในกุศลกรรมบถ เช่น ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ เป็นต้น ตลอดจนเป็นผู้รักษาอุโบสถศีลประจำและได้ถวายภัตตาหารแก่ท่านสารีบุตรเถระและท่านมหาโมคคัลลานะ นางจึงได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ที่วชมสวนนันทวันอันรื่นรมย์

ตัวอย่างที่ ๒ เรื่องอุโบสถาวิมาน^{๓๖} คือวิมานที่เกิดแก่นางอุโบสถอุบาสิกา นางเป็นคนเมืองสาเกตุ และได้ปฏิบัติธรรมรักษาศีลอุโบสถศีลเป็นประจำและยังได้ถวายทานแก่พระอริยะสงฆ์ด้วยความเคารพ แต่เป็นผู้มีจิตผูกพันกับทิพยสมบัติในสวนนันทวันชั้นดาวดึงส์จนเกินไป ไม่ได้ปฏิบัติธรรมให้สูงขึ้น ภายหลังเมื่อสิ้นชีวิตไปแล้ว นางจึงไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ๖๐,๐๐๐ ปีทิพย์ แล้วกลับมาเกิดในมนุษย์โลกและนางก็ได้บรรลุโสดาปัตติผลในภพที่เกิดนั้น

^{๓๕} จุ.วิ.(ไทย) ๒๖/๒๒/๒๖.

^{๓๖} จุ.วิ.(ไทย) ๒๖/๒๔/๒๕-๓๐.

ตัวอย่างที่ ๓ เรื่องนาควิมาน^{๔๑} ใจความโดยย่อว่า เป็นมนุษย์ในหม่อมมนุษย์ได้ เป็นอุบาสกของพระผู้มีจักษุเป็นผู้งดเว้นจากปาณาติบาต งดเว้นจากอทินนาทาน ไม่ดื่ม น้ำเมาไม่กล่าววาเท็จและยินดีในภรรยาของตนมีจิตใจเลื่อมใสและบริจาคข้าวน้ำอันไพบุลย์ โดยเคารพและได้รักษาศีลอุโบสถ ฟังธรรมเป็นประจำเพราะบุญนั้นผลนี้ จึงทำให้ได้วิมาน อย่างที่เห็น

ฉะนั้น สาระสำคัญของศีล จึงสำคัญสามารถที่จะทำใ้บุคคลมาเกิดเป็นมนุษย์ที่มีคุณธรรม และไปจุติเป็นเทวดาในวิมาน ได้รับอานิสงส์ของศีลตามฐานะที่ตนปฏิบัติได้จริง เช่น คฤหัสถ์มีศีล ๕ พระภิกษุมีศีล ๒๒๗ เป็นต้น ศีล จึงยังประโยชน์แก่บุคคลทั้งในโลกนี้ คือ ได้รับความเอ็นใจว่าตนไม่ได้กระทำความผิดด้านศีลธรรม แม้ในโลกหน้าก็เชื่อว่าตนได้บำเพ็ญ ศีลอย่างเต็มสามารถแล้ว

๓.๔ การปฏิบัติธรรมตามแนวพุทธธรรม

การปฏิบัติธรรม เป็นอีกแนวทางการทำบุญในพระพุทธศาสนา แต่ไม่ได้ใช้ วัตถุเหมือนการให้ทาน เพียงแต่จะต้องระมัดระวังจิตใจให้อยู่เป็นปกติเกิดศรัทธาในบุญกุศล ทั้งหลาย ในงานวิจัยนี้ หมายถึงการปฏิบัติของเหล่าเทวดาในวิมานวัตถุ เช่น บางตนมีจิต ศรัทธาในพระรัตนตรัยแล้วฟังธรรมสำเร็จธรรมเป็นพระโสดาบันบุคคล เป็นต้น ดังจะได้นำเสนอในรายละเอียดต่อไป

๓.๔.๑ ความหมายของการปฏิบัติธรรม

คำว่า “ธรรม” (Dhamma) หมายถึงสภาพที่ทรงไว้ ซึ่งความจริงธรรมชาติ ศีลธรรม นอกจากนั้น คำว่า “พระธรรม” (The Doctrine) ยังหมายถึงคำสั่งสอนของ พระพุทธเจ้าที่พระองค์ได้ตรัสไว้แล้ว เหมือนธรรมที่พระองค์ได้ตรัสไว้แล้วมีลักษณะ ๖ อย่าง^{๔๒} คือ

- ๑) เป็นธรรมที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ดีแล้ว
- ๒) เป็นธรรมที่ผู้ปฏิบัติพึงเห็นด้วยตนเอง
- ๓) ไม่ขึ้นอยู่กับกาลเวลา
- ๔) ควรเรียกให้มาคู่

^{๔๑} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๔๑/ ๕๘.

^{๔๒} อัง.มกฺก. (บาลี) ๒๒/๒๘๑/๓๘๑.

๕) ควรน้อมเข้ามา

๖) อันวิญญูชนพึงรู้ได้เฉพาะตนเอง

โดยแบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ รูปธรรม – นามธรรม นอกจากนั้น ก็จัดเป็น

๑. โลกียธรรม ธรรมที่เป็นวิสัยของโลก

๒. โลกุตตรธรรม คือ มรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑ ซึ่งเป็นธรรมอันมิใช่วิสัยของโลก^{๔๓}

อย่างไรก็ตาม คุณค่าของพระธรรม ก็คือ ทำให้ผู้ปฏิบัติตามสมควรแก่ธรรม ย่อมได้รับอานิสงส์โดยไม่ตกไปในที่ชั่ว ได้รับแต่ความสุขความเจริญแก่การปฏิบัติโดยส่วนเดียว ส่วนบุคคลบางคนประพฤติปฏิบัติธรรมอยู่ แต่ถึงความพินาศ หรือความเสียหายต่างๆ เช่น ถูกราชภัย อัคคีภัย อุทกภัย หรือโจรภัย เป็นต้น นั้นอาจเป็นเพราะอกุศลกรรมเก่าที่เขาได้กระทำไว้ในปางก่อนตาให้ผลทันในอภัพชาติปัจจุบัน หรือเป็นเพราะได้กระทำความเสียหายอันเป็นสาเหตุแห่งกรรมนั้นๆ อีกอย่างหนึ่ง เพราะกรรมอย่างหนึ่งๆ ย่อมมีคุณานิสงส์จำเพาะข้อนั้นๆ มิใช่ว่าประพฤติปฏิบัติธรรมอย่างหนึ่งแล้วจะคุ้มโทษภัยไปได้ทั้งหมด คำว่า “ชั่ว” จำแนกออกเป็น ๒ ประเภท คือ (๑) **ที่ชั่วในภพนี้** ได้แก่ พันธนาการ (เรือนจำ) ราชภัย อัคคีภัย และโจรภัย ตลอดจนถึงความทุกข์ยากต่างๆ และ (๒) **ที่ชั่วในภพหน้า** ได้แก่ อบายภูมิ คือ การตายไปเกิดอยู่ในที่อันหาความเจริญมิได้ มีแต่ความเสื่อมฝ่ายเดียว มี ๔ ภูมิ ได้แก่ นรก สัตว์ดิรัจฉาน เปรต และอสุรกาย^{๔๔}

ฉะนั้น การปฏิบัติธรรม หมายถึงการปฏิบัติตามธรรมที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาน้อมนำธรรมมาประพฤติปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวัน หลักธรรมที่ชาวพุทธที่นำมาปฏิบัติ นั้น มีทั้งระดับต้น ระดับกลางและระดับสูง หรือมี ๓ ชั้น ๓ ระดับ คือ ธรรมะระดับต้น ธรรมะระดับกลาง ธรรมะระดับสูง^{๔๕}

ธรรมะระดับต้น ได้แก่ ธรรมะขั้นพื้นฐานหรือธรรมะระดับศีลธรรมสำหรับควบคุมวิบากกรรมกิเลสที่แสดงออกทางกายและวาจา ซึ่งชาวพุทธทุกคนควรมีประจำจิต เช่น การมีหิริโอตตัปปะ การรักษาศีล ๕ ศีล ๘ หรืออุโบสถศีล การละเว้นทวาริต ๓ ประพฤติสุจริต ๓ หรือประพฤติตามหลักกุศลกรรมบถ ๑๐ การมีพรหมวิหารธรรม ๔ การมี

^{๔๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๖๕.

^{๔๔} แก้ว ชิตตะขบ, **คู่มือพุทธศาสนิกชน**, หน้า ๓๑.

^{๔๕} อภิญาวัฒน์ โพธิ์สาน, **พุทธศาสน์แนวปฏิบัติเพื่อชีวิต** (Buddhism Practices for a life), หน้า ๒๑๔.

หลักธรรมสังคหัตถุธรรม ๔ คือ โอบอ้อมอารี วาจาไพเราะ สงเคราะห์ประชาชน วางตนสม่ำเสมอ และการมีหลักธรรม สำหรับผู้ครองเรือนหรือฆราวาสธรรม ๔ คือ ความซื่อตรงต่อตนเองและผู้อื่น ความรู้จักบังคับข่มจิตข่มใจของตนเอง ความรู้จักถอนอกถกถั่น และ ความรู้จักเอื้อเฟื้อ สละให้เป็นและสละความชั่ว เป็นต้น

ธรรมะระดับกลาง ได้แก่ ธรรมะระดับสมาธิเป็นหลักธรรมที่มุ่งอบรมจิตใจให้สงบจาก ปริยภูฐานกิเลสที่รุนแรงใจ โดยอาศัยหลักการทำสมาธิ ซึ่งเรียกว่า การเจริญสมถกัมมัฏฐาน ซึ่งเป็นกระบวนการฝึกฝนพัฒนาจิตให้สงบปลอดจากปริยภูฐานกิเลส คือ นิวรณ์ ๕ อย่างที่เป็นเครื่องขวางกั้นจิตมิให้บรรลุคุณธรรมความดี คือ กามฉันทะ ความยินดีติดใจ กามคุณลุ่มหลงสยบตกอยู่ในอำนาจของรูปที่สวยงาม เสียงที่ไพเราะ กลิ่นที่หอมรัญจวนใจ รสที่อร่อย สัมผัสที่นุ่มสบาย พยาบาทความคิดกระทำ การเบียดเบียนทำร้ายทำลายผู้อื่นด้วยความอาฆาตเค้นขุ่นเคือง ถีนะมิทระ ความหุดหือแท้เชิงซึม ความซึมเศร้าเหงาหงอย ความเบื่อหน่ายทอดลอย ความง่วงเหงาหาวนอนไม่อยากประกอบจิตบำเพ็ญกุศล อุทธัจจกุกุจจะ ความฟุ้งซ่านและรำคาญใจ ความเครียดความแข็งในสิ่งที่ได้กระทำในภาวะที่เป็นอยู่ และวิกิจจนา ความลึกลับสงสัยในคุณธรรมความดี ความไม่แน่ใจความไม่เชื่อมั่นในพระรัตนตรัยและผลของกรรม เมื่อคนเราได้ฝึกจิตให้เป็นสมาธิตามหลักเจริญกัมมัฏฐาน จิตก็จะปลอดจากนิวรณ์และทำให้มีคุณภาพสูงขึ้นตามลำดับ โดยมีความพร้อมและความสามารถที่จะสรรสร้างกระทำแต่ความดีทั้งแก่ตนและผู้อื่นต่อไป

ธรรมะระดับสูง ได้แก่ ธรรมะระดับปัญญาเป็นหลักธรรมที่มุ่งฝึกฝนจิตให้เกิดปัญญาสามารถเอาชนะ อนุสัยกิเลสที่แอบแนบประจำอยู่ในจิตใต้สำนึก (ภวังค์จิต) ได้อย่างรู้เท่าทัน โดยมีความรอบรู้สภาวะที่เป็นจริงของสรรพสิ่งตามที่มันเป็นหรือตามความเป็นจริง เช่น รู้จักเข้าใจว่าทุกชีวิตที่เกิดมาย่อมมีเกิด แก่ เจ็บ ตาย เสื่อมสลายไปในที่สุดสังขารธรรม คือ สิ่งที่ยังปรุงแต่งทั้งที่มีใจครอง เช่น มนุษย์หรือไม่มีใจครองเช่นแผ่นดิน ล้วนมีสามัญลักษณะ คือ ลักษณะความเปลี่ยนแปลงร่วมที่เหมือนเดิมอยู่ ๓ ประการ ซึ่งเรียกว่า ตกอยู่ภายใต้ไตรลักษณ์ คือ อนิจจตา ความไม่เที่ยง ทุกขตา ความเป็นทุกข์ อนัตตา ความไม่ใช่คน กระบวนการฝึกจิตให้เกิดปัญญาที่สามารถตัดกิเลสที่แอบแฝงทำให้จิตเศร้าหมองต่างๆ ได้อย่างเฉียบพลันนี้เรียกว่า การเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน การปฏิบัติธรรมด้วยการเจริญ

สมณะและวิปัสสนากัมมัฏฐานนี้เป็นเหตุปัจจัยที่สนับสนุนกัน โดยจัดเป็นการเจริญวิปัสญาที่เรียกว่า ภาวนามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการฝึกฝนอบรมจิต^{๔๖}

๓.๔.๒ การปฏิบัติธรรมตามที่ปรากฏในวิมานวัตถุ

จากการวิเคราะห์หลักการปฏิบัติธรรมในทางพุทธธรรมในวิมานวัตถุนั้น พบว่ามี ๕ หมวดใหญ่ ๆ คือ ปฏิสันถาร ๒ , บุญกิริยาวัตถุ , การดูแลมารดาบิดา การบูชาบุคคลและวัตถุที่ควรแก่การบูชา , อนุပ္พพิททา ๕ , อริยสัจ ๔ , พระรัตนตรัย ปัจจัยให้เกิดสัมมาทิฐิ ๒ และวัตถุบท ๗ ประการ โดยมีเนื้อหาสาระที่ผู้วิจัยจะได้นำเสนอดังต่อไปนี้

๓.๔.๒.๑ การมีปฏิสันถาร ๒

เป็นธรรมเนียมอันดีงามในสังคมของชาวพุทธเมื่อมีแขกไปมาหาสู่ถึงบ้านหรือเคหสถานย่อมจัดแจงสิ่งของไว้ต้อนรับ เช่น ข้าวน้ำ อาหาร เป็นต้น ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่เจ้าของบ้านพึงกระทำหรือปฏิบัติต่อแขกผู้มาเยี่ยมเยือน โดยการปฏิสันถารนี้ จัดอยู่ในกลุ่มของหลักธรรมชื่อว่า ทาน หมายถึง การให้ การแบ่งปัน สิ่งที่เป็นวัตถุและมีใช้วัตถุ เพื่ออนุเคราะห์สังเคราะห์ตอบแทนหรือบูชาคุณ โดยมุ่งเจตนาอันบริสุทธิ์เป็นหลักใหญ่ ทานมีองค์ประกอบหลัก ๓ ประการ^{๔๗} คือ ทายก (ผู้ให้) ไทยธรรม (สิ่งที่ให้) และปฏิคาหก (ผู้รับ) ประเภทแห่งทานตามนัยแห่งพระสูตรที่มาหลายแห่ง และการจัดประเภทแตกต่างกันไป เมื่อมุ่งถึงสิ่งที่ให้ จัดเป็น ๒ ประเภท อามิสทานและธรรมทาน ส่วนอภัยทานนั้นในมังคลัตถปิณีได้จัดรวมเข้ากับธรรมทาน^{๔๘}

ในเรื่องนี้ ผู้วิจัย เห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญเป็นอันดับแรกหากมองเจตนาที่เป็นการแสดงความมีน้ำใจและความเอื้อเฟื้อต่อแขก เพราะอาจจะเห็นดเหน้อยในการเดินทางมาเมื่อได้ของต้อนรับจากเจ้าบ้านจะเป็นน้ำ – อาหารที่สมบูรณ์แล้วแม้ก็จะทำต่อไปในข้างหน้าย่อมสำเร็จได้โดยง่าย

ตัวอย่างเช่นเรื่องบุรุษผู้ฆ่าโจรผู้มีเคราแดง ซึ่งมีเรื่องย่อว่า มีบุรุษคนหนึ่งทำอาชีพด้วยเป็นนายเพชรฆาต คือ ฆ่าโจรเป็นอาชีพ พระสารีบุตรเถระ มองเห็นอุปนิสัยในการบรรลุธรรมของเขา จึงไปปรับพิณฆาตที่หน้าบ้านขณะเดียวกันนั้น เขาก็ต้องการที่จะฟังธรรม

^{๔๖} พระสมชาติ ฐิติปัญญา (เครือน้อย), “จริยธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในวรรณกรรมล้านนาเรื่อง “อ้ายร้อยชอด”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

^{๔๗} ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๕๘/๓๘๘.

^{๔๘} มงฺกล. (ไทย) ๓/ ๒.

ด้วยแต่จิตใจสับสนและกระวนกระวายใจด้วยความหิว เนื่องจากทำงานหนักมาตลอดวันและผลของกรรมหนักเบียดเบียนอยู่เสมอจึงไม่อาจจะฟังธรรมให้เข้าใจได้ ฉะนั้น เมื่อพระสารีบุตรเถระรับข้าวยาจกแล้วจึงบอกให้เขากินอาหารก่อน แล้วจึงรับฟังธรรมเทศนาในภายหลัง เขาปฏิบัติตามปรากฏว่าผลที่ได้ คือ ทำให้เขาเกิดศรัทธาและเข้าถึงพระรัตนตรัยตลอดชีวิต ภายหลังเมื่อสิ้นชีวิตจึงได้เสวยบุญด้วยการปฏิสันถารในชั้นสุคติวิมาน

ความหมายของการปฏิบัติธรรมข้อนี้ คือ “ปฏิสันถาร” หมายถึง การต้อนรับ การรับรองหรือการทักทายปราศรัย แบ่งออกเป็น ๒ ประการ^{๔๘} ได้แก่

- ๑) อามิสปฏิสันถาร คือ การต้อนรับด้วยวัตถุสิ่งของ
- ๒) ธรรมปฏิสันถาร คือ การต้อนรับด้วยธรรมหรือโดยธรรม^{๔๙}

ตัวอย่างในการแสดงปฏิสันถาร ๒ มีอุทาหรณ์ดังต่อไปนี้

๑. ในจตุตถปฏิภุวิมาน ได้กล่าวถึงหญิงคนหนึ่งชาวเมืองราชกฤห์ เพราะได้ทำ อามิสปฏิสันถาร ด้วยการจัดตั้งถวายแด่พระเถระผู้เป็นพระอรหันต์รูปหนึ่งแล้วให้นั่งฉันภัตตาหารที่เรือนตนภายหลังที่สิ้นชีวิตแล้วไปเกิดในวิมาน^{๕๐}

๒. ในสิริมาวิมาน คือ วิมานของนางสิริมา ในสวรรค์ชั้นนิมมานรดี เพราะได้ฟังธรรมจากพระผู้มีพระภาคเจ้าที่เป็นธรรมปฏิสันถาร และได้บรรลุโสดาปัตติผลในคราวเดียวกันกับนางอุตตราบรรลุสุกิตาผลหลังจากนั้น นางก็ได้ถวายสลากภัตแด่พระสงฆ์วันละ ๘ เป็นอามิสปฏิสันถารเป็นประจำในขณะที่เป็นมนุษย์^{๕๑}

ในกรณีที่ ๒ นี้ หากวิเคราะห์แล้วจะเห็นว่าการต้อนรับปฏิสันถารของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้นจึงเป็นธรรมปฏิสันถาร คือ การต้อนรับโดยธรรม หมายถึง เมื่อมีผู้ปรารถนาจะฟังธรรม พระพุทธเจ้าก็ทรงแสดงธรรมอันสมควรแก่อุปนิสัยของบุคคลนั้นๆ แต่ผลที่เกิดจากการแสดงธรรมได้ปรากฏแก่นางสิริมาผู้ฟังธรรมกระทั่งได้บรรลุโสดาปัตติผลดังกล่าวดังกล่าวแล้ว

^{๔๘} อัง.ทุก. (บาลี) ๒๐/๓๕๗/๑๑๖.

^{๔๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๓๘.

^{๕๐} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๔/๔.

^{๕๑} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๑๖/๑๖-๑๘.

๓.๔.๒.๒. การปฏิบัติธรรมเพื่อยกระดับจิต

คำว่าปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนาจะต้องมีความหมายครบทั้งศีล สมาธิ และ ปัญญาอันเป็นตัวแท่งของการปฏิบัตินั้น แต่ตามความเข้าใจของคนทั่วไปเมื่อพูดถึงคำว่า “ปฏิบัติ” มักจะเน้นไปในเรื่องของการทำสมาธิหรือการฝึกสมาธิอย่างเดียว

ก. หลักไตรสิกขา^{๕๓}

ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา นี่เป็นกระบวนการศึกษา ปฏิบัติ พัฒนาคนให้เจริญงอกงามด้วยคุณความดีต่างๆ ในพระพุทธศาสนาทั้งหมด โดยจัดลำดับเรียงจากข้างนอกไปหาข้างใน หรือจากส่วนหยาบไปหาส่วนละเอียด กล่าวคือศีลอยู่ที่ตัวของเราที่มองเห็นคือตัวของเราที่แสดงออกมาภายนอกทางกายและวาจา ถ้ากระทำทางกายก็เป็นกายกรรม ถ้าเป็นทางวาจาคือคำพูดก็เป็นวจีกรรม แม้ว่าทั้งหมดนั้นจะออกมาจากใจคือ เจตนาแก่การกำหนดศีลนั้น กำหนดที่พฤติกรรมซึ่งแสดงออกมาทางกายและวาจา ส่วนสมาธิจะอยู่ลึกเข้าไปข้างในที่มองไม่เห็น คือสามารถมองเห็นที่กายหรือวาจา แต่อยู่ที่จิตใจและปัญญาเป็นขั้นอาศัยจิตที่เป็นสมาธิทำงาน คือ เมื่อใช้จิตนั้นทำงานให้เกิดความรู้ความเข้าใจสิ่งทั้งหลาย ก็เกิดปัญญารุ่งขึ้นเป็นส่วนที่มาเสริมเพื่อปรับปรุงคุณภาพของจิตใจ แล้วจิตใจที่มีความรู้มีปัญญาก็นำเอาความรู้นั้นมาใช้ปรับปรุงคุณภาพชีวิตด้านกายวาจาให้ดียิ่งขึ้นอีกต่อหนึ่ง^{๕๔}

หลักไตรสิกขา นิยมเรียกอีกอย่างหนึ่ง คือ บุญกิริยาวัตถุ ๓ ประการ คือ การให้ทาน การรักษาศีล และการบำเพ็ญจิตภาวนา หรือเรียกว่า ทาน-ศีล-ภาวนา^{๕๕}

๑. ทานมัย คือ การให้ทานแบ่งปันผู้อื่นด้วยสิ่งของไม่ว่าจะให้ใครก็เป็นบุญ (ทานมัย) การให้เป็นการช่วยขัดเกลาคความเห็นแก่ตัว ความคับแค้น ความตระหนี่ถี่เหนียว และความยึดถือในวัตถุ สิ่งของที่แบ่งปันออกไปก็เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น

๒. ศีลมัย การรักษาศีลจักเป็นบุญเป็นการฝึกฝนที่จะลด ละ เลิกความชั่วไม่ไปเบียดเบียนใครมุ่งที่จะทำความดีเพื่อเพื่อแผ่ผู้อื่นเป็นการหล่อเลี้ยงบ่มเพาะให้เกิดความดีงาม และพัฒนาคุณภาพชีวิตไม่ให้ตกต่ำซึ่งคำว่า “ศีล” มีสาระสำคัญอยู่ที่เจตนาหรือความประสงค์ที่จะเว้นซึ่งเรียกว่า วิริยะ คือ (การเว้นจากทุจริต, การเว้นจากกรรมชั่ว)

^{๕๓} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๒๒๘/๒๓๑.

^{๕๔} ชินวินานะ, อภิสัทธมมรรคและปรหมัตตมัญญุสามหาฎีกา ฉบับภาษาไทย, (กรุงเทพมหานคร: สัมฤทธิ์การพิมพ์, ๒๕๒๕), หน้า ๒-๓

^{๕๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๐๕-๑๐๖.

๓. **ภาวนามัย** คือ การฝึกกรรมฐานหรือเจริญภาวนามัยจึงเป็นการกระทำกุศลกรรมชนิดหนึ่ง โดยเฉพาะมโนกรรมต่างจากกรรมทั่วไปตรงที่เป้าหมายการกระทำเป็นไปเพื่อความสิ้นภพชาติสิ้นทุกข์ ไม่ต้องไปเกิดในแหล่งกำเนิดใดอีก เนื่องจากจิตอิงอาศัยอารมณ์จึงเกิดขึ้นได้และธรรมชาติของจิตมีความสัปดาห์ไปตามอารมณ์ของอายนะ ๑๒ และอุปกิเลส ๑๖ ไม่อาจหยุดนิ่งเพื่อการพิจารณาแม้ชั่วครู่ จึงจำเป็นต้องใช้อุบายบางอย่างเพื่อลดความสัปดาห์โดยหาสิ่งที่ไม่เป็นโทษให้จิตอิงอยู่อุบายว่านี่คือที่มาของกิจกรรมที่เรียกว่ากรรมฐาน

คำว่า ภาวนา นั้นเป็นอุบายฝึกจิตโดยแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท^{๕๖} ได้แก่

(๑) **สมถภาวนา** คือ **อุบายสงบใจ** หมายถึง อาศัยวิธีการท่องถ้อยคำบางอย่างซ้ำ ๆ กันและบังคับตนเองในลักษณะการสร้างแนวคิดเกี่ยวกับคำนั้น สิ่งที่เราสร้างขึ้นไม่ว่าจะเป็นแนวคิดความคิดหรือภาพพจน์ของคำนั้นๆ ล้วนเป็นองค์ประกอบของความสงบที่เรียกว่าสมถกรรมฐาน

(๒) **วิปัสสนาภาวนา** คือ **อุบายเรื่องปัญญา** หมายถึง อาศัยความรู้สึกรู้ตัวที่มีอยู่รู้ถึงการสัมผัสทางทวารทั้ง ๖ รู้ถึงปรากฏการณ์ทางจิตขณะร่างกายกระทบสิ่งเร้าเฝ้าติดตามการรับนี้ด้วยความตั้งใจ เมื่อมีความตั้งใจอยู่ที่การรับรู้กระทบความคิดต่าง ๆ ก็จะถูกตัดออกไปจนไม่สามารถสอดแทรกเข้ามาได้ไม่เปิดโอกาสให้มีการก่อตัวของแนวคิดภาพลักษณ์หรือความคิดใด ๆ ตามมาเท่ากับเป็นการรู้เท่าทันกระบวนการที่เกิดขึ้นโดยตรงในทันทีที่เกิดขึ้นจึงไม่เกิดการบิดผันใด ๆ ทางด้านความคิดนี้ คือ ส่วนของกิจกรรมที่เรียกว่า วิปัสสนากรรมฐาน ด้วยเหตุผลนี้ การเจริญภาวนาจึงจัดเป็นบุญและเป็นการพัฒนาจิตใจและปัญญาทำให้จิตใจสงบไม่มีกิเลส ไม่มีเรื่องเศร้าหมอง เห็นคุณค่าสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง ผู้ที่ภาวนาอยู่สมอ่อมเป็นหลักประกันว่าจิตจะมีความสงบ ชีวิตมีความสุข คุณภาพชีวิตดีขึ้นสูงขึ้น

ตัวอย่างเช่นเรื่องอุตตราวิมาน^{๕๗} คือ วิมานที่เกิดขึ้นแก่อุตตรา (ธิดาของปุลณเศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์) ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพราะขณะเป็นมนุษย์ นอกจากเธอจะได้รักษาอุโบสถศีลและ ฟังธรรม แล้วยังปฏิบัติธรรม คือทำสมาธิเจริญวิปัสสนาภาวนาจนกระทั่งบรรลุสัททาคามีผล

^{๕๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๗๕/๒๕๐.

^{๕๗} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๑๕/๑๕-๑๖.

สาระสำคัญของภาวนามัย พบว่า เป็นวิธีการฝึกฝนจิตของมนุษย์ให้มีสติสัมปชัญญะที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และเหมาะแก่การทำงานทุกอย่าง เพราะเมื่อจิตมีสมาธิตั้งดำรงมั่นคงย่อมเป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อหน้าที่การงานทุกประเภท และนอกจากนั้นก็จะเป็ประโยชน์และมีอานิสงค์เพิ่มพูนปัญญาอีก ก็คือ การฟังธรรมหรือธรรมภาวนามัยเป็นการบ่มเพาะสติปัญญาให้สว่างไสว ฟังธรรมะ ฟังเรื่องที่ดีมีประโยชน์ต่อสติปัญญาหรือมีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตที่ดี เพื่อขัดเกลากิเลสไม่ให้เกาะเกี่ยวที่จิต

ข. หลักพระรัตนตรัย

พระพุทธคุณของพระพุทธเจ้า^{๕๘} ด้วยองค์คุณ ๘ ประการด้วยลักษณะน้อมระลึกพระพุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ หรือน้อมระลึกถึง “นวหรรษคุณ” แปลว่า คุณของพระพุทธเจ้าผู้เป็นพระอรหันต์ ๘ ประการเมื่อย่อลงแล้วก็เหลือเพียง ๓ ลักษณะได้แก่

- ๑) ปัญญาธิคุณ พระคุณอย่างยิ่ง คือ พระปัญญา
- ๒) วิสุทธิคุณ พระคุณอย่างยิ่ง คือ ความบริสุทธิ์
- ๓) กรุณาธิคุณ พระคุณอย่างยิ่ง คือ พระมหากรุณา^{๕๙}

ในพระคุณ ๓ นี้ข้อที่เป็นหลักและกล่าวถึงทั่วไปในคัมภีร์ต่างๆ มี ๒ คือ ปัญญาและกรุณา ส่วนวิสุทธิเป็นพระคุณเนื่องอยู่ในพระปัญญาอยู่แล้ว เพราะเป็นผลเกิดเองจากการตรัสรู้ของพระองค์ท่าน ส่วนคุณค่าทางการปฏิบัติของหลักพระรัตนตรัย ซึ่งสะท้อนให้เห็นแนวคิดบางประการที่อาจนำไปสู่การประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อให้ได้คุณค่าทางการปฏิบัติจากการนับถือพระรัตนตรัย ๓ ประการ^{๖๐} ดังนี้

๑. การนำหลักพระรัตนตรัยมาเป็นแนวปฏิบัติพัฒนาตน

หลักพระรัตนตรัย เป็นการสะท้อนถึงการก้าวหน้าขึ้นของความดีมนุษย์ ที่มีให้ผูกพันตนอยู่กับสิ่งเหนือธรรมชาติในฐานะที่เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่จะอำนวยผลต่างๆ ให้ ถ้าตนยอมจำนนและจงรักภักดียึดถือเป็น “ที่พึ่ง” ด้วยการอ้อนวอนขอให้ช่วย มนุษย์ในสมัยก่อนพุทธกาลคิดอะไรไม่ออกบอกอะไรไม่ได้ และอยากจะพ้นไปจากทุกข์ ก็ยกคำตอบสุดท้ายให้กับสิ่งต่างๆ ที่ตนเชื่อกันว่าศักดิ์สิทธิ์ ประจบเอาใจเพื่อหวังพึ่งสิ่งเหล่านี้ พระพุทธเจ้ามิได้ให้ความสำคัญต่อที่พึ่งภายนอกตัวนี้ โดยทรงมองการพึ่งสิ่งที่ถือกันว่าศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ไม่ว่าจะ

^{๕๘} ม.ม. (บาลี) ๑๒/๕๕/๕๗.

^{๕๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๖๒-๒๖๓.

^{๖๐} อภิญญวัฒน์ โพธิ์สาน, พุทธศาสน์แนวปฏิบัติเพื่อชีวิต (Buddhism Practices for a life), (มหาสารคาม : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๑), หน้า ๕๐.

เป็นต้นไม้อ้อ ภูเขา แม่น้ำ อาราม หรือ สลุปเจดีย์ เป็นต้น ว่ามิใช่ที่พึ่งอันประเสริฐ เหตุเพราะพึ่งสิ่งเหล่านี้แล้ว มิได้ช่วยให้คนผู้พึ่งหลุดพ้นจากทุกข์ได้ แต่พระองค์ให้ความสำคัญกับความสามารถของตัวมนุษย์เองผ่านการเรียนรู้และปฏิบัติฝึกฝนตนว่า เป็นที่พึ่งของบุคคลได้แท้จริง ดังนั้น จึงทรงแนะนำให้บุคคลพึ่งพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะ ซึ่งจัดเป็นที่พึ่งอันประเสริฐ เพราะสามารถทำให้คนผู้พึ่งหลุดพ้นจากทุกข์ได้

๒. การได้หลักตัดสินความเป็นพระอริยบุคคลไปใช้

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์นั้น ทำให้ได้ความรู้ว่าด้วยหลักธรรมอันเป็นเกณฑ์ใช้ตัดสินความเป็นอริยบุคคล เป็น “สาวกสงฆ์” ของพระพุทธเจ้า เมื่อผู้ศึกษาได้รู้และเข้าใจหลักเกณฑ์ได้ดี ก็สามารถนำไปใช้สำรวจตรวจสอบพระภิกษุสงฆ์ที่อ้างตนหรือถูกอ้างตนว่า เป็น “อริยสงฆ์” ได้ ในปัจจุบันพบว่า มีพระภิกษุสงฆ์บางรูปอ้างตนหรือพูดบอกเป็นนัยว่าตนเป็นพระอริยสงฆ์ ทั้งๆ ที่การบอกแก่คนภายนอกจัดเป็น “การพูดอวดอุตริมนุสสธรรม” เป็นอาบัติก็ตาม หรือมีชาวพุทธบางคนเห็นพระภิกษุสงฆ์ที่ปฏิบัติดีบางรูป ก็หลงคิดไปว่าพระภิกษุสงฆ์รูปนั้นๆ เป็นพระอริยะ

๓. การทำตนให้เป็นชาวพุทธที่ดีตามหลักพระรัตนตรัย

เมื่อชาวพุทธปฏิบัติตนว่าเป็น “ชาวพุทธ” ซึ่งแปลว่า “ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานแล้ว” ก็ต้องทำตนให้เป็นผู้มีศีลธรรมประจำใจ และเป็นผู้รู้แบบมีเหตุผลไม่ถือมงคลตื่นข่าว ถือฤกษ์ถือยาม แต่ตรงข้ามสิ่งใดที่ดีแล้วให้ทำได้ทุกเมื่อ ไม่ควรเลือกวันและเวลาทำ และไม่เป็นผู้ตื่นข่าวถือตื่นกระแสนิยมไปตามคำโฆษณาชวนเชื่อวาทะหรือศกคัลลิตีเป็นอริยะ แต่ให้ใช้ปัญญาพิจารณาพิจารณาให้ดีด้วยเหตุด้วยผลเสียก่อนว่าเป็นจริงหรือเท็จจึงค่อยเชื่อ และแสวงหาบุญแต่ในเขตพระพุทธศาสนาเท่านั้น

ตัวอย่างผู้บูชาคุณพระรัตนตรัย

ตัวอย่างที่ ๑ เรื่องปาริฉัตตกวิมาน^{๖๐} คือวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงผู้ใช้มาลัยดอกอโศกบูชาพระคุณของพระพุทธเจ้า นางไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพราะขณะเป็นมนุษย์ เธอได้นำดอกอโศกอันสมบุรณ์ด้วยสีและกลิ่นจากป่าไม้อันธวันเข้าไปโปรยลงบนพุทธอาสน์ ขณะที่พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่

^{๖๐} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๓๕/๕๓.

ตัวอย่างที่ ๒ เรื่องมัญญกุณฑลสมาณ^{๖๒} ผู้ทำใจให้เลื่อมใสในพระพุทธเจ้า เป็นวิมานอันรุ่งเรืองในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เพราะเห็นพระพุทธเจ้าเสด็จมาปรากฏขณะนอนป่วยใกล้จะตาย เกิดความเลื่อมใส เกิดปีติใจได้ถวายอัญชลีกรรมแต่พระผู้มีพระภาคเจ้าครั้งแรกในชีวิต

ค. อนุปฺพพิททา ๕

อนุปฺพพิททา คือ เรื่องที่กล่าวถึงตามลำดับ, ธรรมเทศนาที่แสดงเนื้อความลุ่มลึกลงไปโดยลำดับ เพื่อขัดเกลาอริยาสัยของผู้ฟังให้ประณีตขึ้นไปเป็นชั้น ๆ จนพร้อมที่จะทำความเข้าใจในธรรมส่วนปรมาตม์ ซึ่งอนุปฺพพิททา ๕ ประการ^{๖๓} ได้แก่

(๑) ทานกถา คือ เรื่องทาน, กล่าวถึงการให้ การเสียสละเพื่อแบ่งปันช่วยเหลือกัน

(๒) สิลกถา คือ เรื่องศีล, กล่าวถึงความประพฤติที่ถูกต้องดีงาม

(๓) สัจจกถา คือ เรื่องสัจจะ, กล่าวถึงความสุขความเจริญ และผลที่น่าปรารถนาอันเป็นส่วนดีของกาม ที่จะพึงเข้าถึงเมื่อได้ประพฤติดีงามตามหลักธรรมสองข้อต้น

(๔) กามาทินวกถา คือ เรื่องโทษแห่งกาม, กล่าวถึงส่วนเสีย ข้อบกพร่องของกาม พร้อมทั้งผลร้ายที่สืบเนื่องมาแต่กาม อันไม่ควรหลงใหลหมกมุ่นมัวเมา จนถึงรู้จักที่จะหน่ายถอนตนออกได้

(๕) เนกขัมมานิสังสกถา คือ เรื่องอานิสงส์แห่งความออกจากกาม, กล่าวถึงผลดีของการไม่หมกมุ่นเพลิดเพลินติดอยู่ในกาม และให้มีฉันทะที่จะแสวงความดีงามและความสุขอันสงบที่ประณีตยิ่งขึ้นไปกว่านั้น^{๔๕}

โดยปกติแล้ว พระพุทธเจ้าเมื่อจะทรงแสดงพระธรรมเทศนาแก่คฤหัสถ์ ผู้มีอุปนิสัยสามารถที่จะบรรลุธรรมพิเศษ ทรงแสดงอนุปฺพพิททา ๕ นี้ก่อน แล้วจึงตรัสแสดงอริยสัจ ๔ เป็นการทำใจให้พร้อมที่จะรับ ดุจผ้าที่ซักฟอกสะอาดแล้ว ควรรับน้ำย้อมต่าง ๆ ได้ด้วยดี

ง. อริยสัจ ๔

อริยสัจ คือ ความจริงอันประเสริฐ ความจริงของพระอริยะ ความจริงที่ทำให้ผู้เข้าถึงกลายเป็นอริยะ (The Four Noble Truths) ได้แก่

^{๖๒} จุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๘๑/๑๐๘-๑๑๐.

^{๖๓} วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๗/๓๒, ที.สี. (ไทย) ๕/๒๓๗/๑๘๕.

๑) ความทุกข์, สภาพที่ทนได้ยาก, สภาพที่บีบคั้น ขัดแย้ง บกพร่อง ขาดแก่นสาร และความเที่ยงแท้ไม่ให้ความพึงพอใจแท้จริง, ได้แก่ ชาติ ชรา มรณะ การประจวบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รัก การพลัดพรากจากสิ่งที่รัก ความปรารถนาไม่สมหวัง โดยย่อว่าอุปทานขันธ ๕ เป็นทุกข์

๒) ทุกขสมุทัย เหตุเกิดแห่งทุกข์, สาเหตุให้ทุกข์เกิด ได้แก่ ตัณหา ๓ คือ กามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา

๓) ทุกขนิโรธ ความดับทุกข์ ได้แก่ ภาวะที่ตัณหาดับสิ้นไป, ภาวะที่เข้าถึงเมื่อกำจัดอวิชชา สำรอกตัณหาสิ้นแล้ว ไม่ถูกต้อง ไม่ติดข้อง หลุดพ้น สงบ ปลอดโปร่ง เป็นอิสระ คือนิพพาน

๔) ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา คือ ปฏิปทาที่นำไปสู่ความดับแห่งทุกข์, ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่ อริยอัฏฐังคิกมรรค หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า ทางสายกลาง มรรคมืองค์ ๘ นี้ สรุปลงในไตรสิกขา คือ สีล สมาธิ ปัญญา ๔๖

อริยสัง ๔ นี้ เรียกกันสั้น ๆ ว่า ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค การแสดงอริยสัง ๔ นี้ มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สามุกกัถสิกา ธรรมเทศนา แปลตามอรรถกถาว่า พระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทรงหยิบยกขึ้นถือเอาไว้ด้วยพระองค์เอง คือ ทรงเห็นด้วยพระสยัมภูญาณ (= ตรัสรู้เอง) ไม่สาธุการณะแก่ผู้อื่น แต่ตามที่อธิบายกันมา มักแปลว่า พระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทรงยกขึ้นแสดงเอง โดยไม่ต้องปรารภคำถามหรือการทูลขอร้องของผู้ฟัง อย่างการแสดงธรรมเรื่องอื่น ๆ ความจริง จะแปลว่า พระธรรมเทศนาขั้นสุดยอดก็ได้ ซึ่งสมกันเป็นเรื่องที่ทรงแสดงท้ายสุดต่อจากอนุปพิทกา ๕ นั้น^{๕๖}

ตัวอย่างเช่นรัชชুমาลวิมาน^{๕๗} คือวิมานที่เกิดขึ้นแต่หญิงชาวกรุงสาวดี ผู้กราบไหว้สักการะเคารพพระพุทธเจ้าในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพราะขณะเป็นมนุษย์ได้พบพระผู้มีพระภาค ขณะที่เขากำลังผูกคอตายเพื่อหนีสภาพคนไข้ ที่ถูกนายผู้หญิงด่าว่าทุบตีอยู่เป็นประจำ เมื่อได้ฟังอนุปพิทกา ๕ และอริยสัง ๔ ก็ได้บรรลุโศดาปัตติผล ยอมกลับไปรับใช้ตามเดิม และเป็นเหตุทำให้นายหญิงและนายชายได้ฟังธรรมจากพระพุทธองค์ด้วย

สรุปได้ว่า การเข้าถึงพระรัตนตรัย แม้ที่สุดเพียงความเชื่อ ความเลื่อมใสในพระพุทธองค์เท่านั้น ก็อาจยังบุคคลผู้นั้นให้จิตใจ่องใสได้เหมือนตัวอย่างที่นำมาเสนอนี้

^{๕๖} พ.วิ. (ไทย) ๒๖/๕๐/ ๓๐-๓๒.

ปัจจัยให้เกิดสัมมาทิฐิ ๒

ปัจจัยให้เกิดสัมมาทิฐินั้นหรือ ทางเกิดแห่งแนวคิดที่ถูกต้อง, ต้นทางของความดีงามทั้งปวง มี ๒ ประการ^{๖๕} ดังนี้

๑) ปรโตโมสะ เสียงจากผู้อื่น การกระดุนหรือชักจูงจากภายนอก คือ การรับฟังคำแนะนำสั่งสอน เถาเรียนความรู้ สนทนาซักถาม ฟังคำบอกเล่าชักจูงของผู้อื่น โดยเฉพาะการสดับสัทธรรมจากท่านผู้เป็นกัลยาณมิตร

๒) โยนิโสมนสิการ การใช้ความคิดถูกวิธี ความรู้จักคิด คิดเป็น คือกระทำในใจ โดยแยกคาย มองสิ่งทั้งหลายด้วยความคิดพิจารณา รู้จักสืบสาวหาเหตุผล แยกแยะสิ่งนั้น ๆ หรือปัญหานั้นๆ ออกให้เห็นตามสภาวะและตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย

อย่างไรก็ตาม ข้อธรรม ๒ อย่างนี้ ได้แก่ ธรรมหมวดที่ ๑ และ ๒ นั้นเอง แปลอย่างปัจจุบัน “องค์ประกอบของการศึกษา” หรือ “บุพภาคของการศึกษา” โดยเฉพาะข้อที่ ๑ ในที่นี้ใช้คำกว้างๆ

ตัวอย่างที่ ๑ เรื่อง ปายาสวิมาน คือวิมานที่เกิดขึ้นแก่บุรุษผู้เป็นคนรับใช้เจ้าปายาสีแห่งเสตัพพนครชื่ออุตตระ (ในอรรถกถาเรียกวิมานนี้ว่า “อุคระวิมาน”) เพราะขณะเป็นมนุษย์เขาดังอยู่ในสัมมาทิฐิ ได้ถวายอาหารแด่พระสงฆ์ ด้วยความเคารพเป็นประจำ ต่างกับปายาสี ถึงแม้จะกลับใจเป็นสัมมาทิฐิแล้วแต่มิได้ให้ทานด้วยความเคารพจึงไปเกิดในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราช^{๖๖}

ตัวอย่างที่ ๒ เรื่อง เสริสทวิมาน^{๖๗} คือวิมานไม้ซีก ที่เกิดขึ้นแก่เจ้าปายาสีในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราช อดีตผู้ครองเสตัพพนครในแคว้นโกศล เพราะขณะเป็นมนุษย์ท่านได้สนทนาธรรมกับท่านพระกุมารกัสสปเถระ จนกลับใจจากนัตถิกทิฐิ (มีความเห็นผิดว่าไม่มีบุญบาป) เป็นคนตระหนี่ มีธรรมอันลามก มีปกติกว่าขาดสูญ โลกหน้าไม่มี สัตว์ที่ผูกเกิดไม่มีผลวิบากแห่งกรรมดีกรรมชั่วไม่มี มานับถือพระพุทธศาสนา ปฏิบัติธรรมตามสมควรแก่ธรรมจนตลอดพระชนมายุ

สรุปได้ว่า ในเรื่องเหล่านี้ ในรายละเอียดได้กล่าวถึงปัจจัยที่ทำให้คนเราคำรงอยู่ในสัมมาทิฐิด้วยเหตุ ๒ อย่าง คือ ปัจจัยภายนอก คือ ความรู้จากคนอื่นและสื่อต่าง ๆ และปัจจัยภายในตัวเรา คือ ความคิดเห็นที่ถูกต้องไม่เห็นผิดจากคลองธรรม

^{๖๕} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๔/๑๘

^{๖๖} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๕๐/๓๐-๓๒.

^{๖๗} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๘๒/ ๑๑๐-๑๑๑.

จ. หลักวัตรบท ๗ ประการ

ในปฐมเทวสูตร สักกสังยุต^{๖๔} พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงท้าวสักกะเมื่อครั้งยังเป็นมนุษย์ในกาลก่อนว่า ได้บำเพ็ญวัตรบท ๗ ประการอย่างบริบูรณ์ เพราะได้บำเพ็ญวัตรบท ๗ ประการ จึงได้เป็นท้าวสักกะ วัตรบท ๗ ประการนั้น ได้แก่

- (๑) เลี้ยงมารดาบิดาตลอดชีวิต
 - (๒) ประพฤติอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูลตลอดชีวิต
 - (๓) พุดจาแต่คำอ่อนหวานตลอดชีวิต
 - (๔) ไม่พุดคำส่อเสียดตลอดชีวิต
 - (๕) มีใจปราศจากความตระหนี่ที่เป็นมลทิน อยู่ครองเรือน มีการบริจาคเป็นประจำ ยินดีในการเสียสละ ควรที่ผู้อื่นจะขอ ยินดีในการแจกจ่ายทานตลอดชีวิต
 - (๖) พุดคำสัตย์ตลอดชีวิต
 - (๗) ไม่โกรธตลอดชีวิต ถ้าแม้ความโกรธบังเกิดขึ้น ก็จะกำจัดโดยนัยปล้นทันที
- ท้าวสักกะมีพระนามหลายพระนาม พระพุทธเจ้าตรัสกับเจ้าลิจฉวีพระนามว่ามหาลีถึงพระนามของท้าวสักกะ แต่ละพระนามบอกถึงคุณสมบัติ หรือความดีที่พระองค์เคยทำมาในอดีตว่า
๑. เมื่อครั้งเป็นมนุษย์ ท้าวสักกะเป็นมาณพชื่อว่า มณะ ฉะนั้น จึงมีพระนามว่า ท้าวมฆวา
 ๒. เมื่อครั้งเป็นมนุษย์ได้ให้ทานมาก่อน ฉะนั้น จึงมีพระนามว่า ปุรินททะ
 ๓. เมื่อครั้งเป็นมนุษย์ได้ให้ทานโดยเคารพ ฉะนั้น จึงมีพระนามว่า ท้าวสักกะ
 ๔. เมื่อครั้งเป็นมนุษย์ได้ให้ที่พักอาศัย ฉะนั้น จึงมีพระนามว่า ท้าววาสวะ
 ๕. ท้าวสักกะทรงคิดเนื้อความได้ตั้งพันโดยครู่เดียว ฉะนั้น จึงมีพระนามว่า ท้าวสหสนันย์
 ๖. ท้าวสักกะทรงมีนางอสุรกายญานามว่าสุชาเป็นปชาบดี ฉะนั้น จึงมีพระนามว่า ท้าวสุขัมบดี

^{๖๔} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๕๗/๓๗๕. คูรายละเอียดใน ส. ส. อ. (ไทย) ๑/๒/๔๕๑.

๗. ท้าวสักกะทรงครองราชย์สมบัติด้วยความยิ่งใหญ่แห่งเทพชั้นดาวดึงส์
ฉะนั้น จึงมีพระนามว่า เทวานมินทะ^{๖๕}

คำศัพท์ที่หมายถึงท้าวสักกะ มี ๒๐ คำ^{๗๐} ได้แก่

- ๑) สกก ท้าวสักกะ ผู้สามารถชนะอสูรได้ ชื่อว่าสักกะ หรืออีกความหมายหนึ่ง
หมายถึงพระอินทร์เคยเกิดเป็นมนุษย์ ได้ถวายทานโดยเคารพ ฉะนั้น จึงถูกเรียกว่า สักกะ
- ๒) ปุรินุทท ท้าวปุรินททะ ผู้ให้ทานในกาลก่อน ชื่อว่า ปุรินททะ หรือท้าวสักกะ
เคยเป็นมนุษย์ได้เคยให้ทานในกาลก่อน ฉะนั้น จึงถูกเรียกว่า ปุรินททะ
- ๓) เทวราช ท้าวเทวราช พระราชาของเทวดา ชื่อว่า เทวราชะ
- ๔) วชิรปาณิ ท้าววชิรปาณิ ผู้มีอาวุธในมือ ชื่อว่า วชิรปาณิ
- ๕) สุขุมปติ ท้าวสุขุมปติ สามิของนางสุชา, ท้าวสักกะผู้เป็นสามิของนางสุชาลูก
สาวอสูร ชื่อว่า สุขุมปติ, ท้าวสักกะจอมเทพมีนางอสูรก็ญญาชื่อสุชาดาเป็นพระชายา ฉะนั้น
จึงถูกเรียกว่า สุขุมปติ
- ๖) สหสสุกข ท้าวสหสสักกะ, ผู้คิดได้ขณะละพันอย่าง, พระอินทร์เป็นผู้สามารถ
เห็นความต้องการที่เทวดาและมนุษย์จำนวนมากพากันคิดแล้ว จึงชื่อว่า สหสสักกะ หรือ ท้าว
สักกะคิดเนื้อความได้หลายพันนับโดยครู่เดียว ฉะนั้น จึงถูกเรียกว่า สหสสักกะ
- ๗) มหินุท ท้าวมหินทะ, ผู้เป็นจอมเทพ, จอมเทพผู้ประเสริฐ, ผู้ที่เหล่าเทวดาบูชา,
ผู้เป็นราชาของเทวดาจำนวนมาก หรือผู้ที่เทวดาพากันบูชา หรือพระอินทร์ผู้ประเสริฐ ชื่อว่า
มหินทะ
- ๘) วชิราวุธ วชิรายุช ท้าววชิราวะ, ผู้มีวิเชียรเป็นอาวุธ ชื่อว่าวชิราวะ และ วชิรา
ยุชะ
- ๙) วาสว ท้าวवासวะ ผู้มีรัตนะมาก, ท้าวสักกะเคยเป็นมนุษย์ในกาลก่อน ได้ให้ที่
อยู่อาศัยเป็นทาน ฉะนั้น จึงถูกเรียกว่า วาสวะ
- ๑๐) ทสสตนยณ ท้าวทสสตนันัน ผู้มีดาหนึ่งพัน ชื่อว่า ทสสตนยณะ

^{๖๕} พระมหาหนึ่งฤทัย นิพฺภโย (กรัตพงษ์), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องคุณธรรมของท้าวสักกะ
ในคัมภีร์พระพุทธรศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๑.

^{๗๐} พระมหาสมปอง มุทิโต, คัมภีร์อภิธานวรรณนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท
ประยูรวงศ์พรีนติ้ง จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๔๖.

๑๑) ติทิวาธิภู ท้าวติทิวาธิภู ผู้ครอบครองโลกสวรรค์ทั้งสอง (คือ เทวโลกและวิมานอสูร) ชื่อว่า ติทิวาธิภู

๑๒) สุรนาถ ท้าวสุรนาถ ผู้เป็นที่พึ่งของเทวดา ชื่อว่า สุรนาถะ

๑๓) ภูตปติ ท้าวภูตปติ ผู้ปกครองสัตว์โลก ชื่อว่า ภูตปติ

๑๔) มฆว ท้าวมฆวาน ผู้ที่เทวดาควรบูชา ชื่อว่า มฆวะ, เมื่อก่อนท้าวสักกะเคยเป็นมนุษย์ชื่อ มฆะ ฉะนั้น จึงถูกเรียกว่า มฆวะ

๑๕) โกสิย ท้าวโกสิย์ ผู้มีคลังสมบัติ ชื่อว่า โกสิยะ, เพราะพระอินทร์เป็นโกสิยโคตรจึงชื่อว่า โกสิยะ

๑๖-๑๗) อินท, เทวานมินท พระอินทร์, ท้าวเทวานมินทะ, ผู้เป็นจอมเทพ, ท้าวสักกะเป็นพระราชapakrongเทวดาชั้นดาวดึงส์ เพราะเหตุนี้ จึงเรียกท้าวสักกะว่า เทวานมินทะ

๑๘) วัตรภู ท้าววัตรภู, ผู้ปกครองวัตรอสูร จึงชื่อว่า วัตรภู

๑๙) ปากสาสน ท้าวปากสาสน์, พี่ชายของวัตรอสูร ชื่อว่า ปากะ, ผู้สั่งสอนและฝึกปากะอสูรพี่ชายของวัตรอสูร ชื่อว่า ปากสาสนะ

๒๐) วิโทษ ท้าววิโทษะ, ผู้แผ่อำนาจ ชื่อว่า วิโทษะ

ชื่อที่นิยมมากที่สุดคือ คำว่า สกุก ก็มีการพระพุทธรูปศาสนาไม่ว่าจะเป็นพระไตรปิฎกหรืออรรถกถา จะใช้ศัพท์ว่า สักกะ เป็นส่วนมาก ที่ปรากฏเป็นชื่ออื่นเช่นพระอินทร์มีพบเป็นส่วนน้อยโดยเฉพาะศัพท์ว่า พระอินทร์ จะปรากฏในวรรณคดีสันสกฤต และวรรณคดีไทยเป็นส่วนใหญ่

เรื่องวัตตบท ๗ ประการ ปรากฏในจิตตลภาวิมาน โดยกล่าวถึง อุบาสกชาวเมืองสาวัตถี ได้เลี้ยงคูบิคารมารดา ให้ทาน และรักษาอุโบสถศีลเป็นประจำ หลักธรรมที่ควรนำมาปฏิบัติในวิมานนี้ คือ การเลี้ยงคูหรือการอุปฐากบิคารมารดา จัดเป็นมงคลอย่างยิ่งต่อบุตรธิดา ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “มาตาปิตุอุปฐานัน เอตมมงคลมุตตม”^{๕๖}

สรุปได้ว่า บุคคลที่ดูแล เลี้ยงคูมารดาบิดาอยู่เป็นปกติ นั้น ย่อมเป็นคนดีของสังคมถือว่าเป็นบุตรกตัญญูรู้คุณบุพการี และยังมีความเชื่อที่ว่าหากผู้นั้นตกไปในสถานที่ใด ๆ ก็ตาม ย่อมมีแต่ความเจริญก้าวหน้าไม่มีตกต่ำ ตรงกันข้าม หากผู้ไม่ดูแล ไม่ใส่ใจต่อบุพการี คงได้รับผลตรงข้ามเช่น คือ ถูกคนประณามว่าเป็นบุตรอกตัญญู เป็นคนไม่ดี เป็นคนไม่ควรคบหาสมาคม ควรหลีกเลี่ยงคนประเภทนี้ให้ห่างไกล

๓.๔.๓ ประโยชน์ที่มีต่อบุคคล

เรียกว่า อัตถะ (ประโยชน์ตน) ได้แก่การถึงประโยชน์ ๓ อย่างมีประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์ในชาติหน้า และประโยชน์อย่างยิ่งยวด นั่นเอง โดยผลที่เกิดขึ้นนั้นตนได้รับประโยชน์ เน้นการพึ่งตนได้ทุกระดับ เพื่อไม่ต้องเป็นภาระแก่ผู้อื่น หรือ เป็นตัวถ่วงสังคมให้ตกต่ำลง คือ ไม่สร้างปัญหาแก่สังคมทุกระดับ ขณะเดียวกันก็ทำบุญกุศล หรือพัฒนาตนให้เป็นประโยชน์ หากที่พึ่งอันประเสริฐแก่ตน^{๑๑} ประโยชน์บุคคลมี ๒ อย่าง ได้แก่

๑) ประโยชน์ระดับต้น (ทฤษฎีหมักตะถะ)

อันเป็นเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน ได้แก่ การมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสมบูรณ์ทางด้านร่างกายและความเป็นอยู่ที่ดี มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ มีสถานภาพที่ดีในสังคม มีเกียรติ การจะบรรลุถึงเป้าหมายระดับนี้ได้ ต้องประกอบด้วยหลักพุทธธรรมสำคัญได้แก่ ความขยันหมั่นเพียรไม่เกียจคร้านในการทำงานความประหยัดอดออม รู้จักรักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้มิให้เสื่อม การรู้จักพบสมาคมกับคนดีแล้วนำเอาคุณสมบัติของคนดีมาเป็นตัวอย่าง และรู้จักวิธีหาทรัพย์สินเงินทอง และรู้จักทางเสื่อมของเงินทอง แล้วใช้จ่ายทรัพย์ตามความจำเป็น จึงจะถือว่าได้รับความสุขจากการปฏิบัติในระดับต้นนี้

๒) ประโยชน์ในชาติหน้า (สัมปรายิกัตถะ)

หมายถึง ประโยชน์ที่จะได้รับภายหลังเมื่อสิ้นชีวิตไปแล้ว โดยเป็นเครื่องประกันว่าผู้พัฒนาตนเองดีแล้วจะไม่ไปสู่อุคติ มีอบายนรก เปรต หรือกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ตรงข้ามชีวิตหลังความตายของเขาจะไปสู่สุคติมีเทวโลก และมนุษย์ เป็นเบื้องหน้า ด้วยการสร้างคุณธรรม คือ ความมีศรัทธา ความถึงพร้อมด้วยศีล ความเสียสละสิ่งของวัตถุทรัพย์สินเป็นทาน และความมีปัญญาเป็นเหตุให้สำเร็จประโยชน์ในเบื้องหน้าได้ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย

๓.๔.๔ ประโยชน์ที่มีต่อสังคม

อุภยัตถะ คือประโยชน์ทั้งสองฝ่าย^{๑๒} ได้แก่ ตนและสังคมได้รับประโยชน์ร่วมกันเพราะกิจกรรมนั้นๆ อำนวยให้ เช่น การบำเพ็ญสาธารณะประโยชน์มีการสร้างโรงพยาบาล ถนนหนทาง ขุดบ่อน้ำ ขุดลอกคูคลอง ตลอดจนการแสดงออกที่เกื้อกูลแก่สังคม ส่วนหลักธรรมบางข้อในวิมานวัตถุ ก็ยังประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม ในกรณีเพื่อรักษาผลประโยชน์หรือคุณความดีทั้งต่อตนเอง และบุคคลอื่นในขณะเดียวกัน ก็มีตัวอย่างเช่น การปฏิบัติตามหลักของอนุพุทธพิภดา ๕ เช่น

^{๑๑} พ.ร.บ. (บาลี) ๓๐/๖๗๓/๓๓๓.

^{๑๒} พ.ร.บ. (บาลี) ๓๐/๖๗๓/๓๓๓.

(๑) ทานกถา (การกล่าวถึงเรื่องเสียสละ/การบริจาค)

เป็นส่วนที่ตนควรให้ประโยชน์ต่อบุคคลอื่นและตน ก็ได้ประโยชน์ด้วยเช่นกัน ก็คือ การให้บริจาทาน เนื่องจากผู้ให้ทานย่อมมีจิตผ่องใส ส่วนผู้รับทานย่อมดีใจและบรรเทาความทุกข์กายลงไปได้บ้าง อีกอย่างหนึ่ง การรักษาศีล ย่อมยังประโยชน์ทั้งต่อบุคคลผู้รักษาเอง และมีผลดีต่อส่วนรวม ทำให้อยู่ร่วมกันอย่างไม่ระหวาด ระแวงภัยซึ่งกันและกัน หากบุคคลปราศจากศีลแล้ว สังคมก็วุ่นวาย เอาจัดเอาเปรียบกันมากยิ่งขึ้น และทำร้ายกันอย่างไม่มีความเมตตาต่อกัน

(๒) กามาทีนวกถา (เรื่องการเห็นโทษของกาม)

เนกขัมมานิสังสกา (เรื่องผลดีหรืออานิสงส์ของการออกจากกาม) เป็นสิ่งที่ให้ประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น เพราะว่าการพิจารณาโทษของกามซึ่งเป็นเหตุให้จิตใจเศร้าหมองไม่ผ่องใส กระทั่งสามารถบังคับจิตใจของตนให้ดำรงอยู่ในหลักกามสังวรได้ เมื่อทำได้เช่นนี้ ก็จะไม่ต้องทำผิดประเวณี ไม่ล่วงเกินทางเพศหรือก่อปัญหาอาชญากรรมทางเพศ

(๓) สीलกถา (การกล่าวถึงเรื่องศีล/ความประพฤติที่มีระเบียบวินัยในตนเอง)

เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนและคนอื่น เพราะคนมีศีล ย่อมเป็นที่รัก ที่เคารพต่อปวงชน ไปในสถานที่ใดคนอื่นก็ให้เกียรติ เพราะไม่มีมลทินความผิดใด ๆ เช่น ไม่ทำร้ายคนอื่น ไม่ลักขโมยสิ่งของ ๆ คนอื่น ไม่พูดเท็จ ไม่ดื่มสิ่งมึนเมา

อีกกรณีหนึ่ง ท่านเรียกว่า **ปรัตถะ แปลว่า ประโยชน์คนอื่น** ได้แก่ การพัฒนาตนเองตามหลักประโยชน์ ๓ อย่างที่กล่าวมาแล้ว และไปเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่น เกี่ยวข้องกับสังคม หน้าที่งานการร่วมกัน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยจะต้องอาศัยหลักธรรม คือ กรุณา และมีหลักธรรมที่เป็นหัวใจสำคัญ คือ สังคหวัตถุ ๔ นั่นเอง สงเคราะห์ อนุเคราะห์ เอื้อเพื่อ ดูแลกันและกันให้มีที่พึ่งทั้งภายนอก คือ วัตถุสิ่งของ ทรัพย์สินเป็นสาธารณประโยชน์ เป็นต้น

เมื่อกกล่าวถึง ประโยชน์ต่อสังคมนั้น มีหลายระดับด้วยกัน ได้แก่

(๑) หลักธรรมที่เอื้อต่อการช่วยเหลือกันและกันในระดับครอบครัว เช่น วัตตบท ๗ ประการ เชื่อว่าด้วยการดูแลเลี้ยงดูบิดามารดา

(๒) หลักธรรมที่เอื้อต่อการบำเพ็ญสาธารณะประโยชน์แก่บุคคลอื่น เช่น การบริจาคปัจจัย ๔ เป็นทาน (ทาน) การรักษาระเบียบวินัยส่วนรวม (ศีล) การไม่ทำลายวัตถุสิ่งของอันเป็นสมบัติของชาติของแผ่นดิน และไม่ทำลายผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ ไม่

ว่าทางตรงหรือทางอ้อม เช่น ไม่ทูลจรีต คอรัปชั่นต่อหน้าที่ทางราชการให้เสียหายแก่รัฐ ไม่
 ใช้อำนาจประชาชน ไม่ค้าขายอาวุธเถื่อน ไม่ค้าขายคคโคง ไม่หลอกลวงผู้อื่นเลี้ยงชีพ เป็นต้น
 ข้อนี้ ถือได้ว่าเป็นการบำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวมอย่างแท้จริง

เมื่อบุคคลนำหลักพุทธธรรมในกัมภีร์วิมานวัตถุไปประยุกต์ใช้แล้วย่อมทำให้
 ตนเองและคนอื่นได้รับอานิสงส์หรือผลดีของการปฏิบัตินั้นด้วย เช่น กามาทีนวกถา (การ
 พรรณนาเรื่องโทษของกาม) จะทำให้มองเห็นโทษหรือภัยที่เกิดจากกามหรือความต้องการ
 ของจิตที่ไม่มีขอบเขต อาจจะทำให้ประพฤติดีศีลธรรมล่วงเกินประเวณีของคู่ของผู้อื่นได้
 แต่หากพิจารณาอยู่เสมอ ย่อมทำให้เกิดความเมตตาแทนความเห็นแก่ตัว, สักคกถา (การ
 พรรณนาเรื่องสวรรค์) หรือการทำความคิดแล้วไปสู่สถานที่ดีสถานที่สมบูรณ์ไม่ลำบาก เพราะ
 ตนเคยให้ทานรักษาศีลเป็นต้นจึงจะไปสู่สถานที่เช่นนั้นได้

๓.๕ สรุป

สรุปหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในวิมานวัตถุที่เป็นเหตุให้ไปเกิดในวิมาน พบว่ามี
 ดังนี้ ปฏิสันถาร ๒ ได้แก่ อามิสปฏิสันถารและธรรมปฏิสันถาร, บุญกิริยาวัตถุ ได้แก่ ทานมัย
 ศีลมัย ภาวนามัย อปจยามัย ไวยาจจมัย ปิตติทานมัย ฆัมมัสสวนมัย ฆัมมเทศนามัย และ
 ทิฏฐชุกกรรม, หลักของศีล ได้แก่ ศีล ๕ ศีล ๘ และอุโบสถศีล ตลอดจนศีลของพระภิกษุ
 ๒๒๗ ลีกขาบท, พระรัตนตรัย ๓ คือ พระพุทธคุณ พระธรรมคุณ และพระสังฆคุณ, อนุบุพพิ
 กถา ๕ ได้แก่ ทานกถา ลีลกถา สักคกถา กามาทีนวกถา และเนกขัมมานิสังสกถา, อริยสัจ ๔
 คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค, ปัจจัยให้เกิดสัมมาทิฏฐิ ๒ ได้แก่ ปรโตโฆสะและโยนิโส
 มนสิการ, วัตตบท ๗ ได้แก่ (๑) เลี้ยงมารดาบิดาตลอดชีวิต (๒) ประพฤติอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่
 ในตระกูลตลอดชีวิต (๓) พุดจาแต่คำอ่อนหวานตลอดชีวิต (๔) ไม่พูดคำส่อเสียดตลอดชีวิต
 (๕) มีใจปราศจากความตระหนี่ที่เป็นมลทิน (๖) พุดคำสัตย์ตลอดชีวิต (๗) ความไม่โกรธ

บทที่ ๔

คุณค่าของหลักพุทธธรรมในวิมานวัตถุที่มีผลต่อพุทธศาสนิกชน ตำบลหนองเรือ อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น

การศึกษาวิจัย เรื่อง “ศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในวิมานวัตถุ” โดยเป็นการศึกษาในประเด็นต่างๆ คือ ความรู้และความเข้าใจในหลักธรรม ได้แก่ วัตถุทานและการให้ทาน การพิจารณาขั้น ๕ ว่าเป็นไตรลักษณ์ เบญจศีล (ศีล ๕) ศีลอุโบสถ (ศีล ๘) การประพฤติปฏิบัติตาม หลักกุตลกรรมบถ ๑๐ การปฏิบัติตามทางสายกลางหรือมรรคมีองค์ ๘ ประการ ปกิณณกรรม ได้แก่ การปฏิบัติตนว่าด้วยหลักปฏิสันถาร ๒ การทำบุญตามหลักบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ หลักการบูชาบุคคลและวัตถุอันควรแก่การบูชา การเข้าถึงและให้ความเคารพต่อพระรัตนตรัย ความเข้าใจถึงเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดสัมมาทิฐิ การปฏิบัติตนตามหลักอนุบุพพิกา และการปฏิบัติตนตามหลักวัตถุบถ ๗ ประการ นอกจากนี้ ยังศึกษาถึงคุณค่าของการประยุกต์พุทธธรรมในวิมานวัตถุ คุณค่าของหลักพุทธธรรมที่มีต่อทั้งสองฝ่าย และคุณค่าของหลักพุทธธรรมที่มีต่อสังคม โดยผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์และสอบถามจากประชากรกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ ตำบลหนองเรือ อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น

๔.๑ แนวคิดคุณค่าทางการปฏิบัติ

๔.๑.๑ ความหมายของคุณค่า

ในทัศนะของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) จำแนกออกเป็น ๒ ประเภทตามชนิดแห่งความต้องการของบุคคล คือ คุณค่าแท้ และคุณค่าเทียม^๑ ดังต่อไปนี้

๑) **คุณค่าแท้** หมายถึง คุณค่าหรือประโยชน์แท้จริงของการบริโภคใช้สอยสิ่งต่าง ๆ ในแง่สนองความต้องการของชีวิต ในแง่นำมาใช้แก้ปัญหาเพื่อความดำรงอยู่ดีมีสุขของชีวิต หรือเพื่อประโยชน์สุขแก่ตนเองและผู้อื่น คุณค่าแท้นี้อาศัยปัญญาเป็นเครื่องตีค่า / วัดค่าในการบริโภคใช้สอยสิ่งต่างๆ ของบุคคล ตัวอย่างเช่น

^๑ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๖๕๗.

(๑) เสื้อผ้า มีคุณค่าแท้อยู่ที่ใส่สบายปกปิดร่างกาย ป้องกันความละเอียด เกียรติยศ
ความหนาว-ร้อน

(๒) รถยนต์/ยานพาหนะขับขี มีคุณค่าแท้อยู่ที่ใช้เป็นเครื่องนำพาบุคคลไปสู่ที่
หมายด้วยความรวดเร็ว เกื้อกูลแก่การปฏิบัติหน้าที่การงาน ความเป็นอยู่ การบำเพ็ญ
ประโยชน์สุข

๒) คุณค่าเทียม หมายถึง คุณค่าหรือประโยชน์จอมปลอมของการบริโภคใช้
สอยสิ่งต่าง ๆ ในแง่พอกพูนเสริมค่าให้แก่ตนเอง เพื่อปรนเปรอบำรุงบำเรอตน คุณค่าเทียม
อาศัยค้นหาความอยากเป็นเครื่องตีค่า/วัดค่าในการบริโภคใช้สอยสิ่งต่าง ๆ ยกตัวอย่างเช่น

(๑) เสื้อผ้า มีคุณค่าเทียมอยู่ที่การใช้ทำให้เกิดความรู้สึกสวยงาม โดดเด่น หรูหรา
อวดกันวัดกันด้วยยี่ห้อของเสื้อผ้าที่สวมใส่

(๒) รถยนต์/ยานพาหนะขับขี มีคุณค่าเทียมอยู่ที่มิได้มุ่งเพื่อประโยชน์ใช้สอย
แท้จริง แต่อยู่ที่มุ่งอวดความโก้เก๋ หรูหรา โดดเด่นที่สุด

(๓) อาหาร มีคุณค่าเทียมอยู่ที่การบริโภคความเอร็ดอร่อย เสริมความ
สนุกสนาน เป็นเครื่องแสดงฐานะความโก้หรู

(๔) ที่อยู่อาศัย มีคุณค่าเทียมอยู่ที่มิได้มุ่งเพื่อเป็นที่พักพิงหลบภัย เป็นที่ใช้
ดำรงชีวิตเป็นส่วนตัวในครอบครัวให้มีความสุข แต่มุ่งไปที่การแสดงฐานะของเจ้าของผู้อยู่
อาศัย แสดงความหรูหรา ความมั่งมีของตน

หลักคุณค่าแท้ - คุณค่าเทียม เป็นหลักการที่มีประโยชน์มากต่อบุคคลในสังคม
แห่งการนิยมวัตถุและการบริโภคในปัจจุบันนี้ ในการใช้พิจารณาและเกี่ยวข้องกับปฏิบัติต่อสิ่ง
ต่าง ๆ ทั่วไป ในการจะบริโภคใช้สอย ซื้อมา หรือครอบครองสิ่งใด ๆ โดยการศึกษาเรียนรู้
ให้เข้าใจคุณค่าแท้จริงแห่งการบริโภค ใช้สอยซื้อมา หรือครอบครองสิ่งนั้น ๆ เสียก่อน ๆ
จะบริโภค ใช้สอย ซื้อมา หรือครอบครอง โดยถือหลักว่าเลิกละเสพคุณค่าของเทียมของสิ่ง
นั้น ๆ ที่ไม่จำเป็นแท้จริงต่อชีวิต แต่จะเลือกเสพคุณค่าแท้ของสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อ
ชีวิตอย่างแท้จริง ทั้งเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ตนเองและผู้อื่นด้วย

หลักคุณค่าแท้ในหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ^๒ นอกจากจะเป็นประโยชน์แก่ชีวิตอย่างแท้จริงแล้วยังถือคุณค่าต่อความเจริญงอกงามของอุตสาหกรรม เช่น ความมีสติ (การระลึกถึงก่อนทำ พูด คิดอะไร) สัมปชัญญะ (การรู้ว่ากำลังทำ พูด คิดอะไรอยู่) เป็นต้น อันจะทำให้ไม่ตกเป็นทาสของวัตถุ เพราะเป็นการเกี่ยวข้องกับสิ่งบริโภครูปโภคต่าง ๆ ด้วยปัญญา มีขอบเขตเหมาะสมพอดี ต่างจากหลักคุณค่าเทียมซึ่งเกี่ยวข้องกับสิ่งบริโภครูปโภคต่าง ๆ ด้วยปัญญา มีขอบเขตเหมาะสมพอดี ต่างจากหลักคุณค่าเทียมซึ่งเกี่ยวข้องกับสิ่งบริโภครูปโภคต่าง ๆ ด้วยศรัทธาอันไม่ถือคุณค่าแท้ ทำให้ตกเป็นทาสแห่งความอยากในวัตถุยิ่ง ๆ ขึ้นบนางที่ทำให้เกิดอันตรายแก่ชีวิต และทำให้เกิดอุตสาหกรรมต่างๆ เช่น ความโลภอยากได้อยากมีในวัตถุสิ่งของๆ ผู้อื่น ความมัวเมา ฟุ้งเฟ้อ สุรุ่ยสุร่าย ใช้จ่ายเกินพอดี การอวดโก้ถือตัวถือตน

นอกจากนั้นแล้ว เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ ยังต้องสอดคล้องกับกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยอย่างครบวงจร การที่จะสอดคล้องกับกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยอย่างครบวงจร ก็ต้องเป็นไปโดยสัมพันธ์ด้วยดีกับองค์ประกอบทุกอย่างในระบบการดำรงอยู่ของมนุษย์ องค์ประกอบทั้งสามในการดำรงอยู่ของมนุษย์นั้นจะต้องประสานเกื้อกูลกัน หมายความว่า องค์ประกอบเหล่านี้ประสานกันด้วยและเกื้อกูลกันด้วย ในการดำรงอยู่ร่วมกันและก็เดินไปด้วยกัน ฉะนั้น พฤติกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์จะต้องเป็นไปในทางที่ไม่เบียดเบียนตน คือ ไม่ทำให้เสียคุณภาพชีวิตของตนเอง แต่ให้เป็นไปในทางที่พัฒนาคุณภาพชีวิต เสริมคุณภาพชีวิตนั้น นี่เป็นการไม่ เบียดเบียนตนและไม่เบียดเบียนผู้อื่น คือ ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่สังคม และไม่ทำให้เสียคุณภาพของ Eco Systems หรือระบบ ธรรมชาติแวดล้อม

๔.๑.๒ แนวคิดว่าด้วยคุณค่าทางการปฏิบัติของหลักพุทธธรรม

ระบบการศึกษาของพุทธเจ้าที่เรียกว่า “สิกขา” หรือ “ศึกษา” นี้เป็นระบบการศึกษาที่เน้น “การฝึกฝนขัดเกลา” มากกว่าวิชาการล้วนๆ ที่ไม่สนใจในการฝึกฝนขัดเกลาอะไรเลย เช่น การจัดการศึกษาในปัจจุบันนี้^๓ ดังนั้น ผู้สำเร็จการศึกษาตามแนวพุทธในสมัยโบราณ จึงเป็น “บัณฑิต” หรือ “พุทธ” ที่เพียบพร้อมด้วยทั้งวิชา (ความรู้ ทฤษฎีต่าง ๆ) และ จรรยา (ความประพฤติ ระเบียบ วินัย) ในเวลาเดียวกัน ขณะที่การศึกษาใน

^๒ อภิชาติ พันธเสน, พุทธเศรษฐศาสตร์ วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่างๆ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์, ๒๕๔๗), หน้า ๕.

^๓ พุทธทาสภิกขุ, การศึกษาคืออะไร, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมมุนษา, ๒๕๑๗), หน้า ๓๗.

สถาบันการศึกษาปัจจุบันมุ่งเน้นเฉพาะความรู้อย่างเดียว คือ “เก่ง แต่อาจไม่ดี” ผู้ที่จบการศึกษามากมายในสถาบันการศึกษาปัจจุบันมุ่งเน้นเฉพาะความรู้และทฤษฎีต่าง ๆ มากมายในความคิดหรือหัวสมอง แต่ในด้านความประพฤติแล้วกลับเหลวจึงมีแต่ความรู้และทฤษฎีต่างๆ มากมายในความคิดหรือในหัวสมอง แต่ในด้านความประพฤติแล้วกลับเหลวไหลเหลวแหลก มากไปด้วยการเอาโรคเอาเปรียบ คดโกง หลายคนใช้ความรู้ที่ตนมีไปในทางที่ผิด ๆ หลอกลวงคน ทำรายคนที่เป็นคู่แข่ง บางรายถึงกับฆ่าคน จึงเป็นการดำเนินชีวิตแบบตู่ปิดตู่เปิดไม่ตรงทาง เฉากเช่นสุนัขที่ไร้หางเดินตู่ปิดตู่เปิดไปฉนั้น และด้วยเหตุที่ระบบการศึกษาในบ้านเราปัจจุบันสร้างบัณฑิตที่จบออกไป”^๔

สรุปได้ว่า บุคคลพึงตระหนักในการดำเนินชีวิตของตน ไปสู่การปฏิบัติที่ถูกต้อง กล่าวคือ จะต้องเป็นผู้ที่รู้จักแยะแยะถึงคุณค่าในสิ่งทีบริ โภคใช้สอยอย่างฉลาด เช่น สิ่งใดเป็นคุณค่าเทียมไม่ใช่สาระแก่นสารเหมือนกับนาฬิกามีคุณค่าเทียมที่ยี่ห้อหรือตรา (brand name) แต่มีคุณค่าแท้ยู่ที่การดูเวลา ฉะนั้น นาฬิกาทุกยี่ห้อที่มีจึงสาระยู่ที่ความแม่นยำในการบอกเวลาไม่ใช่ตราของนาฬิกา แต่คนส่วนหนึ่งนิยมตราของนาฬิกา เพราะทำไปตามกระแสนิยมของโลกหรือไปตามสิ่งที่ตนต้องการ ฉะนั้น ในการดำเนินชีวิต จึงต้องแยกแยะให้เห็นคุณค่าที่ควรบริ โภคว่าสิ่งใดเป็นคุณเป็นโทษ จะได้รู้เท่าทันนั่นเอง

๔.๒ คุณค่าของหลักพุทธธรรมที่มีผลต่อพุทธศาสนิกชน ตำบลหนองเรือ อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น

ผู้วิจัยได้ศึกษาทั้งการสัมภาษณ์และแบบสอบถาม จากกลุ่มเป้าหมายถึงคุณค่าของหลักพุทธธรรมในวิมานวัดที่มีผลต่อพุทธศาสนิกชน ตำบลหนองเรือ อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น โดยได้สุ่มเลือกกลุ่มเป้าหมายบุคคลหลากหลายหน้าที่ทางสังคม กล่าวคือ กลุ่ม พระสงฆ์ จำนวน ๑๐ รูป กลุ่มพุทธศาสนิกชน จำนวน ๒๐ คน, กลุ่มครู / อาจารย์ จำนวน ๑๐ คน และกลุ่มนักเรียนนักศึกษา จำนวน ๑๐ คน รวมทั้งสิ้น ๕๐ รูป/คน

^๔ พุทธศาสนิกขุ, การศึกษากับศีลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๕), หน้า ๑๗๖-๑๗๗.

ดังนั้น เพื่อให้ผลการศึกษามีความประจักษ์ชัดเจน ผู้วิจัย จึงได้สัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายในเรื่องต่างๆ เพื่อให้เกิดการปฏิบัติที่ถูกต้องสมควรแก่ธรรมที่ตนได้ยินได้ฟังดังต่อไปนี้

๔.๒.๑ เรื่องวัตถุทานและการให้ทาน

จากการศึกษา พบว่า กลุ่มเป้าหมายได้บริจาควัตถุทานและอามิสทานในลักษณะต่างๆ ตามหลักกรรมทางพระพุทธศาสนา โดยมีแนวทางการปฏิบัติ คือ กลุ่มเป้าหมายนิยมในการทำบุญและให้ทานแล้วแต่โอกาสจะอำนวยหรือตามเทศกาลสำคัญต่างๆ เช่น งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานบวช งานศพ งานกฐิน งานผ้าป่าประจำหมู่บ้านและชุมชน ตลอดจนงานเกี่ยวกับเทศกาลวันสำคัญทางศาสนา เช่น ทำบุญให้ทานในวันวิสาขบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา และเทศกาลทางราชการ เช่น วันตรุษสงกรานต์ วันปีใหม่^๕ ทั้งนี้ ผู้นำหมู่บ้านหรือผู้นำชุมชน จะเป็นผู้ประสานงานประชาชนในหมู่บ้านและชุมชนของตน โดยจะประกาศทางเครื่องกระจายเสียงของหมู่บ้าน และส่งเสียงไปตามสายเพื่อให้ประชาชนได้ยินได้ฟังกันทั่วหน้าแต่เช้าตรู่ เมื่อมีงานสำคัญใดๆ เกิดขึ้นก็จะใช้วิธีการเดียวกันในการสื่อสารไปสู่ประชาชน ส่วนวัตถุทานหรืออามิสทาน มีดังนี้

- (๑) อนุทิน การให้ทานของกินของเคี้ยวทุกอย่าง
- (๒) ปาน้ำ การให้ทานน้ำดื่มของลิมทุกอย่าง
- (๓) วัตถุ การให้ทานเครื่องปกปิด ผ้าถุง ผ้าห่ม ผ้าเช็ดตัว
- (๔) ยาน้ำ การให้ทานสิ่งที่ช่วยไปได้ให้สำเร็จ เช่น ยานพาหนะ รถ คานหาม รองเท้า เป็นต้น
- (๕) มาลา การให้ดอกไม้ทั้งปวงเป็นทาน
- (๖) คนธ การให้ของหอมเป็นทานทุกอย่าง เช่น ของหอมลูบไล่
- (๗) วิเลปน์ การให้เครื่องตกแต่งเป็นทานเช่น ธงทิว เครื่องข้อม เครื่องทา
- (๘) เสขย์ การให้ที่นั่งที่นอนเป็นทาน
- (๙) อวาสถ์ การให้ที่อยู่เป็นทาน
- (๑๐) ปทีเปยยัย การให้แสงสว่างเป็นทาน^๖

^๕ สัมภาษณ์ พระมหาเสน่ห์ ธรรมสิเนโท. เจ้าคณะอำเภอหนองเรือ. ๑๒ มกราคม ๒๕๕๓.

^๖ อนุ.อภุฎก. (บาลี) ๒๓/๕๒/๕๐.

นอกจากนั้น ยังพบว่า ประชาชน นิยมนำวัตถุสิ่งของไปให้ทาน คือ ข้าว น้ำ อาหาร เครื่องคั้นน้ำปानะ เช่น กาแฟ โอวัลติน โกโก้ ชา และเครื่องคั้นน้ำอัดลม เป็นต้น ถวายแก่พระภิกษุสามเณร ส่วนเครื่องนุ่งห่มมีผ้าไตรจีวร ผ้าสบง ครุภัณฑ์เครื่องใช้ที่จำเป็นอื่นๆ เช่น พัดลม ซึ่งเป็นส่วนที่ประชาชนนิยมถวายในโอกาสทำบุญอุทิศแก่ญาติผู้มีอุปการะ โดยเน้นการให้ที่เรียบง่ายและเป็นประโยชน์ต่อผู้รับในโอกาสอื่นๆ อีก เช่น บริจาคเสื้อผ้า อาหารแห้ง ยารักษาโรค เวชภัณฑ์ เครื่องใช้ที่จำเป็น เช่น สบู่ ยาสีฟัน เพื่อบริจาคเป็นการกุศลแก่ผู้ประสบภัยต่างๆ มีอุทกภัย ภัยที่เกิดจากน้ำท่วม อัคคีภัย ภัยที่เกิดจากไฟไหม้บ้านเรือนที่อยู่อาศัย ส่วนการถวายรูปเทียนดอกไม้ของหอมสำหรับบูชาพระนั้น ก็นิยมถวายในเทศกาลต่างๆ เช่น วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา สำหรับผู้มีศรัทธามาก อาจจะถวายที่พัทสงฆ์ ภูมิจิตเสนาสนะต่างๆ เป็นของกลางสำหรับให้พระภิกษุสามเณรและประชาชนได้พักอาศัยเมื่อสัญจรไปมาสู่อาวาส ในปัจจุบัน ยังพบว่า นิยมถวายศาลาปฏิบัติธรรม ห้องน้ำ ห้องสุขาโดยทำบุญในช่วงงานกฐินประจำปีหรือมีงานบุญอุทิศแก่บุพการีชนของตน^๑

ผู้วิจัย มีข้อสังเกตว่า การให้ทานและการทำบุญในลักษณะต่างๆ ของชาวพุทธในพื้นที่ตำบลหนองเรือ อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่นนั้น มี ๒ ลักษณะ คือ

๑) ชาวพุทธส่วนหนึ่ง นิยมทำบุญเฉพาะเจาะจงพระสงฆ์และบริจาคเฉพาะบุคคลเท่านั้น ไม่สาธารณะแก่ผู้อื่น

๒) แต่สำหรับชาวพุทธอีกส่วนหนึ่ง นิยมทำบุญไม่เจาะจงบุคคลใดบุคคลหนึ่ง คือ ทำบุญให้ทานเมื่อมีโอกาส และไม่เลือกให้ เพราะเชื่อว่า หากทำด้วยใจบริสุทธิ์แล้ว ย่อมได้รับอานิสงส์ผลบุญเช่นเดียวกัน

๔.๒.๒ เรื่องการพิจารณาตามหลักไตรลักษณ์

จากการศึกษา พบว่า ชาวพุทธในพื้นที่ตำบลหนองเรือ อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น มีการพิจารณาธรรมตามหลักไตรลักษณ์ โดยคนได้รับฟังจากพระธรรมเทศนาเนื่องในโอกาสงานทำบุญอุทิศหรืองานฌาปนกิจศพ ซึ่งพระสงฆ์ผู้แสดงธรรมได้แจกแจงหลักไตรลักษณ์ออกเป็นตอนๆ เช่น อนิจจลักษณะ ว่าด้วยความไม่เที่ยงแท้แน่นอนของสังขารร่างกายมนุษย์และสัตว์ ตลอดจนวัตถุสิ่งของก็มีลักษณะเหมือนกัน เมื่อฟังธรรมก็จะน้อมคำสอนที่พระสงฆ์แสดงนั้นมาไตร่ตรองและพิจารณาตามเพื่อนำมาใช้ในชีวิตประจำวันของตน เช่น ใน

^๑ สัมภาษณ์ พระครูโพธิธรรมสาร. เจ้าคณะตำบลหนองเรือ. ๑๒ มกราคม ๒๕๕๓.

เมื่อตนประสบกับปัญหาความพลัดพราก ความสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รักในครอบครัวไปอย่างเช่น พ่อตาย แม่ตาย ญาติตาย เป็นต้น ก็ใช้หลักไตรลักษณ์นี้แหละมาเป็นเครื่องกำหนดพิจารณาในใจของตนและรู้จักปล่อยวาง ถือว่าเป็นเรื่องปกติ เรื่องธรรมดาประจำโลก จึงควรกำหนดรู้ตามสภาพจริงของสังขาร ดังตัวอย่างการสนทนาของผู้สัมภาษณ์และผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์ต่อไปนี้

นายเกษ ธรรมวงษ์ ได้กล่าวว่า ก่อนอื่นจะต้องพิจารณารูปร่างกายตัวตนและบุคคลอื่น สัตว์อื่น ว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์และเป็นอนัตตา เช่น เวลาไปปฏิบัติธรรมที่วัดมักจะปวดหลัง ปวดเอว เจ็บตรงนั้นตรงนี่ เป็นเหล่า เป็นสิ่งที่ยืนยันความไม่เที่ยงแท้แน่นอนของรูปหรือสภาพร่างกาย หรือเวลาอยู่ในอิริยาบถเดิมเป็นเวลานานก็จะทนอยู่ไม่ได้ เช่น ยืนนานก็ปวดขา นอนนานก็ปวดหลัง ส่วนผลจากการพิจารณาทำให้ผมมีความสุขทางใจมากยิ่งขึ้น เพราะรู้เท่าทันต่อสภาพร่างกายที่เปลี่ยนไปตามกาลเวลา ความทุกข์ต่างๆ ที่เกิดแก่ร่างกาย กระผมก็ไม่ได้ทุกข์ไปตามเพราะรู้ว่าเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ และเป็นสิ่งที่คนเราควรพิจารณาให้รู้จริงเห็นจริงอยู่เสมอ^๘

กรณีต่อมานางชมเชย แอมปีดชา ก็ได้ให้ความเห็นว่า จะต้องพิจารณาเวทนาว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์และเป็นอนัตตา เช่น เมื่อประสบกับอารมณ์ที่ไม่ปรารถนาเข้า จิตใจก็จะหวั่นไหวไปตาม อาจจะโกรธบ้าง หลงบ้าง ไม่พอใจบ้าง เป็นต้น ก็ให้พิจารณาไปตามอารมณ์นั้นว่า เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป ส่วนผลการพิจารณา คือ ทำให้จิตใจของเราไม่ยึดถือว่าอารมณ์จะอยู่อย่างนั้นตลอดจน เพียงเท่านี้ ก็ชื่อว่า ได้พิจารณาสิ่งที่มากระทบจิตให้เบาบางลงได้^๙

ส่วนนางอุไร ชาคาร กล่าวเสริมว่า จะต้องพิจารณาสัญญาว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา เช่น เมื่ออายุมากเข้าทุกวัน ก็ย่อมจะหลงๆ ลืมๆ เป็นธรรมดาเป็นไปตามสภาพของร่างกายที่แก่ชรา ส่วนผลจากการพิจารณา คือ ทำให้เรามีสติอยู่เสมอว่า เป็นเพราะสัญญาความจำได้หมายรู้ เป็นสิ่งที่ไม่เที่ยงแท้เลย^{๑๐}

ขณะเดียวกันที่นายพุด ดีไม้ ก็ได้แสดงความคิดเห็นว่า คนเราจะต้องรู้จักพิจารณาสังขารว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์และเป็นอนัตตา เช่น เห็นว่าสิ่งต่างๆ ทั้งที่เป็นสังขารภายนอกมีต้นไม้ ภูเขา แม่น้ำ เป็นต้น ล้วนไม่ใช่สิ่งที่อยู่ถาวรได้ตลอดไปอาจจะเปลี่ยนแปลง

^๘ สัมภาษณ์ นายเกษ ธรรมวงษ์, สมาชิกสภาเทศบาลตำบลหนองเรือ, ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

^๙ สัมภาษณ์ นางชมเชย แอมปีดชา, อุบาสิกา, ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

^{๑๐} สัมภาษณ์ นางอุไร ชาคาร, อุบาสิกา, ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

รูปร่างผิดไปจากเดิม ส่วนสังขารร่างกายของคนเราก็เช่นกัน ก็จะต้องผูกพันไปตามกาลเวลา ไม่ได้อยู่เป็นหนุ่มเป็นสาวตลอดไปเช่นเดียวกัน^{๑๑}

นางโสม โคตรโยธา อุบาสิกาที่ปกคิเคยเข้าวัดฟังธรรมอยู่เสมอ ก็ให้ข้อคิดไว้ว่า คนเราควรพิจารณาวิญญูณว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์และเป็นอนัตตา เช่น เห็นว่าวิญญูณหรือสิ่งที่เป็นเครื่องมีรับรู้ทางตา หู จมูก ลิ้น กายและใจนั้น เป็นสิ่งที่ไม่ได้คงอยู่ตลอดไป แต่ย่อมแปรผันไปตามสภาพต่างๆ ของตน เช่น เมื่ออายุมากขึ้น การกำหนดรู้ทางตาก็เสื่อมประสิทธิภาพลง หูก็ไม่ค่อยได้ยินเสียง จมูกก็ดมกลิ่นได้ยาก เป็นต้น^{๑๒}

๔.๒.๓ การปฏิบัติตนตามหลักจริยธรรม

ก. หลักเบญจศีล (ศีล ๕)

การรักษาศีล ๕ นี้ ประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสาน ให้ความสำคัญยิ่ง โดยเฉพาะในการทำบุญกุศลต่างๆ มีขั้นตอนในการประกอบพิธีอย่างเรียบง่ายตามหลักของศาสนาพิธี โดยพิธีกรในงาน จะเริ่มกล่าวคำไหว้พระและอาราธนาศีล ๕ ดังนี้^{๑๓}

(๑) บูชาพระรัตนตรัย ว่า

อิมิณา สักกาเรนะ ตัง พุทฺธัง อะภิปุชะยามะ

อิมิณา สักกาเรนะ ตัง ชัมมํ อะภิปุชะยามะ

อิมิณา สักกาเรนะ ตัง สังฆํ อะภิปุชะยามะ

อะระหัง สัมมาสัมพุทฺโธ ภาวะะวา

พุทฺธัง ภาวะะวันตัง อะภิวาเทมิ (กราบ)

สวากขาโต ภาวะะวะตา ชัมโม

ชัมมํ นะมัสสามิ (กราบ)

สุปะฏิปันโน ภาวะะวะโต สภาวะะสังโฆ

สังฆํ นะมามิ (กราบ)

^{๑๑} สัมภาษณ์ นายพุด ดีโม้, ทายกวัด ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

^{๑๒} สัมภาษณ์ นางโสม โคตรโยธา, อุบาสิกา, ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

^{๑๓} พระญาณวโรดม (สนธิ์ กิจจกาโร), เอกเทศสวดมนต์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๑๕๓-๑๕๔.

๒) อาราธนาศีล ๕ ว่า

มะยัง ภันเต วิสุง วิสุง รักขะณัตถายะ ติสระระณนะ สะหะ ปัญจะ
สีตานิ ยาจามะ

ทุติยัมปิ มะยัง ภันเต วิสุง วิสุง รักขะณัตถายะ ติสระระณนะ สะหะ
ปัญจะ สีตานิ ยาจามะ

ตะติยัมปิ มะยัง ภันเต วิสุง วิสุง รักขะณัตถายะ ติสระระณนะ สะหะ
ปัญจะ สีตานิ ยาจามะ

๓) พระสงฆ์ให้ศีล ๕ และอุบาสกอุบาสิกา กล่าวตามไปที่ละบท^{๑๔}

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโตะ สัมมาสัมพุทฺธัสสะ (๓ จบ)

พุทฺธัง สาระณัง คัจฉามิ

ธัมมัง สาระณัง คัจฉามิ

สังฆัง สาระณัง คัจฉามิ

ทุติยัมปิ พุทฺธัง สาระณัง คัจฉามิ

ทุติยัมปิ ธัมมัง สาระณัง คัจฉามิ

ทุติยัมปิ สังฆัง สาระณัง คัจฉามิ

ตะติยัมปิ พุทฺธัง สาระณัง คัจฉามิ

ตะติยัมปิ ธัมมัง สาระณัง คัจฉามิ

ตะติยัมปิ สังฆัง สาระณัง คัจฉามิ

(พระสงฆ์กล่าวว่า) ติสระระณะกะมะนัง นิฏฐิตัง

(ผู้สมาทานรับว่า) อามะภันเต ต่อจากนั้น จึงกล่าวตามพระสงฆ์ที่ละตอน ดังนี้

ปาณาติปาตา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาதியามิ

อะทินนาทานา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาதியามิ

กาเมสุมิจฉาจารา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาதியามิ

มุสาวาทา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาதியามิ

สุราเมระยะมัชชะปะมาทัฏฐานา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาதியามิ

^{๑๔} สัมภาษณ์ พระครูโพธิธรรมสาร. เจ้าคณะตำบลหนองเรือ. ๑๒ มกราคม ๒๕๕๓.

(พระสงฆ์สรูปศีล)

อิมานิ ปัญจะ สิกขาปะทานิ

สีเลนะ สุคะติง ยันติ สีเลนะ โภคะสัมปะทา

สีเลนะ นิพพุติง ยันติ ตัสมา สีลัง วิโสระเย

ตัวอย่างของสัมภษณ์นางสมภักดี ชุขทอง ได้กล่าวว่า ตนได้สมาทานศีล ๕ และรักษาศีล ๕ อย่างสม่ำเสมอ เช่น ในงานทำบุญอุทิศ งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน งานบวช งานศพ งานในเทศกาลสำคัญทางพระพุทธศาสนา ตัวอย่าง คือ วันพระธรรมสวนะ วันมาฆบูชา เป็นต้น ทั้งนี้ ศีล ๕ ก็คือความเป็นปกติทางกายและทางวาจา กล่าวคือ ละเว้นปาณาติปาตา คือ ไม่ทำลายชีวิต ละเว้นอทินนาทานา คือ ไม่เอาของที่เขาไม่ได้ให้ ละเว้นไม่ลักขโมย การ ละเว้นกาเมสุมิฉฉาจารา ไม่ประพฤติดิในกามทั้งหลาย ละเว้นมุสาวาทา คือ ไม่พูดเท็จ และละเว้นจากของเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท โดยจะสมาทานศีล ๕ กับพระสงฆ์ในวัดแล้วถือปฏิบัติตามคำสมาทานที่ได้ให้ไว้ต่อหน้าพระสงฆ์ ส่วนผลของการรักษาศีล ทำให้เป็นผู้มีจิตใจปกติ เกรงกลัวต่อบาปไม่กล้าล่วงเกินต่อสิกขาบทที่สมาทานแล้วนั้น และยังเป็นตัวอย่างแก่บุตรหลานในทางปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา อีกด้วย^๕

ข. การรักษาศีลอุโบสถ (ศีล ๘)

จากการศึกษาพบว่าประชาชนนิยมประพฤติดิปฏิบัติตนตามหลักของอุโบสถศีล หรือศีล ๘ เฉพาะในวันอุโบสถและเทศกาลสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่วัดหรือสถานปฏิบัติธรรมเท่านั้น คือ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา และวันออกพรรษา หรือช่วงเข้าปฏิบัติธรรมในโอกาสสำคัญอื่นๆ โดยการสมาทานศีลจะต้องมาเข้าวัดฟังธรรมจำศีล เป็นเวลาหนึ่งวันกับหนึ่งคืน คือ มาในเวลาเช้าตรู่ของวันธรรมสวนะหรือวันพระ ร่วมกิจกรรมกับพระสงฆ์ในวัด ได้แก่ ทำวัตรเช้า และสมาทานศีลกับพระสงฆ์ รับประทานอาหารเพียง ๒ มื้อไม่เกินเที่ยงวัน ส่วนในเวลาเย็นก็ทำวัตรสวดมนต์ร่วมกับพระสงฆ์อีกครั้งหนึ่ง เวลาต่างๆ ในช่วงกลางวันก็จะเดินจงกรม นั่งสมาธิ สนทนาธรรมกับพระสงฆ์ และช่วยกันทำสะอาดวิหารลานเจดีย์

^๕ สัมภษณ์ นางสมภักดี ชุขทอง. อุบาสิกา. ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

สำหรับนางทอง เปรมสุทธารัตน์ กล่าวว่า อานิสงส์หรือผลแห่งการรักษาอุโบสถศีลนั้น ย่อมทำให้จิตใจของตนมีความร่าเริงกล้าหาญ ยินดีในความสันโดษมีกนน้อย ใช้ชีวิตแบบเรียบง่ายทานน้อยเพียงวันละ ๒ มื้อเท่านั้น ประหยัดค่าอาหาร ไม่เป็นภาระของบุตรหลาน และได้ปฏิบัติธรรมอย่างเต็มเวลาไม่เหมือนอยู่ที่บ้านกับบุตรหลานที่จะต้องกังวลเรื่องต่างๆ แต่เมื่อมารักษาอุโบสถศีลที่วัด ก็ทำให้อุทิศจิตใจขึ้นทางด้านจิตใจ เพราะไม่มีบุตรหลานและคนอื่นๆ มารบกวน มีเวลาสวดมนต์ ทำวัตรเช้าเย็น เดินจงกรม นั่งสมาธิ และสนทนาธรรมมากยิ่งขึ้นกว่าเดิมที่เป็นอยู่ที่บ้าน^{๑๖}

ค. การประพฤติปฏิบัติตามหลักกุศลกรรมบถ ๑๐

จากการศึกษาพบว่า นายล้วน อันโยธา ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ว่าตนได้ปฏิบัติตามหลักกุศลกรรมบถในด้านการกระทำทางกาย คือ ตนไม่ทำลายสิ่งมีชีวิตไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตของคนและสัตว์ ไม่ถือเอาสิ่งของของคนอื่น และไม่ทำผิดในกาม คือ ไม่ผิดลูกผิดเมียคนอื่น ซึ่งเขาก็รักเหมือนกับเราเช่นเดียวกัน ส่วนผลในการปฏิบัติตามหลักกายกรรมนี้ ทำให้เป็นคนไม่มีโอวาทาญทำร้ายคนอื่น^{๑๗}

ส่วนนางอาทิตย์ กุลทะเล กล่าวว่าให้ทัศนะไว้ว่า ตนได้ปฏิบัติตามหลักกุศลกรรมบถว่าด้วยวจีกรรม ๔ อย่าง คือ การกระทำทางวาจา ได้แก่ ไม่พูดเท็จ ไม่พูดต่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ และไม่พูดเพื่อจ้อหาประโยชน์ไม่ได้ ส่วนผลของการปฏิบัติตามหลักวจีกรรมนี้ ทำให้มีคนเชื่อถือในคำพูด เพราะเป็นคนพูดจริง พูดแต่คำมีประโยชน์ต่อคนอื่น ไม่ใส่ร้ายป้ายสีและเสียดสีต่อคนอื่น พูดสร้างสรรค์ พูดปรองดอง พูดให้เกิดความรักใคร่สามัคคีต่อกันแม้เรื่องนั้นอาจจะไม่เห็นด้วย แต่ก็พูดแย้งด้วยเหตุผลมากกว่าใช้อารมณ์^{๑๘}

นอกจากนั้น นายสมคุณ ชาคาร ยังกล่าวเสริมอีกว่า ตนได้ปฏิบัติตามหลักกุศลกรรมบถว่าด้วยมโนกรรม ๓ คือ การกระทำทางใจ ได้แก่ ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของคนอื่นมาเป็นของตนเอง การที่จิตไม่คิดมุ่งร้ายต่อใคร ส่วนผลของการปฏิบัติตามกุศลกรรมบถหมวดนี้ ทำให้เป็นคนรู้จักพอเพียง รู้จักความพอใจยินดีสันโดษในวัตถุสิ่งของๆ ตนที่แสวงหามาได้โดยชอบธรรม ไม่คิดหานอกกลุ่มนอกทางหรือผิดต่อศีลธรรมและกฎหมายบ้านเมือง เช่น ไม่คิดขายหรือเสพลสิ่งเสพลิดให้โทษ ไม่คิดทำร้ายต่อเพื่อนบ้านและเพื่อนมนุษย์ เพราะคิดว่า ทุกคน

^{๑๖} สัมภาษณ์ นางทอง เปรมสุทธารัตน์, ผู้สูงอายุ ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

^{๑๗} สัมภาษณ์ นายล้วน อันโยธา, ผู้สูงอายุ ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

^{๑๘} สัมภาษณ์ นางอาทิตย์ กุลทะเล, ประชาชน, ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

ต่างก็รักตนเอง จึงไม่ควรเบียดเบียนเขาหากเขามีทุกข์ตนก็ต้องรับทุกข์ทางใจไปด้วยเพราะเป็นกรรมไม่ดี^{๑๕}

ง. การปฏิบัติตามทางสายกลางหรือมรรคมืองค์ ๘ ประการ

จากการศึกษาพบว่า นางวิจิตรา ประกอบดี กล่าวว่า ตนได้ปฏิบัติตามหลักมรรคมืองค์ ๘ คือ เป็นผู้ที่ดำรงตนอยู่ในสัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ คือ เชื่อว่า คุณของพระพุทธ พระธรรมและพระสงฆ์มีอยู่จริง บุญ บาป นรก สวรรค์ โลกนี้ โลกหน้า คุณของบุพการีมีอยู่จริง จึงไม่ควรประมาทในการดำเนินชีวิตประจำวัน^{๑๖}

นอกจากนั้น ยังพบว่า นายพิชัย พรหมเหล่าและเพื่อนบ้านให้ข้อมูลว่า ตนและเพื่อนๆ ได้ปฏิบัติตนตามหลักมรรคมืองค์ ๘ คือ สัมมาวาจา เจรจาชอบ การพูดหรือเจรจาชอบ สัมมากัมมันตะ การงานชอบ สัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีพชอบ สัมมาวายามะ ความเพียร ถูกต้องสมบูรณ์ สัมมาสติ การคอยระวังถึงอยู่เนืองๆ และมีสัมมาสมาธิ ความตั้งใจมั่น/การมีสมาธิในการทำงานและการใช้ชีวิตประจำวันในระดับพอสมควรแก่การประพฤติปฏิบัติของแต่ละบุคคลน้อยบ้าง มากบ้าง ไม่เท่ากัน หากสรุปแล้ว ก็คือ เป็นการปฏิบัติตนอยู่ในหลักของศีล สมาธิและปัญญา เพียง ๓ ประการนี้^{๑๗}

จ. การปฏิบัติตนว่าด้วยหลักปฏิสันถาร ๒

จากการศึกษาพบว่า โดยปกติแล้ว จะทำปฏิสันถารด้วยอามิสหรืออามิสปฏิสันถารเป็นหลัก เนื่องจากทำได้ง่ายและเป็นวิถีชีวิตของคนอีสาน เมื่อแขกไปถึงบ้านเรือนก็มักจะต้อนรับขับสู้ด้วยหมากพลุนหรีและข้าวน้ำโกชนาหาร นอกจากนั้น ก็จะสงเคราะห์แก่บุคคลอื่นเท่าที่จำเป็น เช่น ช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติต่างๆ มีอุทกภัย (น้ำท่วม) เป็นต้น โดยส่วนใหญ่จะต้อนรับด้วยวัตถุสิ่งของ เช่น ข้าว น้ำดื่ม อาหาร เสื้อผ้า สิ่งอุปโภค บริโภคต่างๆ ตามโอกาสและเทศกาลงานบุญ เช่น บุญทอดผ้าป่าสามัคคีประจำปีของหมู่บ้าน

^{๑๕} สัมภาษณ์ นายสมคุณ ชาคาร. ประชาชนชุมชนใหม่ศรีทอง. ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

^{๑๖} สัมภาษณ์ นางวิจิตรา ประกอบดี. ข้าราชการครูชำนาญการพิเศษ. ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

^{๑๗} สัมภาษณ์ นายพิชัย พรหมเหล่า. ครูชำนาญการพิเศษ. ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓, สัมภาษณ์ นางกรรณิกา เครือทุมมา. ครูชำนาญการพิเศษ. ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

ขณะที่นางอนงค์ พงษ์รัตนะ ได้กล่าวว่า ผลที่ได้จากการทำปฏิสังขาร คือ ทำให้เรามีคุณค่าต่อบุคคลอื่นและเป็นตัวอย่างที่ดีแก่บุตรหลาน ในการแสดงออกถึงความเสียสละและการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ผู้ตกทุกข์ หรือด้วยการสงเคราะห์ด้วยปัจจัย ๔ มีอาหาร เสื้อผ้า เป็นต้น นอกจากนี้ ยังทำให้สังคมลดความเห็นแก่ตัวลงได้ ขณะเดียวกัน ก็เป็นการแบ่งปันน้ำใจ แบ่งปันความช่วยเหลือกันทางสังคมและลดภาระปัญหาอาชญากรรมในการลักขโมย การแย่งชิงสิ่งของ ตลอดจนการสร้างคนให้เป็นผู้มีจิตอาสาช่วยเหลือหรือเป็นผู้ให้มากกว่าจะเป็นผู้รับเพียงฝ่ายเดียว^{๒๒}

นางนิยม วันละ ให้ข้อมูลว่า ส่วนตนแล้ว การต้อนรับบุคคลผู้มาปรึกษาหารือเรื่องต่างๆ นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่เราจะต้องมีคุณสมบัติอย่างหนึ่ง คือ มีความเข้าใจต่อสภาพเรื่องราวที่ต้องการสื่อหรือสนทนากันซึ่งเรียกว่าธรรมเนียมปฏิสังขาร (คือ การต้อนรับด้วยธรรมหรือโดยธรรม) ทั้งนี้ ปกติก็จะให้คำปรึกษาปัญหาต่างๆ ด้วยธรรมะ แนะนำบุตรหลานให้เป็นเด็กดี เป็นคนฉลาด รู้ทันต่อโลก ไม่ตกเป็นเหยื่อของสื่อต่างๆ ที่เข้ามาในชีวิตประจำวัน แม้เพื่อนบ้านมาปรึกษาหารือก็ต้อนรับด้วยปัญญาหรือหาทางออกของปัญหาด้วยเหตุผล^{๒๓}

จ. การทำบุญตามหลักบุญกิริยาวัตถุ ๑๐

ตัวอย่างการสัมภาษณ์เรื่องการทำบุญตามหลักบุญกิริยาวัตถุ จากการศึกษาพบว่า ชาวพุทธในตำบลหนองเรือ อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น มีประเพณีปฏิบัติตนตามหลักของบุญกิริยาวัตถุ ดังต่อไปนี้

(๑) ทานมัย : ทำบุญด้วยการให้เป็นสิ่งของ

จากการศึกษาพบว่า นางอนงค์ พงษ์รัตนะและนางนิยม วันละ กล่าวเรื่องทานมัยไว้ว่า คนเราควรเป็นคนมีน้ำใจแก่คนอื่นและควรแสดงออกโดยการช่วยเหลือคนอื่น เช่น การช่วยงานทำบุญบ้าน งานของวัด งานแต่งงาน งานบวช^{๒๔} โดยปกติแล้ว ดิฉัน จะทำบุญให้ทานในเวลาเช้า คือ พาบุตรหลานตักบาตรและถ้ามีเวลาพอ ในวันสำคัญต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา ก็จะพาบุตรหลานไปทำบุญตักบาตรที่วัดใกล้บ้าน^{๒๕}

^{๒๒} สัมภาษณ์ นางอนงค์ พงษ์รัตนะ, ประธานชุมชนใหม่ศรีทอง, ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

^{๒๓} สัมภาษณ์ นางนิยม วันละ, ประธานชุมชนใหม่ศรีทอง, ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

^{๒๔} สัมภาษณ์ นางเข็มพร บุญแก้ว, ประธานชุมชนใหม่ศรีทอง, ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

^{๒๕} สัมภาษณ์ นางวิจิตร ปรกอบดี, ข้าราชการครูชำนาญการพิเศษ, ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓,

(๒) คีลมัย : ทำบุญด้วยการรักษาศีลหรือประพฤติดี

จากการศึกษาพบว่า นายพิชัย พรหมเหล่า ผู้ให้ข้อมูลภาคสนามกล่าวว่า โดยปกติแล้วตนจะสมาทานศีลและรักษาศีล ๕ อยู่เสมอ และจะพาลูกหลานไปสมาทานศีลที่วัดกับพระสงฆ์ หรือหากมีงานทำบุญในหมู่บ้าน ก็จะนำลูกหลานไปด้วย เพื่อที่จะปลูกฝังจิตใจของเขาให้เป็นผู้มีปกติทางกาย ทางวาจาที่ดีที่ถูกต้อง เพราะถ้าเขามีศีลดีแล้ว ศีลย่อมจะรักษาตัวเขาเอง และไม่ต้องวัดดวงคลาไครๆ ให้แก่แล้วคลาดปลอดภัย หากมีศีลๆ ก็จะคุ้มครองปกป้องรักษา แม้จะไปในทิศใดๆ ก็ปลอดภัยไว้กังวล ไม่ต้องกลัวคนอื่นจะมาทำร้ายร่างกาย เพราะเชื่อมั่นในศีลที่ตนรักษาอยู่เสมอ^{๒๖}

(๓) ภาวนามัย : ทำบุญด้วยการเจริญภาวนาคือฝึกฝนอบรมจิตใจ

จากการศึกษาพบว่า นางกรรณิกา เครือทุมมา ผู้เคยไปวัดฟังธรรมและหมั่นเพียรในด้านการปฏิบัติตนตามหลักสติปัฏฐาน ๔ คือ การพิจารณากาย เวทนา จิตและธรรมเป็นอารมณ์ของกรรมฐาน โดยกล่าวต่อไปว่า การปฏิบัติธรรมนั้น คนเราสามารถที่จะปฏิบัติได้ทุกเมื่อและทุกเวลา กล่าวคือ เมื่อคนเราประสบกับปัญหาในชีวิตอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็จะต้องแสวงหาทางออกของปัญหานั้น ในฐานะชาวพุทธที่อาศัยหลักการทางพระพุทธศาสนา โดยจะใช้วิธีสงบจิตใจเมื่อเกิดปัญหาใน ๒ วิธี^{๒๗} คือ

วิธีแรก เมื่อเกิดปัญหาที่ไม่คาดคิดในการใช้ชีวิตประจำวัน ก็จะหยุดปัญหาต่างๆ ไว้ก่อน ด้วยการตั้งสติและนั่งสมาธิ เพียง ๓๐ นาทีหรือมากกว่านี้ เพื่อให้จิตใจสงบ

วิธีที่สอง หลังจากที่จิตสงบพอสมควรแล้ว จึงหันมาทบทวนว่า สิ่งที่เกิดขึ้น คือ ปัญหาอะไร และจะแก้ไขอย่างไร โดยใช้หลักของอริยสัจ ๔ มาเป็นแม่แบบในการแก้ปัญหา กล่าวคือ

ก. จะต้องรู้จักปัญหา (ทุกข์) ว่าคืออะไรกันแน่

ข. จะต้องรู้จักสาเหตุของปัญหา (สมุทัย) ว่ามาจากอะไรบ้าง โดยต้องรู้ความสัมพันธ์หรือวงจรอย่างครบถ้วนสมบูรณ์

ค. จะต้องกำหนดทราบล่วงหน้าได้ว่า หากแก้ปัญหาได้แล้ว จะไม่เกิดอีก (นิโรธ) หรือถ้าเกิดก็จะสามารถรับมือกับปัญหานั้นได้อีกในอนาคต

^{๒๖} สัมภาษณ์ นายพิชัย พรหมเหล่า, ครูชำนาญการพิเศษ, ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓,

^{๒๗} สัมภาษณ์ นางกรรณิกา เครือทุมมา, ครูชำนาญการพิเศษ, ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

ง. จะต้องแสวงหาวิธีหรือหนทางในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น (มรรค) เพื่อใช้เป็นยุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนกระบวนการต่างๆ ให้บรรลุถึงเป้าหมาย โดยมีกลไกต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา

(๔) อปจายมัย : ทำบุญด้วยการประพุดิอ่อนน้อม

จากการศึกษาพบว่านางพรรณทอง ทับชา ให้ข้อมูลว่า โดยปกติแล้ว ดิฉัน จะสอนลูกหลานให้รู้จักคุณสมบัติความเป็นคนดีอีกข้อหนึ่ง คือ จะต้องเป็นคนพูดจาอ่อนน้อม ถ่อมตนและความประพฤติก็ต้องเป็นไปในทิศทางเดียวกัน เพราะหากเรามีความอ่อนน้อมแล้ว คนที่จะเข้ามาพบปะหรือสมาคมด้วย ก็จะได้รับเกียรติ ได้รับการยกย่องสรรเสริญจากเรา แต่หากเราพูดจาข่มเข่าหรือมีพฤติกรรมไม่อ่อนน้อมต่อเขา แทนที่จะได้รับการช่วยเหลือจากเขากลับต้องเสียประโยชน์ไปเลย เพราะความเย่อหยิ่งหรือความทะนงตน ฉะนั้น ดิฉันจึงสอนลูกอยู่เสมอว่า เป็นคนจะต้องถ่อมตนเอาไว้เหมือนกับข้าวที่มีรวงมักจะหนักและก้มลงเสมอ ส่วนข้าวที่ไม่มีเมล็ดหรือเมล็ดลีบ ก็จะชูชันขึ้นตรง คนเราก็เช่นเดียวกัน^{๒๘}

(๕) เวยยาวัจจมัย : ทำบุญด้วยการช่วยขวนขวายรับใช้

จากการศึกษาพบว่านางละไม ไชยพิเดช ได้กล่าวถึงการช่วยทำในกิจที่ควรทำแก่คนอื่นว่า โดยปกติแล้ว ตนจะเป็นคนที่ชอบช่วยเหลือเพื่อนบ้านในโอกาสวันสำคัญทางสังคมและทางศาสนา ได้แก่ การไปช่วยมัดข้าวต้ม ทำอาหารแก่แขกหรือในงานวันแต่งงาน งานบวช งานทอดผ้าป่า งานกฐิน เป็นต้น ตลอดงานบุญของวัด เช่น บุญวันวิสาขบูชา วันลอยกระทงประจำปี ก็จะพาลูกหลานทำกระทงไปถวายวัดเพื่อให้จำหน่ายเป็นรายได้เข้าวัด นอกจากนั้น หากมีลูกหลานมาปรึกษาเรื่องงานทำบุญต่างๆ ในหมู่บ้านก็จะแนะนำในแต่ละงาน^{๒๙}

(๖) ปัตติทานมัย : ทำบุญด้วยการเฉลี่ยส่วนแห่งความดีให้แก่ผู้อื่น

จากการศึกษาพบว่านายชัยสิทธิ์ วัฒนวิไลกุล กล่าวว่า การทำบุญในลักษณะแบ่งปันความดีหรือแบ่งปันบุญที่ตนทำแล้วแก่คนอื่นนี้ เป็นสิ่งที่ตัวผมและครอบครัวทำมาตลอด เพราะหากเราทำความดีเฉพาะตน เช่น ทำกฐินถ้าไม่บอกกล่าวแก่ชาวบ้าน ให้เข้ามาร่วมทอดถวายด้วย ก็ถือว่า เราได้บุญไม่มากนัก แต่หากมีการประกาศบอกกล่าวข่าวบุญกฐินออกไปทั่วหมู่บ้าน ผู้ใดมีจิตศรัทธา ก็จะออกมาทำบุญร่วมมีพร้อมใจกันทำ ทั้งเสียสละแรงกายก็มี เสียสละเวลา เสียสละทรัพย์ช่วยเหลือก็มี เพราะบุญกฐินเป็นบุญใหญ่ จะต้องทำ

^{๒๘} สัมภาษณ์ นางพรรณทอง ทับชา, ครุ. ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

^{๒๙} สัมภาษณ์ นางละไม ไชยพิเดช, ข้าราชการครูบ้านบุญ, ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

ช่วยเหลือกันหลายฝ่าย ฉะนั้น การบอกกล่าว จึงเป็นการแบ่งปันบุญแบ่งปันความดีไปสู่คนอื่นให้มายืนดีในกองบุญที่ตนกำลังกระทำอยู่นี้ เรียกว่า ผู้ทำบุญจะได้ทั้งบุญและบริวารไปพร้อมๆ กัน แต่ถ้าหากเราไม่บอกคนอื่น ก็จะได้เฉพาะทรัพย์เป็นอานิสงส์แต่ไม่ได้บริวารหรือไม่ได้คนนั่นเอง^{๑๐}

(๓) ปัตตานุโมทนาภัย : ทำบุญด้วยการยินดีในความดีของผู้อื่น

จากการศึกษาพบว่านายกรกช เพชรสังข์ ให้ข้อมูลว่า เมื่อผมได้ยินข่าวว่าเพื่อนบ้านหรือบุตรหลานของเขาสำเร็จการศึกษา หรือได้งานทำ หรือได้รับสิ่งดีๆ ในการประกอบอาชีพการงาน ก็จะพลอยยินดีไปได้ ไม่ได้มีความอิจฉาริษยาแต่ประการใด ตรงข้ามกลับชื่นชมว่า เขามีความขยันหมั่นเพียร จึงทำให้ประสบความสำเร็จในชีวิต ควรเป็นแบบอย่างที่ดีต่อบุคคลอื่น^{๑๑}

(๔) ธรรมัสถวนมัย : ทำบุญด้วยการฟังธรรมศึกษาหาความรู้

จากการศึกษาพบว่าอนันต์ ธาการและเพื่อน กล่าวว่า ตนและเพื่อนนักเรียน ได้แสวงหาความรู้ด้านธรรมะอยู่เสมอ โดยกล่าวว่า ตนและเพื่อนนักเรียนได้รับการอบรมธรรมะจากพระคุณเจ้าหลายวัดด้วยกัน เพราะโรงเรียนจะมีกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาอยู่เสมอ เช่น การสมาทานศีล การทำบุญตักบาตรในวันมาฆบูชา การถวายจตุปัจจัยไทยทาน การเวียนเทียน การฟังธรรม การเดินจงกรม การนั่งสมาธิ การชมวีดิทัศน์เรื่องพุทธประวัติ องค์กรคุณธรรม เป็นต้น จากสื่อโทรทัศน์ที่ทางพระคุณเจ้าเปิดให้ชม

ส่วนผลจากการฟังธรรมและการชมสาระเรื่องราวต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา ทำให้ตนและเพื่อนนักเรียน เป็นคนมีความรู้ใหม่ๆ มีแนวคิดที่ดีต่อการเผยแผ่หลักธรรมของพระคุณเจ้า และมีศรัทธาเพิ่มขึ้นในการทำบุญทำกุศล เป็นนักเรียนที่ดีของสถานศึกษา เป็นลูกที่ดีของพ่อแม่ เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ ไม่ก่อปัญหาต่างๆ แก่สถานศึกษา ไม่ก่อปัญหาแก่ตนและครอบครัว เป็นคนว่าง่ายสอนง่าย เชื่อฟังผู้ปกครอง เชื่อฟังคุณครู จึงทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องรักและให้การช่วยเหลือในทุกๆ ด้าน^{๑๒}

^{๑๐} สัมภาษณ์ นายชัยสิทธิ์ วัฒนวิไลกุล, ครู, ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

^{๑๑} สัมภาษณ์ นายกรกช เพชรสังข์, ครูชำนาญการ, ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

^{๑๒} สัมภาษณ์ ค.ช. อนันต์ ธาการ, นักเรียน, ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓, สัมภาษณ์ ค.ช. ภราดร ผดุงญาณ, นักเรียน, ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓, สัมภาษณ์ ค.ญ. พิชญ์สินี สิงห์ชู, นักเรียน, ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

(๕) ธรรมเทศนามัย : ทำบุญด้วยการสั่งสอนธรรมให้ความรู้

จากการศึกษาพบว่า พระครูโพธิธรรมสาร ได้ให้ความเห็นว่า การแสดงธรรมหรือการอบรมสั่งสอนหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นภารกิจหลักของพระสงฆ์ ผมเองในฐานะพระเถระในอำเภอหนองเรือ ยิ่งต้องให้ความสำคัญ ต่อหน้าที่นี้เป็นอย่างยิ่ง ดังจะเห็นได้จากการแสดงธรรมใน โอกาสต่างๆ ของผม และยังจัดธรรมสังฆจรไปพบปะญาติโยมสาธุชนทั้งหลาย เพื่อแลกเปลี่ยนสนทนาธรรมหรือหากมีปัญหาใดๆ ก็มาปรึกษาได้ตลอดเวลา ผมถือปฏิบัติมาเป็นเวลานานหลายปีแล้ว เพราะเห็นญาติโยมไม่เข้าใจหลักธรรมและปฏิบัติถูกๆ ผิดๆ แก้ปัญหาชีวิตประจำวันได้ไม่ดีเท่าที่ควร และการแสดงธรรมนี้ ยังเป็นการปลูกฝังศรัทธาต่อผู้ไม่มีศรัทธาให้เกิดความเคารพเลื่อมใสมากยิ่งขึ้น ส่วนผู้มีจิตศรัทธาดีอยู่แล้ว ก็จะเพิ่มพูนในการทำบุญทำกุศลมากกว่าเดิม อีกทั้ง ยังเป็นหนทางให้พ้นไปจากทุกข์ได้ด้วย เพราะการฟังธรรม เป็นการขังปัญญาให้เกิดเพื่อขัดเกลาจิตใจและเป็นการทำลายกิเลสในใจให้ทุเลาเบาบางไป หรือสามารถที่จะข่มไว้ด้วยปัญญาอันเกิดจากการฟัง ที่เรียกว่า สุตมยปัญญา และนำไปคิดไตร่ตรองให้เข้าใจที่เรียกว่า จินตมยปัญญา และท้ายสุดก็ลงมือปฏิบัติสิ่งที่ตนได้ยินได้ฟังดีแล้วนั้น ที่เรียกว่า ภวานมยปัญญา หมายถึง การฟัง เป็นทฤษฎี ส่วนการใคร่ครวญสิ่งที่ฟังเป็นปฏิบัติ ย่อมเกิดผลดีต่อผู้ฟังที่ดี ดังคำว่า ฟังด้วยดีย่อมได้ปัญญา ฉะนั้น เมื่อเรามีเวลามีโอกาส จึงควรสดับตรับฟังธรรมเทศนาเนื่องๆ เพื่อให้ตนเป็นคนฉลาด รู้เท่าทันต่อโลก รู้เท่าทันต่ออารมณ์และกิเลสที่เข้ามากระทบจิตใจ^{๓๓}

(๑๐) ทิฏฐุชุกัมม์ : ทำบุญด้วยการทำความเห็นให้ตรง

จากการศึกษาพบว่า จ.ส.ต. เครื่อง อาริย์วงษ์ ให้ความเห็นไว้ว่า ชาวพุทธเราส่วนใหญ่ ก็จะมีเชื่อต่อหลักพระพุทธศาสนา คือ เชื่อว่า ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว คนดีตกน้ำไม่ไหล ตกไฟไม่ไหม้ซึ่งเป็นคำพูดอุปมาอุปมัยเอาไว้ แม้ว่าโลกเราจะเจริญด้วยวัตถุต่างๆ แล้วก็ก็ตาม แต่ในฐานะที่เราเป็นชาวพุทธ จะต้องมีความเชื่อมั่นต่อพระรัตนตรัย เชื่อมั่นต่อการบำเพ็ญกุศลความดีต่างๆ เพราะหากโลกหน้ามีอยู่จริงก็จะไปเกิดในภพที่ดี เช่น สวรรค์ มนุษย์ หรือหากตัดกิเลสเสียได้ก็อาจจะไม่มาเกิดอีก (คือไปสู่นิพพาน) แต่หากไม่เชื่อเรื่องเหล่านี้แล้ว คนก็จะทำความชั่วมากยิ่งขึ้น เพราะไม่ต้องรับผลของกรรมชั่วที่ตนทำไว้แล้ว ตรงข้ามบุคคลที่

^{๓๓} สัมภาษณ์ พระครูโพธิธรรมสาร. เจ้าคณะตำบลหนองเรือ. ๑๒ มกราคม ๒๕๕๓.

เชื่อว่าทำดีไปสวรรค์ทำชั่วไปตกนรก ก็จะมุ่งมั่นทำแต่ความดี ไม่เอาใจเอาเปรียบคนอื่น แต่กลับให้การช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ตามกำลังของตนและไม่สร้างปัญหาต่อตนและคนอื่น^{๓๔}

ข. หลักการบูชาบุคคลและวัตถุอันควรแก่การบูชา

จากการศึกษาพบว่า ชาวพุทธในตำบลหนองเรือ อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น มีประเพณีปฏิบัติตนตามหลักของการบูชาบุคคลและวัตถุอันควรแก่การบูชา ดังตัวอย่างการสัมภาษณ์ ต่อไปนี้

นางศรีนวล วิชาสวัสดิ์ กล่าวว่า ตนได้บูชาด้วยวัตถุสิ่งของ คือ อามิสต่อศาสนสถานสำคัญต่างๆ เช่น พระสถูป เจดีย์ เป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ เป็นต้น และบูชาคุณของบุพการีตลอดจนครูอาจารย์ที่เคยพำสอนมาแต่เด็กจนเติบโต ด้วยความเอื้ออาทรและเกื้อกูลทั้งด้วยธรรมะและวัตถุสิ่งของต่อบุคคลที่เคารพนับถือ

ส่วนผลที่ได้ ทำให้ตนเป็นคนมีศรัทธาเชื่อมั่นต่อผู้มีพระคุณและสิ่งที่มีคุณประโยชน์เป็นเครื่องระลึกถึงทางจิตใจ เช่น พระบรมสารีริกธาตุ เป็นตัวแทนของพระพุทธองค์อันเป็นเหตุให้ตนระลึกถึงพุทธานุสติ เมื่อเรามีที่พึ่งที่ระลึกเช่นนี้ ก็สามารถที่จะทำความดี ทำกุศลต่างๆ ได้ง่ายขึ้นและเป็นการสร้างบุญบารมีอีกทางหนึ่งด้วย^{๓๕}

ข. การเข้าถึงและให้ความเคารพต่อพระรัตนตรัย

จากการศึกษาพบว่า ชาวพุทธในตำบลหนองเรือ อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น มีประเพณีปฏิบัติตนตามหลักของการเข้าถึงและให้ความเคารพต่อพระรัตนตรัย ดังตัวอย่างการสัมภาษณ์ ต่อไปนี้

นางสลิตร์ ชาคาร ให้ความเชื่อมั่นต่อความเคารพในพระรัตนตรัยว่า ตนและเพื่อนๆ ได้ให้ความเคารพและนับถือต่อพระพุทธคุณเป็นอย่างดี โดยเชื่อว่า หากได้บูชาสักการะต่อพระพุทธเจ้าหรือระลึกถึงพระพุทธคุณแล้วย่อมมีอำนาจ จะไปในสถานที่แห่งใดก็แคล้วคลาดปลอดภัย ผู้ที่บูชาหรือระลึกถึงพระธรรมคุณ ตลอดจนการศึกษาในพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์แล้ว ย่อมมีสติปัญญาที่ฉลาดสามารถที่จะแก้ปัญหาต่างๆ ให้ลุล่วงไปได้

^{๓๔} สัมภาษณ์ จ.ส.ต. เครื่อง อารีขันธ์. ข้าราชการบำนาญตำรวจ สภ.หนองเรือ.๑๔ มกราคม ๒๕๕๑.

^{๓๕} สัมภาษณ์ นางศรีนวล วิชาสวัสดิ์. ประชาชน. ๑๔ มกราคม ๒๕๕๑.

ส่วนการให้ความเคารพนับถือในพระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบแล้ว ย่อมก่อให้เกิดอานิสงส์หรือผลดีต่อตน เพราะท่านเป็นเนื่อนานุญของโลกไม่มีนานุญอื่นยิ่งไปกว่าพระสงฆ์ แต่ก็จะต้องพิจารณาว่าควรทำในวัดใดและพระสงฆ์รูปใดด้วย เพื่อป้องกันกลุ่มอสังฆิผู้ไม่ละอายแสวงหาประโยชน์จากพระพุทธศาสนา โดยจะต้องช่วยเหลือกันดูแลสอดส่องพฤติกรรมของพระสงฆ์ดังกล่าว หากไม่เป็นที่ไว้วางใจของประชาชน ก็ควรปรึกษาหารือกันและรีบแจ้งไปยังพระเถระในท้องถิ่น เช่น เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด เป็นต้น ถือว่าเป็นการดูแลศาสนาไม่ใช่ชั่วชั่วชีวิตช่วงสงฆ์ หรือ ทำเป็นเอาหูไปนาเอาตาไปไร่ ชูระไม่ใช่ ก็จะทำให้พระพุทธศาสนาไม่มองไปด้วยบุคคลที่ไม่หวังดีเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์เป็นจำนวนมากในปัจจุบัน^{๓๖}

ฉ. ความเข้าใจถึงเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดสัมมาทิฐิ

จากการศึกษาพบว่า ชาวพุทธในตำบลหนองเรือ อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น มีความเข้าใจถึงเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดสัมมาทิฐิต่างอย่างการสัมภษณ์ ต่อไปนี้

ในสังคมการสื่อสารปัจจุบัน บุคคล จะต้องมีความเชื่อมั่นในการคิดวิเคราะห์ คิดไตร่ตรองด้วยเหตุผลมากกว่าจะเชื่อคนอื่นหรือสื่ออื่นๆ ดังนั้น จึงควรพิจารณาเลือกเชื่อถือการรับข้อมูลจาก ๒ ทาง คือ

ทางแรก เป็นการรับข้อมูลมาจากเพื่อนๆ อินเทอร์เน็ต หนังสือพิมพ์ วารสาร บุคคลบอกเล่า ครูอาจารย์ พ่อแม่ ญาติพี่น้อง ข้อความจากโทรศัพท์มือถือ เป็นต้น

ทางที่สอง เป็นการนำข้อมูลต่างๆ ที่ตนได้รับนั้น มาวิเคราะห์ แยกแยะความเป็นจริงหรือข้อเท็จจริงให้มากที่สุด โดยจะต้องเลือกสื่อที่มีความน่าเชื่อถือมากที่สุด เสร็จแล้วนำมาเปรียบเทียบกับความจริง คือ ตรวจสอบด้วยเหตุผลและประสบการณ์ ตลอดจนปรึกษากับท่านผู้รู้ที่เป็นกัลยาณมิตร เพื่อที่จะไม่หลงเชื่อไปกับสื่อหรือข้อมูลที่ตนได้รับ เพราะหากเชื่อโดยขาดการไตร่ตรองที่ดีแล้ว ก็จะตกเป็นเหยื่อของพวกมิจฉาชีพที่คอยหลอกลวงประชาชนอยู่ทุกวันนี้ เช่น แก๊ง Call Center หรือพวกหลอกโอนเงินทางธนาคาร โดยผ่านบัตร เอ.ที.เอ็ม. (ATM.) ทำให้คนที่ถูกหลอกจะต้องสูญเสียเงินไปเป็นจำนวนหลายร้อยล้านบาทต่อปี ฉะนั้น ใน

^{๓๖} สัมภษณ์ นางสาวสลิตร ชาคาร. ประชาชน. ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓, สัมภษณ์ นางสาวสุขใจ ประธรรมโย. ประชาชน. ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓, และสัมภษณ์ นางสาวแสงอรุณ จันทร์เทพ. ข้าราชการบ้านนาญครุ. ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

การรับข่าวสาร เราก็ต้องพิจารณาก่อนว่าควรเชื่อถือหรือไม่ หรือเป็นเพียงข่าวที่หลอกลวงให้เสียประโยชน์^{๓๓}

๓. การปฏิบัติตนตามหลักอนุพพิกตา

จากการศึกษาพบว่า ค.ช. อนันต์ ชาकरและเพื่อนนักเรียน กล่าวว่า ตนและเพื่อนนักเรียนได้ปฏิบัติตนตามหลักอนุพพิกตา ดังตัวอย่างการสัมภาษณ์ต่อไปนี้

(๑) การให้ทาน คือ มีการแบ่งปันและช่วยเหลือกันในห้องเรียน โดยช่วยกันหาข้อมูลเมื่อคุณสั่งการบ้านและรายงานประจำกลุ่ม ต่างก็ตั้งใจทำงานเป็นทีม หากใครมีปัญหาอะไรก็จะรีบช่วยเหลือหรือหาทางแก้ไขทันที

(๒) การกล่าวถึงเรื่องการรักษาศีล คือ มีการทำงานอย่างเป็นระบบและมีระเบียบ มีการวางแผนงานล่วงหน้าและหาข้อมูลต่างๆ อย่างเป็นสัดส่วน อีกทั้งทำงานกันอย่างเคารพต่อกันมีหัวหน้ากลุ่ม มีประธาน รองประธานและกรรมการของกลุ่ม จึงทำงานคล่องไปได้ด้วยดีหากคุณครูแบ่งงานให้ทำงานชั้นเรียน เพราะเข้าใจกติกาและทำงานอย่างสร้างสรรค์

(๓) การกล่าวถึงเรื่องสวรรค์หรือทำความดี ในระดับนักเรียน คือ การทำความดีต่างๆ ต่อเพื่อนและสถาบัน ไม่ทะเลาะ ไม่ก่อปัญหา ไม่สูบบุหรี่ ไม่หนีเรียน ไม่หนีเที่ยว เชื่อฟังคุณครู และให้เกียรติต่อเพื่อนๆ และคุณครู มีความเคารพต่อการเรียนการสอนเพราะถือว่าหากมีความรู้ย่อมจะแสวงหาทรัพย์ได้ในอนาคต ฉะนั้น ความดี จึงเป็นบันไดไปสู่สวรรค์หรือความสำเร็จในวันข้างหน้า โดยไม่ต้องรอไปสวรรค์จริงๆ ก็มีความสุขใจได้

(๔) การพูดเรื่องโทษของกาม คือ ตนและเพื่อนรู้และเข้าใจต่อภาวะความเป็นวัยรุ่นที่จะต้องมีการเพศเข้ามาเกี่ยวข้อง แต่จะต้องไม่ชิงสุกก่อนห่าม และรู้จักป้องกันปัญหาเรื่องเพศสัมพันธ์ในวัยเรียน หากมีปัญหาใดๆ ก็รีบปรึกษาผู้ปกครองและคุณครู เพื่อจะได้แก้ไขให้ทันทั่วทั้ง นอกจากนั้น นักเรียนยังจะต้องรู้จักโทษของกามในแง่ของโรคภัยไข้เจ็บที่เกิดขึ้นเพราะกามเป็นเหตุ เช่น กามโรค โรคเอดส์ หนองใน แผลริมอ่อน เป็นต้น

(๕) การหาทางออกจากกาม คือ ตนและเพื่อนรู้จักการป้องกันตนเองจากการมีเพศสัมพันธ์ในวัยเรียนด้วยการเรียนรู้อย่างฉลาดและรู้เท่าทัน ตลอดจนการไม่เข้าไปมีส่วนร่วมทางเพศต่อบุคคลอื่น เนื่องจากว่า วัยนี้ เป็นวัยการเรียนรู้เรื่องเพศ แต่ไม่จำเป็นที่จะต้อง

^{๓๓} สัมภาษณ์ นางละไม ไชยพิเดช. ข้าราชการครูบ้านบุญ. ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓, สัมภาษณ์ นายชัยสิทธิ์ วัฒนวิไลกุล. ครู. ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓, สัมภาษณ์ นางพรรณทอง ทับชา. ครู. ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓ และสัมภาษณ์ นายกรกช เพชรสังข์. ครูชำนาญการ. ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

เพศสัมพันธ์เสมอไป ฉะนั้น ทุกคนจึงต้องมีสติ ระมัดระวังจิตใจไม่ให้หลงไหลไปตามคำพูด และสิ่งเร้าใจต่างๆ รอบตัวเรา^{๑๔}

กฎ. การปฏิบัติตนตามหลักวัตตบท ๗ ประการ

จากการศึกษาพบว่า ชาวพุทธในตำบลหนองเรือ อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น ได้ประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดีตามหลักวัตตบท ๗ ประการ ดังตัวอย่างการสัมภาษณ์ต่อไปนี้

(๑) คอยดูแลและช่วยเหลือต่อมารดาบิดา

จากการศึกษาพบว่านายพิทักษ์ แก้วอ่อนตา ให้ความเห็นว่า^{๑๕} ผมเห็นว่าพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการอยู่ร่วมกันในสังคม ดังมีคำสอนที่ให้ปฏิบัติต่อบุคคลต่างๆ รอบตัวเราให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข เช่น พระพุทธเจ้าทรงตรัสเรื่องทศ ๖ และตรัสว่ามารดาบิดาให้เป็นทิศเบื้องหน้า ที่บุตรควรบำรุงโดยฐานะ ๕ ประการมีดังนี้

(ก) ท่านเลี้ยงมาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ คือ มารดาบิดาเลี้ยงบุตรมาด้วยการให้ค้ำน้ามน ทำให้มือเท้าเจริญขึ้น คุณน้ำมูก ให้อาบน้ำ แต่งตัวให้ เลี้ยงดูและประคับประคอง บุตร จึงต้องเลี้ยงมารดาบิดาผู้แก่เฒ่าด้วยการล้างเท้า อาบน้ำ ให้ข้าวต้มและข้าวสวย

(ข) ทำกิจของท่าน คือ บุตรต้องเว้นการงานของตนไปทำกิจที่เกิดขึ้นของมารดาบิดา โดยยกตัวอย่างกิจในราชสำนัก

(ค) ดำรงวงศ์ตระกูล เช่น ไม่ทำนา สวน ของอย่างอื่นมีเงินและทองเป็นต้นของมารดาบิดาให้เสียหาย ช่วยรักษาสีงเหล่านั่นไว้ นำมารดาบิดาออกจากวงศ์ตระกูลที่ไม่ประกอบด้วยธรรม ให้อยู่ในวงศ์ตระกูลที่ประกอบด้วยธรรม และไม่ตัดทานที่มารดาบิดาเคยทำมา ชื่อว่าดำรงวงศ์ตระกูล

(ง) ประพฤติตนให้เหมาะสมที่จะเป็นทายาท คือ มารดาบิดาจะทำบุตรที่ไม่ประพฤติตามโอวาท หรือปฏิบัติผิด ให้ถือว่าไม่เป็นบุตร บุตรเช่นนั้นไม่ควรรับทรัพย์มรดก แต่ทำบุตรที่ประพฤติตามโอวาทให้เป็นเจ้าของทรัพย์ในตระกูล

^{๑๔} สัมภาษณ์ ด.ช. อนันต์ ธาการ. นักเรียน. ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓, สัมภาษณ์ ด.ช. ภราดร ผดุงญาณ. นักเรียน. ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓, สัมภาษณ์ ด.ญ. พิชญ์สินี สิงห์ชู. นักเรียน. ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓ และ สัมภาษณ์ ด.ช. กฤษฎา ฮ่อไทยสงค์. นักเรียน. ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

^{๑๕} สัมภาษณ์ นายพิทักษ์ แก้วอ่อนตา. นักศึกษา. ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

(จ) เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน คือ บุตรต้องทำทานแผ่ส่วนบุญให้แก่ท่านทั้งสอง โดยทำบุญให้ท่านตั้งแต่วันที่สามที่ท่านล่วงลับไปแล้ว^{๔๐}

ส่วนอานิสงส์ในการเลี้ยงดูมารดาบิดา ปราภฏหลักฐานว่า พระพุทธองค์ ไม่ได้ตรัสแสดงเฉพาะคุณของมารดาบิดาและวิธีการปฏิบัติเท่านั้น เพื่อให้เกิดกำลังใจในการปฏิบัติ จึงได้แสดงให้เห็นถึงอานิสงส์ของการบำรุงมารดาบิดา และโทษของการไม่บำรุงมารดาบิดาไว้ด้วย ดังเช่นในโศคนันทชาดกบรรยายว่า บุตรที่มารดาบิดาเลี้ยงมาแล้วไม่เลี้ยงตอบแทนท่าน ย่อมเข้าถึงนรก ทรัพย์สมบัติย่อมพินาศไป และบุตรนั้นย่อมถึงฐานะอันลำบากความเพิดเพลินยินดี ความรื่นเริงบันเทิงใจ และการหัวเราะเล่นหัวกัน เป็นต้น บุคคลจะได้ก็ด้วยอานิสงส์ของการบำรุงมารดาบิดา ทั้งนี้ บุคคลผู้บำรุงมารดาบิดาด้วยข้าวและน้ำเป็นต้น เมื่อตายไปชาติหน้า ผู้นั้นจะขึ้นสวรรค์โดยไม่ต้องสงสัย และบางแห่งว่า เมื่อมารดาบิดาทราบว่า บุตรไม่เลี้ยงดูแล้ว ก็พึงทรัพย์ของตนในแผ่นดินเสียบ้าง สละให้แก่คนอื่นบ้าง บุตรเหล่านั้นก็ถูกนิทานว่าไม่เลี้ยงดูมารดาบิดา หลังจากตายไป ก็เกิดในกุตนรก ส่วนบุตรที่เลี้ยงดูมารดาบิดา โดยเคารพ ย่อมได้รับทรัพย์สมบัติของมารดาบิดานั้นทั้งยังได้การสรรเสริญ เมื่อตายไปก็เกิดในสวรรค์ พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า การบำรุงมารดาบิดานำความสุขมาให้ ผู้ที่บำรุงมารดาบิดาได้ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม และเป็นมงคลอันสูงสุด เพราะเป็นเหตุแห่งประโยชน์ในปัจจุบัน และสัมปรายภพ^{๔๑}

(๒) การให้ความเคารพผู้ใหญ่ในตระกูล

จากการศึกษาพบว่านางสาวรัชนิกร บุแก้ว ได้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์ไว้ว่า ดิฉันให้ความเคารพยำเกรงผู้ใหญ่ในตระกูล คือ ปู่ ย่า อา น้ำ ลุง ป้า พี่ชาย พี่สาว และญาติผู้ใหญ่ เป็นต้น^{๔๒} ส่วนแนวทางในการปฏิบัติหลักธรรมข้อนี้ ขอยกพระพุทธพจน์ที่พระพุทธเจ้าตรัสกับพระสารีบุตรมาเป็นแนวทาง ซึ่งพระสารีบุตรทูลถามพระพุทธเจ้าว่า ต้องประพฤติเช่นไรจึงจะได้รับประโยชน์สูงสุด พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า “นรชนควรเป็นผู้ประพฤติอ่อนน้อม ต่อผู้ใหญ่ ไม่ริษยา และควรรู้จักกาลที่จะเข้าไปหาครูทั้งหลาย รู้จักขณะที่จะฟังธรรมกถาที่ท่านกล่าวและตั้งใจฟังสุภายิตีอื่นๆ จากท่านโดยเคารพ” ควรลดมานะ นบนอบอ่อนน้อมเข้าไปยัง

^{๔๐} ที. ปา. อ. (ไทย) ๓/๒/๑๑๒-๑๑๔.

^{๔๑} จุ. ส. อ. (ไทย) ๑/๖/๑๖๗, จุ. จ. (ไทย) ๒๕/๖/๗.

^{๔๒} สัมภาษณ์ นางสาวรัชนิกร บุแก้ว, นักศึกษา, ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

สำนักของครุตามเวลาเหมาะสม ตั้งใจระลึกถึงอรรถ ธรรม สังขมะ (ศีล) พรหมจรรย์พร้อมทั้ง ยึดถือปฏิบัติตามนั้น^{๔๓}

สำหรับอานิสงส์ของความอ่อนน้อมและไม่อ่อนน้อมถ่อมตน พระพุทธศาสนามี คำสอนว่า “คนในโลกนี้จะเป็นหญิงหรือชายก็ตาม เป็นคนกระด้าง เย่อหยิ่ง ไม่กราบไหว้คนที่ ควรกราบไหว้ ไม่ลูกรับคนที่ควรลูกรับ ไม่ให้อาสนะคนที่สมควรแก่อาสนะ ไม่ให้ทางแก่คน ที่สมควรแก่ทาง ไม่สักการะคนที่ควรสักการะ ไม่เคารพคนที่ควรเคารพ ไม่นับถือคนที่ควร นับถือ ไม่บูชาคนที่ควรบูชา เขาตายไปจะเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก เพราะกรรมที่เขาได้ ทำไว้ หากตายไป ไม่เกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์จะเกิดในตระกูล ต่ำ”^{๔๔}

(๓) การพูดคำสุภาพอ่อนหวาน

จากการศึกษาพบว่านางสลิตร์ ชาคาร กล่าวว่า ดิฉันได้ถือปฏิบัติตนในการ เจรจากับบุคคลอื่น โดยถือสาระสำคัญตามที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า การพูดอ่อนหวาน จะต้องมืองค์ประกอบ ๕ ข้อ จึงจะเป็นวาจาสุภาพดี ไม่เป็นทู่พาทย์ และเป็นวาจาไม่มีโทษ วิญญูชนไม่ติเตียน โดยรวมถึงคำพูดที่อ่อนหวานไว้ด้วย ได้แก่ (๑) พูดถูกกาล (๒) พูดคำจริง (๓) พูดคำอ่อนหวาน (๔) พูดคำประกอบด้วยประโยชน์ และ (๕) พูดด้วยเมตตาจิต^{๔๕}

สำหรับอานิสงส์การพูดจาอ่อนหวานนั้น พระพุทธเจ้าตรัสถึงบุรพกรรมของ พระองค์ว่า ในชาติก่อน ภพก่อน พระองค์เกิดเป็นมนุษย์ ละเว้นจากคำหยาบ พูดแต่คำที่ไม่มี โทษ ไพเราะ น่ารัก จับใจ เป็นคำของชาวเมือง คนส่วนมากรักใคร่ พอใจ เพราะได้ทำ สังสม พอกพูนกรรมนั้น ทำกรรมนั้นให้ไปบุญแล้ว หลังจากตายแล้วพระองค์จึงไปเกิดในสุคติโลก สวรรค์ ครอบงำเทพเหล่าอื่นในเทวโลกด้วยฐานะ ๑๐ คือ อายุทิพย์ วรรณะทิพย์ สุขทิพย์ ยศ ทิพย์ ความเป็นใหญ่ทิพย์ รูปทิพย์ เสียงทิพย์ รสทิพย์ โภกฐัพพะทิพย์ จุตจากเทวโลกมาเกิด เป็นมนุษย์ จึงได้ลักษณะมหาบุรุษ ๒ ประการนี้ คือ (๑) มีพระชิวหาใหญ่ยาว (๒) มีพระ สุธรเสียงดุจเสียงพรหม ตรัสดุจเสียงร้องของนกการเวก ด้วยอานิสงส์นั้น แม้พระองค์จะทรง เป็นพระราชาก็เป็นพระพุทธเจ้าก็ตามจะมีพระวาจาอันชวนทั้งหลายยอมรับ^{๔๖}

^{๔๓} บ. สุ. (ไทย) ๒๕/๓๒๓-๓๒๕/๕๓๕.

^{๔๔} ม. อุ. (ไทย) ๑๔/๒๕๕/๓๕๔.

^{๔๕} สัมภาษณ์ นางสลิตร์ ชาคาร. ประชาชน. ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

^{๔๖} ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๖/๑๕๓.

(๔) ไม่พูดต่อเสียด

จากการศึกษาพบว่านางสาวสุโขใจ ประธรรมโย กล่าวว่า ดิฉันคิดว่า สำหรับการพูดต่อเสียดนั้น ย่อมทำให้เป็นที่รัก และทำให้บุคคลอื่นเขาแตกกัน คือ บุคคลนำคำต่อเสียดเข้าไปด้วยประสงค์ให้ตนเป็นที่รัก เช่น คนที่มีความคิดว่า เราจักเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจ เป็นผู้คุ้นเคยสนิทสนม เป็นที่ดีใจของผู้อื่น และผู้ที่มีความประสงค์ให้เขาแตกกัน เช่น คนที่มีความคิดว่า ทำอย่างไรคนเหล่านี้จึงเป็นคนแปลกแยก แยกต่าง เป็นพรรค เป็นเหล่าเป็นสองพวก เป็นสองฝักสองฝ่าย แยกแยกไม่ปรองดองกัน อยู่ลำบาก ไม่สบาย เป็นต้น สำหรับวิธีปฏิบัติเพื่อเว้นจากคำต่อเสียด คือ ฟังความจากฝ่ายนี้แล้วไม่ไปบอกฝ่ายโน้น เพื่อทำลายฝ่ายนี้หรือฟังความฝ่ายโน้นแล้วไม่มาบอกฝ่ายนี้เพื่อทำลายฝ่ายโน้น สมานคนที่แตกกันส่งเสริมคนที่ปรองดองกัน ชื่นชมยินดีเพลิิดเพลินต่อผู้ที่สามัคคีกัน พูดแต่ถ้อยคำที่สร้างสรรค์ความสามัคคีในหมู่คณะแทนการพูดจาต่อเสียด^{๔๓}

(๕) ชอบแผ่แผ่ให้ปัน ปราศจากความตระหนี่

พระพุทธศาสนาแบ่งความตระหนี่ไว้ ๕ ประเภท มีดังนี้^{๔๔}

ก. **อวาสมัจฉริยะ ตระหนี่ที่อยู่** คือ หวงที่อยู่อาศัย เช่น ภิกษุหวงเสนาสนะ กีดกันผู้อื่นซึ่งมิใช่พวกของตน ไม่ให้เข้าอยู่ เช่น เห็นอาคันตุกะแล้วกล่าวว่า ในอवासหลังนี้เขาเก็บบริหารของเจดีย์ ของสงฆ์ไว้ ย่อมกันอवासแม้เป็นของสงฆ์ หรือเห็นผู้อื่นอยู่ในอवासนั้นแล้วทนไม่ได้ ตายไปย่อมเกิดเป็นเปรต หรืองูเหลือม เช่น ภิกษุรูปหนึ่งไม่ต้องการให้ภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก ผู้สมบุรณ์ด้วยวัตรมาในอवासนั้น คิดว่าแม้ภิกษุที่มาแล้วก็ขอให้รีบไปเสีย ชื่อว่าอวาสมัจฉริยะ แต่ถ้าไม่ต้องการให้พวกภิกษุผู้ก่อการทะเลาะวิวาทเป็นต้น อยู่ในที่อยู่นั้น ไม่เป็นอวาสมัจฉริยะ

ข. **กุลมัจฉริยะ ตระหนี่ตระกูล** หรือ หวงสกุล เช่น ภิกษุหวงสกุลอุปัฏฐาก คอยกีดกันภิกษุอื่นไม่ให้เกี่ยวข้อง หรือได้รับการบำรุงด้วย ย่อมกันภิกษุพวกอื่นที่จะเข้าไปในตระกูลอุปัฏฐากของตน หรือเห็นภิกษุอื่นเข้าไปในตระกูลนั้นแล้วทนไม่ได้ อย่างนี้จัดเป็นกุลมัจฉริยะแต่ถ้าไม่ต้องการให้คนไม่ดีเข้าไป ไม่เป็นมัจฉริยะ เพราะคนไม่ดีย่อมปฏิบัติเพื่อทำลายความเลื่อมใสของอุปัฏฐากและญาตินั้นเสีย แต่ถ้าไม่ต้องการให้ภิกษุผู้สามารถรักษา

^{๔๓} สัมภาษณ์ นางสาวสุโขใจ ประธรรมโย. ประชาชน. ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

^{๔๔} อจ. นวก. (ไทย) ๒๓/๖๕/๕๕๓.

ความเลื่อมใสไว้ได้เข้าไปในสกุลนั้น เป็นมัจฉริยะ ในภิกขุณีวิภังค์ทรงปรบอาบัติปาจิตตีย์ สำหรับภิกษุณีผู้ตระหนี่ตระกูล

ค. ลากมัจฉริยะ ความตระหนี่ลาก หวงผลประโยชน์ เช่น ภิกษุหาทางกีดกันไม่ให้ลากเกิดขึ้นแก่ภิกษุอื่น ตระหนี่ลากแม้เป็นของสงฆ์ หาวิธีทำให้ภิกษุอื่นไม่ได้ลากนั้น หรือเห็นลากเกิดแก่ผู้อื่นแล้วทนไม่ได้ เช่น เมื่อภิกษุผู้มีศีลรูปอื่นได้ลากอยู่ ภิกษุผู้ตระหนี่คิดว่า จงอย่าได้อย่างนี้จัดเป็นลากมัจฉริยะ แต่ภิกษุที่ทำสัทธาให้เสื่อม ด้วยการไม่ใช้สอยหรือใช้สอยไม่ดี เป็นต้น แม้ของบุคคลนั้นก็ไม่ได้แก่ผู้อื่น เห็นภิกษุนั้นแล้วคิดว่าถ้าภิกษุนี้ไม่ได้ลากนี้ ภิกษุผู้มีศีลรูปอื่นพึงได้ใช้สอย อย่างนี้ไม่เป็นมัจฉริยะ

ง. วรรณมัจฉริยะ ตระหนี่วรรณ คือ ผิวพรรณของร่างกาย ไม่พอใจให้ผู้อื่นสวยงาม หวงคุณวรรณ คือ คำสรรเสริญคุณ ไม่อยากให้ใครมีคุณความดีมาแข่งตน หรือไม่พอใจได้ยื่นคำสรรเสริญคุณความดีของผู้อื่น ตลอดจนแบ่งชั้นวรรณะกัน

จ. ธรรมมัจฉริยะ คือ ตระหนี่ธรรม หวงวิชาความรู้ และคุณพิเศษที่ได้บรรลุ ไม่ยอมสอน ไม่ยอมบอกผู้อื่น กล่าวเขาจะรู้เทียมเท่าหรือเกินตน คือ ตระหนี่ในปรีชาธรรม ไม่ให้ปรีชาธรรมแก่ภิกษุอื่น คิดว่าผู้อื่นเรียนธรรมนี้แล้วจักข่มตน ส่วนภิกษุใดไม่ให้เพราะอนุเคราะห์ธรรม หรืออนุเคราะห์บุคคล ไม่จัดเป็นความตระหนี่

จากการศึกษาพบว่า นางสาวแสงอรุณ จันทร์เทพ กล่าวให้แง่คิดไว้ว่า ส่วนใหญ่ดิฉัน ก็จะแบ่งปันวัตถุสิ่งของเท่าที่กำลังจะบริจาคได้แก่คนอื่น เมื่อเห็นว่ามีคามจำเป็นต้องให้การช่วยเหลือ เช่น การให้ข้าวน้ำและอาหารแก่ผู้สัญจรไปมาในหมู่บ้านและที่มาพักอาศัย ค้างคืนที่วัด ก็จะบอกแก่เพื่อนๆ ให้ช่วยเหลือตามกำลังศรัทธาของตนเอง แม้เพื่อนหรือญาติๆ เดือดร้อนเรื่องเงินทอง ก็จะหยิบยื่นช่วยเหลือเท่าที่จะทำได้

ส่วนผลการปฏิบัติทำให้เราเป็นคนที่มีจิตใจกว้าง มีน้ำใจ เป็นนักเสียสละ เป็นผู้ที่มีจิตอาสา หากคนอื่นประสบกับปัญหาความเดือดร้อนพอที่จะช่วยเหลือได้ก็จะช่วยเหลือไปตามเหตุปัจจัย และไม่ซ้ำเติมเพื่อนมนุษย์ที่ตกทุกข์ได้ยาก^{๔๕}

^{๔๕} สัมภาษณ์ นางสาวแสงอรุณ จันทร์เทพ. ข้าราชการบำนาญครู. ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

(๖) มีวาจาสัตย์

ความเป็นบุคคลที่มีคำพูดที่สัตย์จริงไม่โกหกหรือมีสัจวาจาอันเป็นข้อหนึ่งรวมอยู่ในวาจาสุภาษิต คือ วาจาอันประกอบด้วยองค์ ๔ ประการ เป็นสุภาษิต ไม่เป็นทุภาษิต ไม่มีโทษ และวิญญูชนทั้งหลายไม่ติเตียน ได้แก่ (๑) กล่าววาจาได้อย่างเดียว ไม่กล่าววาจาซ้ำ (๒) กล่าวแต่วาจาเป็นธรรมอย่างเดียว ไม่กล่าววาจาไม่เป็นธรรม (๓) กล่าวแต่วาจาอันเป็นที่รักอย่างเดียว ไม่กล่าววาจาไม่เป็นที่รัก (๔) กล่าวแต่วาจาจริงอย่างเดียว ไม่กล่าววาจาเหลวไหล ดังนั้น พระพุทธเจ้าตรัสว่าวาจาเหล่านี้เป็นมงคลอันสูงสุด^{๕๐}

จากการศึกษาพบว่า จ.ส.ต. เครื่อง อารีชัยวงศ์ กล่าวยืนยันอย่างมั่นใจว่า การเป็นคนมีวาจาสัตย์ ย่อมเป็นที่ไว้วางใจของผู้ทำงานร่วมกัน เพราะหากคนเรามีวาจาซื่อสัตย์ต่อกันแล้ว คนอื่นก็เชื่อถือว่า เป็นคนปากกับใจตรงกัน ไม่ใช่ปากหวานกันเปรี้ยว ฉะนั้น คนพูดคำสัตย์ จึงนำเคารพนับถือและเป็นตัวอย่างแก่คนอื่นได้ ขณะเดียวกัน เมื่อมีวาจาสัตย์แล้ว จึงเป็นคนไม่เหลวไหล เหมือนเสาน้ำโคลน พูดจาไม่อยู่กับร่องกับรอย ขาดความเชื่อถือจากคนร่วมงานและสังคมทั่วไป^{๕๑}

(๗) ไม่โกรธ ระวังความโกรธได้ไม่ทะเลาะเบาะแว้งหรือเห็นแก่ตัว

ความโกรธ บาลีใช้ศัพท์ว่า โกรธ ความไม่โกรธ ใช้ศัพท์ว่า อุกุโกรธ ความหมายของโกรธ มีหลายนัย ได้แก่ ความปองร้าย ความมุ่งร้าย ความขัดเคือง ความขุ่นเคือง ความแค้นเคือง ความขัง ความพยายามแห่งจิต ความประทุษร้ายในใจ ความโกรธ ความพยายาม ความพิโรธ ความครุร้าย ความเพาะวาจาชั่ว ความไม่แช่มชื่นแห่งจิต ทั้งหมดนี้ เรียกว่า โกรธ หรือ ความโกรธ ส่วนความไม่โกรธก็มีนัยตรงกันข้ามนี้^{๕๒}

จากการศึกษาพบว่า นางสาวรัชนิกร บุญแก้ว แสดงทัศนะไว้ว่า เมื่อเรามีความโกรธต่อคนอื่น ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลใดก็ตาม ผลที่ได้ ก็คือ ความกระวนกระวายใจ ความร้อนรุ่มในใจที่แผดเผาเหมือนไฟที่กำลังลุกโชนไหม้สิ่งของต่างๆ รอบตัวของมันเอง คนที่โกรธก็เช่นเดียวกัน หากไม่ได้ตั้งใจตน ก็จะแสดงอาการต่างๆ นานา เพราะขาดสติประครองตน เช่น คุคำ ทูบทำร้ายร่างกายคนอื่น ขว้างปาสิ่งของใส่คนอื่น หากผูกโกรธไว้มากๆ ก็อาจจะทำร้าย

^{๕๐} ส. ส. (ไทย) ๑๕/๒๑๓/๓๐๘-๓๐๙.

^{๕๑} สัมภาษณ์ จ.ส.ต. เครื่อง อารีชัยวงศ์. ข้าราชการบำนาญตำรวจ สภ.หนองเรือ.๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

^{๕๒} พ. ม. (ไทย) ๒๕/๘๕/๒๕๓.

กันถึงชีวิต อันเป็นผลเสียอย่างยิ่งต่อชีวิตและทรัพย์สินคนอื่น บุคคลจึงไม่ควรถือโกรธ หรือไปโกรธตอบแก่ผู้อื่น เพราะหากโกรธตอบ ก็จะเป็นการก่อเวรไม่สิ้นสุด คอยทำร้ายต่อกันหรือจองเวรต่อกัน จึงควรใช้วิธีอื่นแทนความโกรธ คือ ให้เราพิจารณาว่า บุคคลที่เป็นคนมักโกรธ ถูกความโกรธครอบงำ ผูกโกรธไว้ มักระแวงจัด เพราะความโกรธเป็นเหตุ เปล่งวาจาใกล้ต่อความโกรธ หากเป็นที่รักใคร่พอใจของเราไม่ หากเราเป็นคนมักโกรธ ถูกความโกรธครอบงำ ผูกโกรธไว้ มักระแวงจัดเพราะความโกรธเป็นเหตุ และเปล่งวาจาใกล้ต่อความโกรธบ้างเล่า เราคงไม่เป็นที่รักใคร่พอใจของคนอื่น เมื่อรู้อย่างนี้พึงให้ความคิดเกิดขึ้นว่า เราจักไม่เป็นคนมักโกรธ ไม่ให้ความโกรธครอบงำไม่ผูกโกรธ ไม่ระแวงจัดเพราะความโกรธเป็นเหตุ และไม่เปล่งวาจาใกล้ต่อความโกรธ^{๕๓}

๔.๒.๔ คุณค่าของการประยุกต์พุทธธรรมในวิมานวัตถุ

จากการศึกษาพบว่า นายชนะพล ฮามพงษ์และเพื่อนๆ กล่าวว่า ชาวพุทธที่ดีจะต้องรู้จักถึงคุณค่าของหลักพุทธธรรมที่มีต่อตนเองและเป็นหลักธรรมที่พึงปฏิบัติด้วยตนเอง เช่น มรรค ๘ มีสัมมาทิฐิ เห็นชอบ สัมมาสมาธิ มีความตั้งใจมั่น เป็นต้น โดยปฏิบัติตามสมควรแก่ธรรมที่ได้พิจารณาแล้วนั้น โดยเฉพาะในวัยศึกษาเล่าเรียนที่จะต้องนำหลักพุทธธรรมไปใช้อย่างฉลาดรอบคอบ ครอบคลุมทุกด้าน เพราะเป็นการพัฒนาศักยภาพของตนไปสู่ความเป็นเลิศทางด้านวิชาการ^{๕๔}

๑) คุณค่าของหลักพุทธธรรมที่มีต่อทั้งสองฝ่าย

จากการศึกษาพบว่าพระครูโพธิธรรมสาร ซึ่งเป็นผู้อบรมสั่งสอนประชาชนในพื้นที่ในตำบลหนองเรือ อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น รู้จักถึงคุณค่าของหลักพุทธธรรมที่มีต่อทั้งสองฝ่าย เช่น การทำปฏิสันถารด้วยธรรมะ หรือการให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ ถือว่าเป็นการช่วยคนอื่นให้คิดเป็น รู้จักการแก้ปัญหาของชีวิต การทำงานเพื่อส่วนรวม การเสียสละทรัพย์สินเป็นสาธารณกุศล เช่น สร้างกุฏิสงฆ์ หอฉัน้ำ ถนนหนทาง เป็นต้น^{๕๕}

^{๕๓} สัมภาษณ์ นางสาวรัชนิกร บุญแก้ว, นักศึกษา, ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

^{๕๔} สัมภาษณ์ นายชนะพล ฮามพงษ์, นักศึกษา, ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓, สัมภาษณ์ นางสาวศุภวรรณ ศิริพิทักษ์, นักศึกษา, ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓, และสัมภาษณ์ ด.ช. นรชน ธรรมวงษ์, นักเรียน, ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

^{๕๕} สัมภาษณ์ พระครูโพธิธรรมสาร, เจ้าคณะตำบลหนองเรือ, ๑๒ มกราคม ๒๕๕๓ และสัมภาษณ์ พระครูปริยัติรัตโนภาส, เจ้าคณะตำบลหนองเรือ เขต ๑, ๑๒ มกราคม ๒๕๕๓.

๒) คุณค่าของหลักพุทธธรรมที่มีต่อสังคม

จากการศึกษาพบว่า นายเกษ ธรรมวงษ์ ชาวพุทธในตำบลหนองเรือ อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น รู้จักถึงคุณค่าของหลักพุทธธรรมที่มีต่อสังคม เช่น สัมมากรรมันตะ เลี้ยงชีพชอบ สัมมาอาชีพะ มีอาชีพที่สุจริต ไม่ผิดกฎหมายและศีลธรรม เป็นต้น^{๕๖}

๔.๓ สรุป

สรุปได้ว่า กลุ่มเป้าหมายสามารถที่จะเข้าใจหลักพุทธธรรมและสามารถนำไปสู่การปฏิบัติที่ถูกต้องได้ โดยเฉพาะ มรรคที่เกี่ยวกับการใช้สติ การมีสมาธิในการทำงาน การต้อนรับด้วยธรรมะ คือ การให้คำปรึกษา การแก้ไขปัญหาต่างๆ เป็นอันดับแรก และรองลงมา ก็คือ ต้อนรับด้วยวัตถุสิ่งของ เช่น ช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติต่างๆ มีอภักดิ์ เป็นต้น การปฏิบัติตนของพุทธศาสนิกชน ตำบลหนองเรือ อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น ตามหลักบุญกิริยาวัตถุในด้านต่างๆ เช่น ความมีน้ำใจในการช่วยเหลือคนอื่นที่แสดงออกอย่างชัดเจน เช่น ช่วยงานทำบุญบ้าน รองลงมา คือ การให้ทาน การรักษาศีลและการเจริญภาวนา กลุ่มเป้าหมาย เช่น พุทธศาสนิกชน มีจิตที่เป็นกุศลชอบช่วยเหลือคนอื่นอยู่เสมอ ด้วยการตอบแทนคุณด้วยวัตถุสิ่งของเครื่องใช้ ปัจจัย ๔ เพื่อให้บุคคลที่ตนเคารพนับถือ มีความเป็นอยู่สุขในการดำเนินชีวิต และรู้จักการสักการบูชาสถานสำคัญ มีความเชื่อมั่นในการคิดวิเคราะห์ด้วยเหตุผล การปฏิบัติตนตามหลักอนุปพฤกษา คือ การให้ทาน การพูดเรื่องโทษของกามและเรื่องการหาทางออกจากกามเป็นอันดับแรก รองลงมา คือ การกล่าวถึงเรื่องการรักษาศีลและเรื่องสวรรค์หรือทำความดีแล้ว การปฏิบัติตนตามหลักวัตรบพ อันดับแรกคือ เลี้ยงดูมารดาบิดาและเคารพผู้ใหญ่ในตระกูล รองลงมา คือ เรื่องอื่นๆ เช่น การมีวาจาสัตย์ อันดับแรก คือ คุณค่าของหลักพุทธธรรมที่บุคคลสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ เช่น การเลี้ยงชีพที่สุจริต ไม่ทำผิดกฎหมายและศีลธรรม ส่วนรองลงมา ก็คือ คุณค่าของหลักพุทธธรรมที่มีต่อบุคคลสองฝ่าย เช่น การให้คำแนะนำคนอื่นด้วยหลักธรรมะที่ก่อคุณประโยชน์

^{๕๖} สัมภาษณ์ นายเกษ ธรรมวงษ์. สมาชิกสภาเทศบาลตำบลหนองเรือ. ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓, และสัมภาษณ์ นางโฮม โคตรโยธา. อุบลาลิกา. ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

ผลจากการศึกษาเรื่อง “ศึกษาเชิงสังเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในวิมานวัตถุ” มีวัตถุประสงค์ในการวิจัย ๓ ประการ คือ (๑) ความเบื้องต้นเกี่ยวกับวิมานวัตถุในพระสูตรตันตปิฎก (๒) หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในวิมานวัตถุที่ถูกปฏิบัติเหตุให้ได้วิมาน (๓) คุณค่าของหลักพุทธธรรมในวิมานวัตถุที่มีผลต่อพุทธศาสนิกชน ตำบลหนองเรือ อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น สรุปผลการศึกษา ดังนี้

๑. ความเบื้องต้นเกี่ยวกับวิมานวัตถุในพระสูตรตันตปิฎก พบว่า วิมานวัตถุ โดยแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ๑) อิตถีวิมาน ๒) ปุริสวิมาน มีจำนวนเรื่องทั้งหมด ๘๕ วิมาน หรือเรื่อง สามารถแบ่งย่อยออกไปอีกเป็น ๓ วรรค ได้แก่ (๑) ปิฎฐวรรค มี ๑๓ วิมาน (๒) จิตตดาวรรค มี ๑๑ วิมาน (๓) ปาริฉัตตถรรค มี ๑๐ วิมาน (๔) มัญชัญญวรรค มี ๑๒ วิมาน ทั้ง ๔ วรรคนี้จัดอยู่ในอิตถีวิมาน คือว่า ด้วยวิมานของเทพธิดา ๕๐ วิมาน (๕) มหารถวรรค มี ๑๔ วิมาน (๖) ปายาสีวรรค มี ๑๐ วิมาน (๗) สุนิกขิตถวรรค มี ๑๐ วิมาน ทั้ง ๓ วรรคนี้ จัดอยู่ใน ปุริสวิมาน คือว่า ด้วยวิมานของเทพบุตร ๓๕ วิมาน รวมเป็น ๘๕ วิมาน (ถ้านับอันตรวิมานที่แทรกอยู่ในคุดตลวิมานอีก ๑๖ วิมาน ก็จะมีจำนวน ๑๐๑ วิมาน) สรุปด้านหลักธรรมในวิมานวัตถุ พบว่า มีหลักธรรมที่สำคัญต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของชาวพุทธหลายหมวดด้วยกัน สรุปให้สั้น คือ การให้ทาน การรักษาศีล การฟังธรรม การปฏิบัติธรรมที่ตนได้ ยินได้ฟังแล้วตามสมควรแก่กำลังของตน วิมานวัตถุนี้ เป็นเรื่องที่กล่าวถึงการทำความดีของเหล่าเทวดาและเทพธิดา ว่าในสมัยที่ตนเป็นมนุษย์นั้น ได้ประกอบคุณงามความดีอะไรไว้บ้าง เช่น บางคนก็ให้ข้าวน้ำเป็นทาน บางคนก็หมั่นรักษาศูโอบสกลศีล บางคนก็ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ส่วนลักษณะชีวิตความเป็นอยู่มีความสุขสบายด้วยประการต่างๆ ไม่จำเป็นต้องต่อสู้ดิ้นรน ไม่ต้องปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม ในขณะเดียวกัน หากบุคคลมีความปรารถนาที่จะจุติเป็น เทวดาในปัจจุบันชาติ ก็จะต้องบำเพ็ญหรือทำความดีประการต่างๆ เช่น ทำทาน ทำบุญกุศล อบรมจิต เจริญภาวนา และบำเพ็ญสมาธิ แต่ถึงอย่างไรก็ตาม เทวดาในพุทธศาสนา มิได้เป็นอมตะ และมีได้ทรงสภาพนิรันดร ยังคงอยู่ภายในภพแห่งกรรมทุกองค์เมื่อใด ที่หมดผลแห่งกรรมก็จะจุติทันที เป็นที่นั้งสังเกตว่าความคิดเกี่ยวกับ

เทวดาจะปรากฏในคัมภีร์สุตตันตปิฎก โดยได้กล่าวถึงลักษณะของเหล่าเทวดาว่า ได้เข้ามา นอบน้อมนมัสการพระพุทธเจ้า ซึ่งทรงแวดล้อมด้วยบรรดามนุษย์ เพื่อสดับพระธรรม เทศนา ในบางครั้ง พวกเทวดาก็จะไปเข้าเฝ้ากราบทูลถามปัญหาต่างๆ ต่อพระพุทธเจ้า จาก กรณีเช่นนี้ จะเห็นว่าพระพุทธเจ้านั้น ทรงเด่นกว่าเทวดาทั้งปวง และพระพุทธเจ้าก็ดี พระ อรหันต์ก็ดี ในพระพุทธศาสนายกย่อง ว่าเป็น “วิสุทธิเทพ” คือเป็นเทวดาโดยบริสุทธิ์ เด่น กว่าเทวดาทั้งหลาย นอกจากนั้น เทวดา ย่อมเป็นลักษณะพิเศษกว่ามนุษย์ทั้งปวง ทั้งในแง่ กายภาพที่ละเอียด ประณีตกว่า เช่น อาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่หรือวิมาน การสัญจรไปมาก็ สะดวกกว่ามนุษย์ ฉะนั้น ผู้ที่เสวยภพเป็นเทวดา จึงเป็นอยู่ด้วยของทิพย์ทุกอย่าง มีร่างกาย ปกติเหมือนคนหนุ่มสาวไม่แก่ ชราเป็น หากหมดบุญกุศล ก็จะไปจุติในทันทีไม่รอช้า และไม่ปรากฏสภาพเหมือนมนุษย์และ สัตว์ต่างๆ ในโลกนี้ นอกจากนั้น เทวดาไม่ปรากฏว่ามี ครอบครัวยุติมิตร คงมีแต่ลักษณะเด่นเฉพาะตนและมีวิมานเฉพาะตนเท่านั้น ไม่ ใเอื้อเพื่อให้แก่เทวดาและเทวธิดาคนใดไปอาศัยอยู่รวมวิมานนั้นด้วย

๒. หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในวิมานวัตถุที่ถูกปฏิบัติเหตุให้ได้วิมาน พบว่า ใน วิมานวัตถุ มีวิมาน จำนวน ๘๕ เรื่องหรือวิมาน และพบว่า มีหลักพุทธธรรมที่เป็นข้อปฏิบัติ สำหรับการดำเนินชีวิตหลายหมวดด้วยกัน คือ ปฏิสันถาร ๒ บุญกิริยาวัตถุ การดูแลบิดา มารดา การบูชาบุคคลและวัตถุอันควรแก่การบูชา ออนุพพิทตา ๕ อริยสัจ ๔ พระรัตนตรัย ๓ ปัจจัยให้เกิดสัมมาทิฐิ ๒ และจิตตบท ๓ ประการ (เหตุมนุษย์ไปเกิดเป็นท้าวสักกะ) โดย เนื้อหาทั้งหมดนี้ มีแทรกอยู่ในเรื่องเดียวกันบ้าง ต่างกันบ้าง ด้วยเหตุผลนี้ ในการนำเสนอ ข้อมูล ผู้วิจัย จึงไม่ได้ยกมากล่าวทั้งหมด แต่จะยกมาเป็นตัวอย่างเพียงบางส่วนเท่านั้น เพื่อให้รู้ว่าเรื่องใดถูกกล่าวไว้ในวิมานวัตถุเรื่องใด เช่น บุญกิริยาวัตถุ เรื่องทานมัย (บุญ สำเร็จด้วยการให้ทานหรือการบริจาค) ปรากฏในเรื่อง ปฐมสุณิสาวิมาน

๓. คุณค่าของหลักพุทธธรรมในวิมานวัตถุที่มีผลต่อพุทธศาสนิกชน ตำบลหนอง เรือ อำเภอนองเรือ จังหวัดขอนแก่น พบว่า กลุ่มเป้าหมายสามารถที่จะเข้าใจหลักพุทธ ธรรมและสามารถนำไปสู่การปฏิบัติที่ถูกต้องได้ เช่น รู้จักคุณค่าแท้ในหลักเศรษฐศาสตร์แนว พุทธ นอกจากจะเป็นประโยชน์แก่ชีวิตอย่างแท้จริงแล้วยังเกี่ยวเนื่องต่อความเจริญองามของ กุศลธรรม เช่น ความมีสติ (การระลึกถึงก่อนทำ พูด คิดอะไร) สัมปชัญญะ (การรู้ว่ากำลังทำ พูด คิดอะไรอยู่) เป็นต้น อันจะทำให้ไม่ตกเป็นทาสของการบริโภคนิยมและวัตถุนิยมจน เกินประมาณ เพราะเป็นการเกี่ยวข้องกับสิ่งบริโภคอุปโภคต่างๆ ด้วยปัญญา มีขอบเขต

เหมาะสมพอดี ต่างจากหลักคุณค่าที่เข้มแข็งเกี่ยวข้องกับสิ่งบริโศกอุปโศกต่าง ๆ ด้วยตัณหาอันไม่เกื้อกูลแก่ชีวิต ทำให้ตกเป็นทาสแห่งความอยากในวัตถุยิ่ง ๆ ขึ้นบางที่ทำให้เกิดอันตรายแก่ชีวิต และทำให้เกิดอกุศลกรรมต่างๆ เช่น ความโลภอยากได้อะไรก็มีในวัตถุสิ่งของๆ ผู้อื่น ความมัวเมา ฟุ้งเฟ้อ สรุ่ยสร้อย ใช้จ่ายเกินพอดี การอวดโก้ถือตัวถือตน

นอกจากนั้น ยังพบว่า กลุ่มเป้าหมาย ได้ปฏิบัติตนตามสัมมาสติ คือ การใช้สติระลึกรู้ในการกระทำที่เหมาะสมแก่ฐานะของตน การมีสมาธิในการทำงาน การต้อนรับด้วยธรรมะ คือ การให้คำปรึกษา การแก้ไขปัญหาต่างๆ เป็นอันดับแรก และรองลงมา ก็คือต้อนรับด้วยวัตถุสิ่งของ เช่น ช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติต่างๆ มีอภักดิ์ เป็นต้นการปฏิบัติตนของพุทธศาสนิกชน ตำบลหนองเรือ อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น ตามหลักบุญกิริยาวัตถุในด้านต่างๆ เช่น ความมีน้ำใจในการช่วยเหลือคนอื่นที่แสดงออกอย่างชัดเจน เช่น ช่วยงานทำบุญบ้าน รองลงมา คือ การให้ทาน การรักษาศีลและการเจริญภาวนา กลุ่มเป้าหมาย เช่น พุทธศาสนิกชน มีจิตที่เป็นกุศลชอบช่วยเหลือคนอื่นอยู่เสมอ ด้วยการตอบแทนคุณด้วยวัตถุสิ่งของเครื่องใช้ ปัจจัย ฯลฯ เพื่อให้บุคคลที่ตนเคารพนับถือ มีความเป็นอยู่สุขในการดำเนินชีวิต และรู้จักการสักการบูชาสถานที่สำคัญ มีความเชื่อมั่น ในการคิดวิเคราะห์ด้วยเหตุผล การปฏิบัติตนตามหลักอนุปพิทถา คือ การให้ทาน การพูดเรื่องโทษของกามและเรื่องการทำทางออกจากกามเป็นอันดับแรก รองลงมา คือ การกล่าวถึงเรื่องการรักษาศีลและเรื่องสวรรค์หรือทำความดีแล้ว การปฏิบัติตนตามหลักกัตถบพ อันดับแรก คือ เลี้ยงดูมารดาบิดาและเคารพผู้ใหญ่ในตระกูล รองลงมา คือ เรื่องอื่นๆ เช่น การมีวาจาสัตย์ อันดับแรก คือ คุณค่าของหลักพุทธธรรมที่บุคคลสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ เช่น การเลี้ยงชีพที่สุจริต ไม่ทำผิดกฎหมายและศีลธรรม ส่วนรองลงมา ก็คือ คุณค่าของหลักพุทธธรรมที่มีต่อบุคคลสองฝ่าย เช่น การให้คำแนะนำคนอื่นด้วยหลักธรรมะเป็นธรรมทานถือว่าเป็นการให้ที่ยอดเยี่ยมที่สุดในการให้ทางพระพุทธศาสนา

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

เมื่อได้ศึกษาเรื่อง “ศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์วิมานวัตถุ” นี้แล้ว ทำให้ได้ทราบความเป็นมาของบุพกรรมในอดีตซึ่งเป็นมูลเหตุให้มนุษย์ไปเสวยผลบุญในสุคติโลกสวรรค์ ที่แตกต่างกันไปด้วยผลทาน ศีลและภาวนา เป็นต้น ฉะนั้น ผู้วิจัย จึงมีข้อเสนอแนะที่จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัย ดังนี้

๕.๒.๑ ข้อเสนอเชิงปฏิบัติการ

ผู้วิจัย มีข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์อันจะนำไปใช้ให้เหมาะสมในการดำเนินชีวิตปัจจุบันของพุทธศาสนิกชนในพื้นที่ตำบลหนองเรือ อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น และผู้ที่สนใจ ดังนี้

๑) ในระดับบุคคล ควรนำหลักพุทธธรรมต่างๆ ที่กล่าวไว้ในวิมานวัตถุนี้ ไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมแก่ตนเอง เพื่อความเจริญในหน้าที่การงานของตน เช่น หลักสัมมาทิฐิ เป็นคนมีความเห็นชอบ สัมมาอาชีพะ รู้จักประกอบหน้าที่การงานชอบไม่ผิดต่อหลักของกฎหมายและศีลธรรม นอกจากนี้ ควรนำหลักของการให้ทาน การรักษาศีล และการเจริญภาวนาไปใช้ เพื่อพัฒนาจิตใจให้มีความเข้มแข็งมั่นคงและสามารถที่จะดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้อง

๒) ในระดับครอบครัว ควรนำหลักพุทธธรรมไปใช้ให้เหมาะสมเช่นกัน เช่น หลักวัดตบต ๗ มีการเลี้ยงดูบิดามารดา เคารพผู้ใหญ่ในตระกูล ความไม่โกรธ เป็นต้น ซึ่งเป็นจริยธรรมอันดีงามของบัณฑิตที่ควรนำไปประยุกต์

๓) ในระดับสถานศึกษา ควรปลูกฝังจริยธรรมที่เหมาะสมแก่ผู้เรียน เช่น เหตุให้เกิดสัมมาทิฐิ คือ ความเห็นชอบ ได้แก่ รู้จักเลือกสื่อ เพื่อน บุคคลแวดล้อม สภาพปัญหาภายนอกให้เหมาะสมแก่ตนเอง และรู้จักพิจารณาไตร่ตรองเหตุผลในเรื่องต่าง ด้วยตนเองได้ คือ รู้จักคิดเป็น พูดเป็นและทำเป็นอย่างฉลาด

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑) ศึกษาเชิงเปรียบเทียบบุญกรรมของเทวดาในคัมภีร์วิมานวัตถุกับบุญกรรมของเปรตในเปตวัตถุ

๒) ศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักเทวธรรมของเทวดาที่ปรากฏในวิมานวัตถุ

๓) ศึกษาเชิงวิเคราะห์ตามหลักการปฏิสังขารในวิมานวัตถุที่มีต่อการดำเนินชีวิตชาวพุทธไทยปัจจุบัน

๔) ศึกษาหลักวัดตบตในวิมานวัตถุที่มีผลต่อพุทธศาสนิกชนไทยปัจจุบัน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาบาลี - ภาษาไทย

ก. เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources)

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

.....พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ข. เอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources)

(๑) หนังสือ :

กรมการศาสนา. ศาสนพิธี เล่ม ๑, เล่ม ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๑.

..... ศาสนพิธี. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๒๗.

เกษม บุญศรี. ประเพณีทำบุญเนื่องในพระพุทธศาสนา. (หนังสือชุดภาษาไทยของคุรุสภา).

กรุงเทพมหานคร : องค์การข้าราชการของคุรุสภา, ๒๕๓๘.

กรมศิลปากร. โลกที่ปกสารของพระสังฆราชเมธี. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด

สามัญนิติบุคคลสหประชาพานิช, ๒๕๒๕.

จิตตภาณุ โทณกุล. ตายแล้วไปไหน. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

นัฐภูมิ หลอมประโคนและคณะ. พระพุทธศาสนา ๓. กรุงเทพมหานคร : จิตรวัฒน์, ๒๕๔๑.

นัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์. ประเทศจีนกับพระพุทธศาสนา (ฝ่ายมหายาน). กรุงเทพมหานคร :

มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

เดือน คำดี. ศาสนศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๕.

ธนู แก้วโอภาส. ศาสนาโลก. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ล่อจิก, ม.ป.ป.,

นัยนา โปร่งธุระ. บทบาทของพระอินทร์ในปัญญาสชาดก. จัดพิมพ์เนื่องในโอกาส

พระราชทานเพลิงศพนางสาวนัยนา โปร่งธุระ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อรุณ

การพิมพ์, ๒๕๔๔.

พระครูสังวรสมาธิวัตร (ประเดิม โกมาโล). บทเรียนไตรภูมิพระร่วง. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร, ๒๕๒๘.

พระญาณวโรดม, (สนธิ์ กิจจกาโร). **คู่มือปฏิบัติงานศาสนพิธีสังเขป**. กรุงเทพมหานคร :

มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พิธีกรรมใครว่าไม่สำคัญ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒.

กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๓๕.

พระเทพดิลก (ระเบียบ จิตญาโณ). **พระสูตรตันตปิฎก เล่ม ๑**. กรุงเทพมหานคร ; โรงพิมพ์

มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตฺโต). **กรรมและนรกสวรรค์สำหรับคนรุ่นใหม่**. กรุงเทพมหานคร

: สำนักพิมพ์อมรินทร์, ๒๕๓๑.

พระเทพมุนี (วิลาส ญาณวโร). **วรรณกรรมไทยเรื่องภูมิวิลาสินี**. กรุงเทพมหานคร : รุ่งเรือง

ธรรม, ๒๕๓๘.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยูรค์ ปยุตฺโต). **ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะ**

ศาสนาประจำชาติ. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๑ .

_____ . **กรรมและนรกสวรรค์สำหรับคนรุ่นใหม่**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา,

๒๕๓๘.

_____ . **พจนานุกรม พุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร

: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

_____ . **พจนานุกรม พุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร

: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

_____ . **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

_____ . **ประโยชน์สูงสุดของชีวิตนี้**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๖.

พระโสภณคณาภรณ์ (ระเบียบ จิตญาโณ). **พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย เล่ม ๑**.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๑.

พระอริยานุวัตร (เขมจารี). **คติความเชื่อของชาวอีสาน** ในวัฒนธรรมพื้นบ้านคติความ

เชื่อ. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

พระยาสังฆาภิรมย์. **เทวกำเนิด**. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์, ๒๕๔๘.

พระรัตนสุบรรณ. **กำเนิดที่ ๔**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญูณ, ๒๕๒๕.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕. กรุงเทพมหานคร :

อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๕.

สมเด็จพระญาณสังวร (สุวฑฺฒโน). อนุสสติและสติปัญญา. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร :

มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

สนิท ตั้งทวี. วรรณคดีและวรรณกรรมศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๗.

สุลักษณ์ ศิวรักษ์. ศาสนากับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ฟ้าสีโก, ๒๕๓๒.

สุทศสา อ่อนค้อม. สัตว์โลกยอมไปตามกรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์อรุณชัยการพิมพ์, ๒๕๕๑.

เสนาะ ผดุงนัทร. พระพุทธศาสนากับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา,

๒๕๓๖.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร

: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

เสฐียร โกเศศ. เล่าเรื่องในไตรภูมิ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๘.

เสถียร พันธรังสี. ศาสนาโบราณ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัย, ๒๕๓๔.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

เกื้อพันธ์ นาคบุปผา. “พระอินทร์ในวรรณคดีสันสกฤต บาลี และวรรณคดีไทย”. วิทยานิพนธ์

อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐.

พระครูวินัยธรสุเทพ อภิณฺจโน. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องเทวดาในพระพุทธศาสนา

เถรวาท”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

พระครูโสภณปริยัติยาทร (เชื้อม ชินวโธ/สอนรอด). “การศึกษาวิเคราะห์ความคิดเรื่อง

จักรวาลวิทยาในพุทธปรัชญาเถรวาท”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.

บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

พระมหาปรม โอภาโส (กองคำ). “ศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาของชาวพุทธไทยในปัจจุบัน”.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

พระมหาสมศักดิ์ สุวณฺณรตโน. “ความคิดเรื่องเทวดาในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท”.

วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

พระมหาเริงสรวง ดาษไชสง. “แนวคิดเรื่องวิญญูณในพุทธศาสนาเถรวาท”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕.

พระมหาสมจินต์ สมมาปญฺโญ (วันจันทร์). “นรกและสวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

สุกมิตา เชื้ออินต๊ะ. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทของพระอินทร์ในปัญญาสชาดกฉบับล้านนา”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๔.

(๓) รายชื่อผู้ให้การสัมภาษณ์

ก. กลุ่มพระสงฆ์ จำนวน ๑๐ รูป

สัมภาษณ์ พระมหาเสน่ห์ ชุมมสิเนโห. เจ้าคณะอำเภอหนองเรือ. ๑๒ มกราคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ พระครูโพธิธรรมสาร. เจ้าคณะตำบลหนองเรือ. ๑๒ มกราคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ พระครูปริยัติรัตโนภาส. เจ้าคณะตำบลหนองเรือ เขต ๑. ๑๒ มกราคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ พระครูสถิตปัญญสาร. เจ้าคณะตำบลกุดกว้าง เขต ๒. ๑๒ มกราคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ พระประเสริฐ จิตฺคุโณ. เลขานุการฯ รองเจ้าคณะอำเภอหนองเรือ. ๑๓ มกราคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ พระสุระ สุวิโร. รักษาการเจ้าอาวาสวัดบ้านหนองไฮ. ๑๓ มกราคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ พระเรวัต เขมโก. เจ้าอาวาสวัดสิทธิธาราม. ๑๓ มกราคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ พระกิตติ จิตฺตทฺโธ. วัดสิทธิธาราม. ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ พระพล อริยวิโร. วัดบ้านฟ้าเหลือง. ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ พระมหาวิระ ปัญญาโวโร. วัดบ้านหนองไฮ. ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

ข. กลุ่มพุทธศาสนิกชน จำนวน ๒๐ คน

สัมภาษณ์ นายเกษ ธรรมวงษ์, สมาชิกสภาเทศบาลตำบลหนองเรือ, ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ นางโฮม โคตรโยธา, อุบาสิกา, ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ นางชมเชย แอมปัดชา, อุบาสิกา, ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ นางอุไร ชาकार, อุบาสิกา, ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ นายพุด ดีโม้, ทายกวัด ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ นางสมภักดี ชูยทอง, อุบาสิกา, ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ นางทอง เปรมสุทธารัตน์, ผู้สูงอายุ ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ นายถ้วน อันโยธา, ผู้สูงอายุ ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ นางอาทิตย์ กุลทะเล, ประชาชน, ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ นายสมคุณ ชาकार, ประชาชน, ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ นางประทีป นกพุทธา, ประชาชน, ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ นางระวิพิม วาโยบุตร, ประชาชน, ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ นายอาทิตย์ บุแก้ว, ประชาชน, ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ นางอนงค์ พงษ์รัตนะ, ประชาชน, ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ นางนิยม วันละ, ประชาชน, ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ นางเข็มพร บุแก้ว, ประชาชน, ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ นางศรีนวล วิชาสวัสดิ์, ประชาชน, ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ นางสลิตร ชาकार, ประชาชน, ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ นางสาวสุขใจ ประธรรมโย, ประชาชน, ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ นางคาริกา บุตรพรม, ประชาชน, ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

ค. กลุ่มครู/อาจารย์ จำนวน ๑๐ คน

สัมภาษณ์ ค.ต.มณฑิธร เปรมสุทธารัตน์, ผู้บังคับหมู่งานป้องกันปราบปราม

(รับราชการตำรวจ), ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ นางสาวแสงอรุณ จันทร์เทพ, ข้าราชการบำนาญครู, ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ นางวิจิตรา ประกอบดี, ข้าราชการครูชำนาญการพิเศษ, ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ นายพิชัย พรหมเหล่า, ครูชำนาญการพิเศษ, ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ นางกรรณิกา เครือทุมมา, ครูชำนาญการพิเศษ, ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ จ.ส.ต. เกรียง อารีรัมย์, ข้าราชการบำนาญตำรวจ สภ.หนองเรือ.๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ นางละไม ไชยพิเดช, ข้าราชการครูบำนาญ. ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ นายชัยสิทธิ์ วัฒนวิไลกุล. ครู. ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ นางพรรณทอง ทับชา. ครู. ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ นายกรกช เพชรสังข์. ครูชำนาญการ.๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

ง. กลุ่มนักเรียนนักศึกษา จำนวน ๑๐ คน

สัมภาษณ์ ด.ช. อนันต์ ธาการ. นักเรียน. ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ ด.ช. ภราดร ผดุงญาณ.นักเรียน. ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ ด.ญ. พิชญ์สินี สิงห์ชู.นักเรียน. ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ ด.ช. กฤษฎา ฮ่อไทยสงค์.นักเรียน. ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ นายพิทักษ์ แก้วอ่อนตา. นักศึกษา. ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

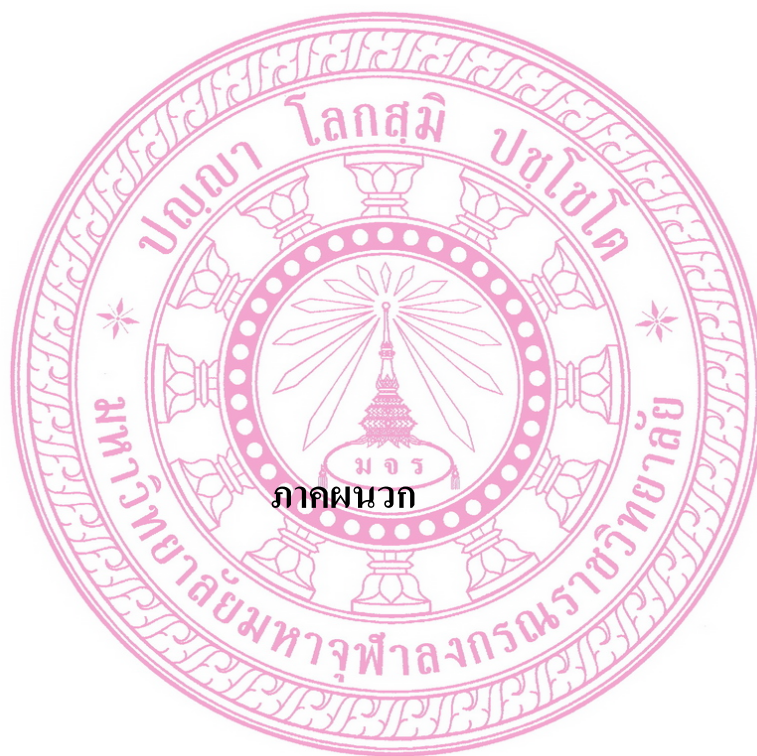
สัมภาษณ์ นางสาวรัชนิกร บุแก้ว. นักศึกษา. ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ ด.ช. ปัญญวัฒน์ อรุณเลิศนิชชา. นักเรียน. ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ นายชนะพล ฮามพงศ์. นักศึกษา. ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ นางสาวศุภวรรณ ศิริพยัคฆ์. นักศึกษา. ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ ด.ช. นรชน ธรรมวงษ์. นักเรียน. ๑๔ มกราคม ๒๕๕๓.

แบบสัมภาษณ์
ศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในวิมานวัตถุ
A STUDY OF THE BUDDHA'S DOCTRINES AS APPEARED
IN VIMANAVATTHU

คำชี้แจง

๑. แบบสัมภาษณ์เรื่อง “ศึกษาเชิงสังเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในวิมานวัตถุ” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยมีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาความเบื้องต้นเกี่ยวกับวิมานวัตถุในพระสูตรคัมภีร์ (๒) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมตามที่ปรากฏในวิมานวัตถุที่เป็นเหตุให้ไปเกิดในวิมาน และ (๓) เพื่อศึกษาคุณค่าของหลักพุทธธรรมตามที่ปรากฏในวิมานวัตถุ ที่มีอิทธิพลต่อประชาชน ตำบลหนองเรือ อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น

๒. แบบสัมภาษณ์นี้ แบ่งออกเป็น ตอนๆ ดังนี้

๒.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

๒.๒ ตอนที่ ๑-๒ แบบสัมภาษณ์

๒.๓ ตอนที่ ๓ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

แต่ละตอนจะมีคำชี้แจงให้ทราบทุกขั้นตอน

๓. ข้อมูลและคำตอบแบบสัมภาษณ์นี้ จะนำไปใช้ในการศึกษาวิจัยเท่านั้น ไม่ส่งผลกระทบต่อใดๆ ต่อผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ และให้ถือว่าทุกข้อความที่นำมาใช้ในการวิจัยเป็นความรับผิดชอบของผู้วิจัย โปรดตอบแบบสัมภาษณ์ทุกข้อและกรอกข้อมูลที่ชัดเจนตรงกับความ เป็นจริงมากที่สุด

ขอเจริญพร

(พระครูสิทธิสาร โสภิต (ชาคาร)

นิสิตพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
 ศูนย์บัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในวิมานวัตถุ
A STUDY OF THE BUDDHA'S DOCTRINES AS APPEARED
IN VIMANAVATTHU

.....

ข้อมูลส่วนตัวผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

๑. เพศ [] ชาย [] หญิง อายุ.....ปี

๒. สถานภาพ [] โสด [] สมรส

อื่นๆ ระบุ.....

๓. การศึกษา [] ป. ๔-๖, [] ม. ๑-๖,

[] อนุปริญญา, [] ปริญญาตรี, [] ปริญญาโท, [] ปริญญาเอก

สำหรับพระภิกษุ/สามเณร นักรธรรมชั้น [] ตรี [] โท [] เอก

เปรียญธรรม ประโยค (ป.ธ.).....

อื่นๆ ระบุ.....

๔. อาชีพ [] รับราชการ [] ทำงานบริษัท [] ทำธุรกิจส่วนตัว [] อาชีพเกษตรกร

อื่นๆ ระบุ.....

รายได้เฉลี่ยต่อเดือน

๕. ที่อยู่อาศัย บ้านเลขที่.....หมู่.....ตำบล.....

อำเภอ.....จังหวัด.....

แบบสัมภาษณ์
ศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในวิมานวัตถุ
A STUDY OF THE BUDDHA'S DOCTRINES AS APPEARED
IN VIMANAVATTHU

ตอนที่ ๓

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept interview)

ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงคุณค่าของหลักพุทธธรรมในวิมานวัตถุที่มีผลต่อพุทธศาสนิกชน ตำบลหนองเรือ อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น โดยได้สุ่มเลือกกลุ่มเป้าหมายบุคคลหลากหลายหน้าที่ทางสังคม ประกอบด้วย กลุ่มพระสงฆ์ จำนวน ๑๐ รูป, กลุ่มพุทธศาสนิกชน จำนวน ๒๐ คน, กลุ่มครู/อาจารย์ จำนวน ๑๐ คน และกลุ่มนักเรียนนักศึกษา จำนวน ๑๐ คน รวมทั้งสิ้น ๕๐ รูป/คน มีรายละเอียดในการสัมภาษณ์เชิงลึก ดังต่อไปนี้

หัวข้อที่สัมภาษณ์ : ความรู้และความเข้าใจในหลักธรรม

๑. ท่านได้บริจาควัตถุทานและการให้ทานแก่พระสงฆ์และช่วยเหลือบริจาคเป็นการกุศลหรือเป็นสาธารณะประโยชน์อย่างไร? และให้ผลทางสังคมและจิตใจอย่างไร?

.....

๒. ท่านได้พิจารณารูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์และเป็นอนัตตาหรือไม่ และได้รับอานิสงส์อย่างไร?

.....

หัวข้อที่สัมภาษณ์ : เบญจศีล และศีลอุโบสถ (ศีล ๘)

๑. ท่านได้เว้นปาณาติบาตา คือ ไม่ทำลายชีวิตหรือไม่? และให้ผลอย่างไร?

.....

๒. ท่านได้เว้นอนินนาทานา คือ ไม่เอาของที่เขาไม่ได้ให้ การไม่ลักขโมยหรือไม่? และให้ผลอย่างไร?

.....

 ๓. ท่านได้เว้นกามสุมิฉาจารา ไม่ประพฤตึผิดในกามทั้งหลายหรือไม่ ? และให้ผลอย่างไร?
 (ศีล ๘ ข้อที่ ๓ สมทานว่า ตั้งใจงดเว้นอารมณ์ประพฤตึไม่เป็นพรหมจรรย์)

.....

 ๔. ท่านได้เว้นมุสาวาทา คือ ไม่พูดเท็จหรือไม่ ? และให้ผลอย่างไร?

.....

 ๕. ท่านได้เว้นจากของเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาทหรือไม่ ?
 และให้ผลอย่างไร?

.....

 ๖. ท่านตั้งใจงดเว้นจากการบริโภคอาหารในเวลาวิกาลหรือไม่ ? และให้ผลอย่างไร?

.....

 ๗. ท่านตั้งใจงดเว้นจากการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี เว้นจากการทัดทรงดอกไม้ใช้
 เครื่องประทีนผิว เครื่องเสริมทรง เครื่องประดับ และ เครื่องแต่งกายหรือไม่ ? และให้ผล
 อย่างไร?

.....

 ๘. ท่านตั้งใจงดเว้นจากที่นอนที่นั้งสูง และที่นั้งใหญ่หรือไม่ ? และให้ผลอย่างไร?

.....

หัวข้อสัมภาน์ : การประพฤตึปฏิบัติตามหลักกุศลกรรมบถ ๑๐

๑. ท่านได้ปฏิบัติตนตามหลักกุศลกรรมบถที่ว่าด้วยหมวดกายกรรม ๓ คือ การกระทำทางกาย
 ประกอบด้วย การ ไม่ทำลายสิ่งมีชีวิต การ ไม่ถือเอาสิ่งของของคนอื่น และการ ไม่ทำผิดใน
 กามหรือไม่ ? และให้ผลอย่างไร?

๒. ท่านได้ปฏิบัติตนตามหลักกุศลกรรมบถที่ว่าด้วยหมวดวจีกรรม ๔ คือ การกระทำทางวาจา ประกอบด้วย การไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ และไม่พูดเพ้อเจ้อหาประโยชน์ไม่ได้ หรือไม่ ? และให้ผลอย่างไร?

.....

๓. ท่านได้ปฏิบัติตนตามหลักกุศลกรรมบถที่ว่าด้วยหมวดมโนกรรม ๓ คือ การกระทำทางใจ ประกอบด้วย การไม่เพ่งเล็งอยากได้ของคนอื่นมาเป็นของตนเอง การที่จิตไม่คิดมุ้งมิ้งต่อใคร หรือไม่ ? และให้ผลอย่างไร?

.....

หัวข้อสัมภาษณ์ : การปฏิบัติตามทางสายกลางหรือมรรคมีองค์ ๘ ประการ

๑. ท่านได้ปฏิบัติตนตามหลักสัมมาทิฐิ ความเห็นชอบหรือไม่ ? และให้ผลอย่างไร?

.....

๒. ท่านได้ปฏิบัติตนตามหลักสัมมาสังกัปปะ ดำริชอบ ความดำริชอบ ความคิดหรือไม่ ? และให้ผลอย่างไร?

.....

๓. ท่านได้ปฏิบัติตนตามหลักสัมมาวาจา เจรจาชอบ การพูดหรือเจรจาชอบหรือไม่ ? และให้ผลอย่างไร?

.....

๔. ท่านได้ปฏิบัติตนตามหลักสัมมากัมมันตะ การงานชอบหรือไม่ ? และให้ผลอย่างไร?

.....

๕. ท่านได้ปฏิบัติตนตามหลักสัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีพชอบหรือไม่ ? และให้ผลอย่างไร?

.....

.....
๖. ท่านได้ปฏิบัติตนตามหลักสัมมาวายามะ ความเพียรถูกต้อง สมบูรณ์ หรือไม่ ? และให้ผล
อย่างไร?
.....
.....

๗. ท่านได้ปฏิบัติตนตามหลักสัมมาสติ การคอยระวังถึงอยู่เนื่อง ๆ หรือไม่ ? และให้ผล
อย่างไร?
.....
.....

๘. ท่านได้ปฏิบัติตนตามหลักสัมมาสมาธิ ความตั้งใจมั่น/การมีสมาธิในการทำงานและการใช้
ชีวิตประจำวันหรือไม่ ? และให้ผลอย่างไร?
.....
.....

หัวข้อสัมภาษณ์ : ปกณณกรรม

๑. การปฏิบัติตนว่าด้วยหลักปฏิสังขาร ๒

๑. ท่านได้ปฏิบัติตนตามหลักอามิสปฏิสังขาร คือ การต้อนรับด้วยวัตถุสิ่งของ เช่น ข้าว น้ำดื่ม
อาหารหรือไม่ ? และให้ผลอย่างไร?
.....
.....

๒. ท่านได้ปฏิบัติตนตามหลักธรรมปฏิสังขาร คือ การต้อนรับด้วยธรรมหรือโดยธรรม เช่น
การให้คำปรึกษาปัญหาต่างๆ ด้วยธรรมะหรือไม่ ? และให้ผลอย่างไร?
.....
.....

๒. การทำบุญตามหลักบุญกิริยาวัตถุ

๑. ท่านได้ปฏิบัติตนตามหลักทานมัย การแบ่งปันวัตถุสิ่งของแก่คนอื่นหรือไม่ ? และให้ผล
อย่างไร?
.....

.....
 ๒. ท่านได้ปฏิบัติตนตามหลักศีลมัย การรักษาศีล ๕ และศีล ๘ หรือไม่ ? และให้ผลอย่างไร?

.....
 ๓. ท่านได้ปฏิบัติตนตามหลักกาวนัมย การฝึกกรรมฐานหรือการเจริญกาวนัมย หรือไม่ ?
 และให้ผลอย่างไร?

.....
 ๔. ท่านได้ปฏิบัติตนตามหลักกอปายนัมย ความอ่อนน้อมถ่อมตน ผู้น้อยอ่อนน้อมถ่อมตนต่อ
 ผู้ใหญ่หรือไม่ ? และให้ผลอย่างไร?

.....
 ๕. ท่านได้ปฏิบัติตนตามหลักไวยวัจจัมย การช่วยเหลือสังคมาบข้าง ช่วยเหลือสละแรงกาย
 แรงใจ เพื่องานส่วนรวมหรือไม่ ? และให้ผลอย่างไร?

.....
 ๖. ท่านได้ปฏิบัติตนตามหลักธรรมสวนัมย การฟังธรรม บมเพาะสติปัญญาให้สว่างไสว ฟัง
 ธรรมะหรือไม่ ? และให้ผลอย่างไร?

๓. การบูชาบุคคลและวัตถุอันควรแก่การบูชา

๑. ท่านได้ปฏิบัติตนตามหลักการบูชาด้วยความเอื้ออาทรและเกื้อกูลทั้งด้วยธรรมะและวัตถุ
 สิ่งของต่อบุคคลที่เคารพนับถือ เช่น บิดามารดา ญาติผู้ใหญ่หรือไม่ ? และให้ผลอย่างไร?

.....
 ๒. ท่านได้ปฏิบัติตนตามหลักการบูชาด้วยวัตถุสิ่งของ คือ อามิสต่อศาสนสถานสำคัญต่างๆ
 เช่น พระสถูป เจดีย์ เป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุหรือไม่ ? และให้ผลอย่างไร?

๔. การเข้าถึงและให้ความเคารพต่อพระรัตนตรัย

๑. ท่านได้ปฏิบัติตนตามหลักการเคารพและเชื่อต่อพระพุทธคุณหรือไม่ ? และให้ผลอย่างไร?

.....

๒. ท่านได้ปฏิบัติตนตามหลักการเคารพและเชื่อต่อพระธรรมคุณหรือไม่ ? และให้ผลอย่างไร?

.....

๓. ท่านได้ปฏิบัติตนตามหลักการเคารพและเชื่อต่อพระสังฆคุณหรือไม่ ? และให้ผลอย่างไร?

.....

๕. ความเข้าใจถึงเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดสัมมาทิฐิ

๑. ท่านได้ปฏิบัติตนตามหลักปรโตโมสะ เสี่ยงจากผู้อื่น การกระตุ้นหรือชักจูงจากภายนอกหรือไม่ ? และให้ผลอย่างไร?

.....

๒. ท่านได้ปฏิบัติตนตามหลักโยนิโสมนสิการ การใช้ความคิดถูกวิธี ความรู้จักคิด คิดเป็นหรือไม่ ? และให้ผลอย่างไร?

.....

๖. การปฏิบัติตนตามหลักอนุปพพิกขา

๑. ท่านได้ปฏิบัติตนตามหลักทานกถา คือ เรื่องทาน กล่าวถึงการให้หรือไม่ ? และให้ผลอย่างไร?

.....

๒. ท่านได้ปฏิบัติตนตามหลักศีลกถา คือ เรื่องศีลหรือไม่ ? และให้ผลอย่างไร?

.....

๓. ท่านได้ปฏิบัติตนตามหลักสัจจกถา คือ เรื่องสวรรค์ กล่าวถึงความสุขความเจริญหรือไม่ ?
และให้ผลอย่างไร?

.....

.....

๔. ท่านได้ปฏิบัติตนตามหลักกามาทีนวกถา คือ เรื่องโทษแห่งกามหรือไม่ ? และให้ผล
อย่างไร?

.....

.....

๕. ท่านได้ปฏิบัติตนตามหลักเนกขัมมานิสังสกถา คือ เรื่องอนิสังแห่งความออกจากกาม
หรือไม่ ? และให้ผลอย่างไร?

.....

.....

๖. การปฏิบัติตนตามหลักวัตตบท ๗ ประการ

๑. ท่านได้ปฏิบัติตนตามหลักเลียงคุมารดาบิดา หรือไม่ ? และให้ผลอย่างไร?

.....

.....

๒. ท่านได้ปฏิบัติตนตามหลักเคารพผู้ใหญ่ในตระกูล หรือไม่ ? และให้ผลอย่างไร?

.....

.....

๓. ท่านได้ปฏิบัติตนตามหลักพูดคำสุภาพอ่อนหวาน หรือไม่ ? และให้ผลอย่างไร?

.....

.....

๔. ท่านได้ปฏิบัติตนตามหลักไม่พูดต่อเสียด หรือไม่ ? และให้ผลอย่างไร?

.....

.....

๕. ท่านได้ปฏิบัติตนตามหลักชอบเพื่อแผ่ให้ปัน ปราศจากความตระหนี่ หรือไม่ ? และให้ผล
อย่างไร?

.....

.....

๖. ท่านได้ปฏิบัติตนตามหลักมีวาจาสัตย์ หรือไม่ ? และให้ผลอย่างไร?

.....

.....

๗. ท่านได้ปฏิบัติตนตามหลักไม่โกรธ ระวังความโกรธได้ หรือไม่ ? และให้ผลอย่างไร?

.....

.....

๘. คุณค่าของการประยุกต์พุทธธรรมในวิมานวัตถุ

๑. ท่านรู้จักคุณค่าของหลักพุทธธรรมที่มีต่อบุคคล หรือเป็นหลักธรรมที่พึงปฏิบัติด้วยตนเอง เช่น มรรค ๘ มีสัมมาทิฐิ เห็นชอบ สัมมาสมาธิ มีความตั้งใจมั่น เป็นต้นหรือไม่ ? อย่างไร

.....

.....

๙. คุณค่าของหลักพุทธธรรมที่มีต่อทั้งสองฝ่าย

๑. ท่านรู้จักคุณค่าของหลักพุทธธรรมที่มีต่อทั้งสองฝ่าย เช่น การทำปฏิสังขารด้วยธรรมะ หรือการให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ ถือว่าเป็นการช่วยคนอื่นให้คิดเป็น รู้จักการแก้ปัญหาของชีวิตหรือไม่ ? อย่างไร?

.....

.....

๑๐. คุณค่าของหลักพุทธธรรมที่มีต่อสังคม

๑. ท่านรู้จักคุณค่าของหลักพุทธธรรมที่มีต่อสังคม เช่น สัมมาสัมมันตะ เลี้ยงชีพชอบ สัมมาอาชีพะ มีอาชีพที่สุจริต ไม่ผิดกฎหมายและศีลธรรม เป็นต้น หรือไม่ ? อย่างไร?

.....

.....

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระครูสิทธิสาร โสภิต (ชาคาร)
- เกิด : ๑ สิงหาคม ๒๔๘๕
- สถานที่เกิด : ๘๔ หมู่ที่ ๒ ตำบลหนองเรือ อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น
- การศึกษา : นธ.เอก, ปธ.๔, พุทธศาสตร์บัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รุ่นที่ ๕๒ ภาคพิเศษ
พระสังฆาธิการ
- อุปสมบท : พ.ศ.๒๕๐๘
- สังกัด : มหานิกาย
- หน้าที่ : -เจ้าอาวาสวัดสิทธิการาม บ้านหนองเรือ ตำบลหนองเรือ อำเภอ
หนองเรือ จังหวัดขอนแก่น
-รองเจ้าคณะอำเภอหนองเรือ
-พระอุปัชฌาย์ ตำบลหนองเรือ อำเภอ
หนองเรือ จังหวัดขอนแก่น
- เข้าศึกษา : มิถุนายน ๒๕๕๐
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดสิทธิการาม บ้านหนองเรือ ตำบลหนองเรือ อำเภอหนองเรือ
จังหวัดขอนแก่น